BIBLIOTHECA S. J.
Maison Saint-Augustin
ENGHIEN
E 501/5

Digitized by Google

COLLEGIUM ANGIENSE SOCIETATIS JESU
IHS

Digitized by Google

JOAN. ARNTZENII
DISSERTATIONES
BINAE,
QUARUM PRIOR AGIT
D E
COLORE ET TINCTURA
COMARUM,
POSTERIOR
DE CIVITATE ROMANA
APOSTOLI
PAULI.

TRAJECTI AD RHENUM,
Apud GUILIELMUM KROON;
MDCCXXV.

Digitized by Google

VIRO DOCTISSIMO,

HENRICO ARNTZENIO,

Gymnaſii Trajectini Moderatori vigilantiſſimo, Parenti optimo, ad rogum uſque colendo.

NEC NON

VIRIS ERUDITISSIMIS,

Trajectinae Academiae Profeſſoribus Celeberrimis,

DAVIDI MILLIO,

Phil. Doct. LL. Orient. Prof. ord. cum maxime Rectori Magnifico.

CORNELIO VAN ECK,

ICto, Juris Civilis & Hodierni Anteceſſori ordinario.

EVERHARDO OTTONI,

ICto, Juris Civilis & Publici Prof. ordinario.

ARNOLDO DRAKENBORCH, ICto,

CAROLO ANDREAE DUKERO,

Humaniorum Litterarum Profeſſoribus ordinariis,

PRAECEPTORIBUS GRATISSIMIS, DE SE STUDIISQUE SUIS OPTIME MERITIS,

S. Pl. D.
JOANNES ARNTZENIUS.

FRugum primitias priſcos offerre Colonos
Mos erat, Agricolae munera ſacra Deo.
Spicea ſic Cereris nectebant tempora ſertis,
Cum ferrent meriti ruſtica dona Lares.
Nec,

Nec, niſi ſacratus libaſſet vina Sacerdos,
  Spumabant valida pocula laeta manu.
Sic Vobis libo ſtudiorum prima meorum,
  Ponens ad Veſtros dona puſilla pedes:
Queis Ducibus doctos auſus contingere colles,
  Tentavi Aönias rite vocare Deas:
Queis Ducibus Latias ſtudui perquirere Leges,
  Quaeque Palaeſtinis ſint data jura locis:
Vel volui Auſonios priſcae cognoſcere ritus
  Gentis, vel Grajo cultior ore loqui:
Plurimaque Armigerae promittere vota Minervae,
  Et dare turicremis ſacra dicata focis.
Pro tantis meritis, dignas quod ſolvere grates
  Non opis eſt noſtrae, munera parva fero,
Haec liceat primo donaria figere Templo,
  Sitque index animi picta tabella mei.
Eſte igitur faciles, noſtroque favete labori,
  Vos o Caſtalio Pectora ſacra Choro.

Digitized by Google

Sic pia cum largo cumulet ſua munera Phoebo

Pieris, & plena culta Minerva manu.

Longaque ſic mites devolvant ſtamina Parcae,

Et meritum ſcaeva ſtet ſine morte decus.

Digitized by Google

DOCTISSIMO JUVENI

JOANNI ARNTZENIO

DISSERTATIONES

EDENTI

FELICITER.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα Θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν.
Heſiod. Εργ. 287.

Ἄτλα βίος πλείςοις μακρός ποτε δῶκε βροτοῖσιν,
Ταῦτά σοι ἥβη νῦν ἐσθλὰ δέδωκε νέῳ.

Μȣσάων θέραπον, σοφὴ ὃν διέθρεψεν Αθήνη.
Ηδη τῆς διδαχῆς χρήματα δῆλα ποιεῖς.
Εκδήλων γὰρ τῆς δε κόμης τὴν λεπτομέρειαν,
Δηλοῖς τῆς φύσεως σῆς δε τὸ ἀγχίνοον.
Αγλαὸς οὖν ζήσεις, κ' ἐις παντελὲς ἔνδοξος ἔσσῃ,
Τεθνηκὼς ζωῷ φθεγγόμενος ςόματι.

JOANNES FREDER. REITZ.

ΤΩι

ΠΟΛΥΜΑΘΕΣΤΑΤΩι

ΚΑΙ

ΦΙΛΤΑΤΩι

ΙΩΑΝΝΗι ΑΡΝΤΖΕΝΙΩι.

ΟΥ μόνον ἀργαλέον γῆρας, ῥυτὶς οὔτε, κελεύθους
Οἴγει τὰς κρυφίας θεσπεσίου σοφίας.
Οὐ μόνον ἡ πολιὰ παντὸς κρατέουσα καρήνου
Θρὶξ παρέχει πολλὴν πρεσβυτέροις διδαχήν.
Ἀλλὰ καὶ ἥβην φιλομαθῆ Παλλὰς ἀγαπῶσα
Ἐν κεδνοῖσι νέοις ἀγλαὰ τέκνα ἔχει.
Ἔστι μὲν εἰς σοφίαν μακρός γε καὶ ὄρθιος οἶμος
Τὸ πρῶτον χαλεπὸς, τοῖς τε βροτοῖσι τραχύς,

Καὶ

Καὶ θερμὸν αὐτῆς ἱδρῶτα πάροιθεν ἔθηκαν,
Καὶ κῆδος δεινὸν, καὶ πόνον, Ἀθάνατοι.
Ἀλλὰ νέοι σπȣδαῖοι καὶ μὴ μισοπονȣ̃ντες
Εὐθύμως χαλεπὴν τήνδε τελȣ̃σιν ὁδόν.
Οἷος ΑΡΕΝΤΖΕΝΙΟΣ σοφίαν πολλῶν περὶ εἰδὼς
Καὶ σπȣδῆς ἐράων καὶ ἅμα σφόδρα νέος.
Τȣ̃τον γὰρ Μȣ̃σαι καλὴν ἐδίδαξαν ἀοιδήν,
Καὶ τȣ̃ ἐκ ϛόματος μέιλιχα ῥεῖ ἔπεα.
Καὶ Θέμις αἰδόιη τῷ δῶρα περισσὰ ἔδωκεν
Τὴν αὐτȣ̃ κεφαλὴν πολλὰ τίȣσα φίλην.
Οὕτω τῇ σπȣδῇ σοφίη καὶ κῦδος ὀπηδεῖ,
Φιλομαθεῖ ἥβῃ ἐσθλὴ ἔοντα δόσις.
Χαῖρε νέων κύδιϛε, καὶ ὄλβιε, ὃς τάδε πάντα
Ἔμφρων ἐργάζῃ, τοῖά τε δῶρα φέρεις.

ὁ τιμῶν σε καὶ ἀγαπῶν

PETRUS FREDER. HUSSON.

IN

ERUDITISSIMI JUVENIS

J: ARNTZENII

DISSERTATIONES ELEGANTISSIMAS

DE

COMARUM TINCTURA,

ET

CIVITATE PAULI APOSTOLI.

O *Ita ſis felix! juvenum laus rara, Tibique*
Tendere Pieriâ detur ad aſtra viâ.
Ut Mihi dulce fuit docti vidiſſe laboris
Prima, ſed emerito pignora digna Sene.
Scilicet eſt aliquid veterum cognoſcere cultus,
Cum fuit in nitidis gloria magna comis.
Foeminaque albentes didicit medicare capillos,
Prodere canities ne ſua poſſet anum.
Quid faciat? vitæ ſpatio meliore peracto,
Quærere, quâ placeat, cogitur artis opem.

At

At Tibi quid crines (etiam creſcentibus annis
Tinguere? nativum quid violare decus?
Sive erat in pretio flavus color; omnis ab illo
Auroræ ſimilis facta puella fuit.
Seu gratus magis ater erat; ſimul omne videres
Vel pice, vel moro nigrius eſſe caput.
Ut quondam veteres, ita nunc labor iſte puellas
Dignus habet; comtis nam juvat eſſe comis.
Et juvat a ſpeculo totis pendere diebus,
Siſtat ut ornatum, non niſi feſſa, manus.
Quod poterunt, facient noſtra, ne priſca vetu-
ſtas
Secla ſuo cultu poſteriora premat.
Mens tua jucundo non hoc contenta labore
Audet, & in latos dat ſua vela ſinus:
Materieſque Tibi ſumta eſt juvenilibus annis
Altera, quæ doctos torſerat ante viros.
Cui Tarſus Patria eſt, Paulus quo jure
Quiritum
Se ferat e numero, non ſine laude doces.
Ergo age, Teque virûm ſtimulent exempla
priorum,
Quorum poſteritas nomina grata canit.

Dum

Dum Pindi quaſſatur apex , dum barbarus horror
Ingruit, & Latii pallida ſceptra tremunt :
Tu validos armes in talia bella lacertos ,
Merces , interitus neſcia laurus erit.

CARLOUS VAN HEUSDEN.
Philol: Stud:

PRAESTANTISSIMO JUVENI

J: ARNTZENIO,

cum haſce Diſſertationes Publici Juris faceret

FELICITER.

Eſt aliquid, fateor, ſpirantia fingere ſigna,
Quae, Lyſippe, tibi Gloria prima fuit:
Eſt aliquid, validae victricia Dona Palaeſtrae
Sumere, poſt forti praelia facta manu:
Sic juvat Eleae Palmam rapuiſſe Quadrigae:
Major & e minimis ſaepe paratur Honos.
Is tamen is, Doctae ſequitur qui caſtra Minervae,
Acquirit Studiis Nomina plura ſuis.
Eſt, cur Alcinoi contemnat munera Regis,
Quaeque latent terra condita, quaeque mari.

Fal-

Fallor, an & navo cedant, Germane, labori
Nomina, militiae digna Tropaea tuae?
En Tibi pigrities ſupplex ſua brachia tendit;
Calcatur poſito fortiter iſta pede:
Sic det victa tuo livor ſua colla Triumpho!
Sic veniant meritis laurea ſerta COMIS!

OTTO ARNTZENIUS
J. V. St.

DISSERTATIO
DE
COLORE ET TINCTURA
COMARUM.

DISSERTATIONIS
DE
Colore & Tinctura Comarum

CAPUT I.

ARGUMENTUM.

§. I. *Coma a* κομεῖν *proprie de ornatis capillis dicitur, unde comere de ornatu capillorum.* II. κόμη *&* coma *accipitur etiam de hydris ſeu capillis Meduſae, quae inde anguicoma dicta; eodem ſenſu capillus & caeſaries.* III. κόμαι, *comae,* τρίχες, *capilli, caeſaries de pilis animalium; coma etiam de plumis volucrum; contra* χάιτη *&* juba *hominibus adſingitur. Seneca Emend. ff. expl.* IV. κόμη, *coma,* βόστρυχος, πλόκαμος; *crinis, capillus pro foliis ſeu ramis arborum. Martianus Capella tentatus.* V. κόμη, *coma, auricomus, & comans de herbis.* VI. *Coma pro ſummitate flammae, quae vertex flammae aliis dicitur. Gorallus notatus, Auctor*

Elegiae de morte Druſi expoſitus. Coma & crinis de fulmine aut ſtellis. Caeſaries & κόμη de radiis Solis. Philoſtratus verſus. σοφὸς pro Poëta. Κόρσαι *pro radiis lapidum flammantibus.* VII. *Coma an pro flagello ponatur. a Voſſio diſceditur.* VIII. *Coma & caeſaries qua ratione diſtinguantur, quae tamen differentia non ubique obſervatur. Comam tondebant viri.*

De Etymo hic in ipſo limine multa agere non fert animus, cum illud jam occupaverint Lexicographi, nec repetitam ſaepius cramben adponere lubeat. Unum tantum id monebo, me pedibus ire in illorum ſententiam, qui *κόμην* a Graeco *κομεῖν* ornare dictam putant. *κόμην* enim proprie de ornatis capillis dici docet Moſchopulus ad Homer. Il. A. verſ. 197. & Euſtat. Il. Γ. p. 288. Edit. Baſil. Unde *ἀπὸ τοῦ κοσμεῖν* derivat ad Il. B. p. 157. Sic *comae* apud Latinos, teſte Feſto in voce comtus, *dicuntur capilli cum aliqua cura compoſiti.* Obſervatur id in Catalectis Scal. p. 203.

Semper munditias, ſemper, Baſiliſſa, decores,
Semper compoſitas arte decente comas.

Et *ἠσκημένης κόμης ἐπιμέλεια*, *compoſitae comae cura*, ap. Lucian. Amor. p. 875. Edit. nov.

nov. Artem. libr. I. Oneir. cap. XX. *Αἱ δὲ μεγάλαι μὲν, ἀτημέλητοι δὲ τρίχες, ὡς μὴ δοκεῖν κόμην εἶναι, ἀλλὰ ῥίχωμα, πᾶσιν ἀνθρώποις πένθη τὲ καὶ λύπας δηλοῦσι. Longi quidem, ſed neglecti crines, ut non videantur comae eſſe, ſed piloſitas, omnibus hominibus luctumque & dolorem praedicit.* Hinc *comere* ſaepe de ornatu capillorum dicitur, Tibull. libr. IV. Eleg. II. ℣. 9.

Seu ſolvit crines, fuſis decet eſſe capillis,
Seu comſit, comtis eſſe veneranda comis.

Ovid. Epiſt. XXI. Her. ℣. 88.

Comuntur noſtrae matre jubente comae.

Et libr. I. Am. El. I. ℣. 20.

Aut puer, aut longas comta puella comas.

Idem libr. II. Faſt. ℣. 560. Conſule Gronovii Diatriben in Statium cap. XXVII. Vir. Cl. Drakenb. ad Sil. Ital. lib. VII. ℣. 460. & Burm. ad Val. Flacc. libr. V. ℣. 593.

II. Inter ſignificationes prima occurrit, cum pro capillis ponitur, quae paſſim & vulgo eſt obvia, adeoque plura hujus ſignificationis exempla colligere, moleſtae & putidae ſatis eſſet diligentiae. Inde pro hydris ſeu anguibus illis dicitur, quae Me-

duſae capillis intermixtae erant apud Lucan. libr. IX. ℣. 770.

Vigilat pars magna comarum
Defenduntque caput portenti crinibus hydri.

Quae *jubae* ab Ovid. libr. III. Faſt. ℣. 452. vocantur, ut docet Ill. Heinſius ad Claud. libr. I. Ruf. ℣. 381. Ideo *Anguicoma* dicta fuit Meduſa ab Ovid. libr. IV. Met. ℣. 698.

Gorgonis anguicomae Perſeus ſuperator.

Et Statio libr. I. Theb. ℣. 544.

Aureus anguicomam praeſecto Gorgona collo
Ales habet.

Graece δρακοντοέθειρα, *draconibus comata* Orpheus de Lapid. in coralio. ℣. 33. p. 224. Edit. Nov. Vide Muncker. ad Fulgent. Mythol. libr. I. cap. XXVI. & Heinſ. ad Ovid. libr. V. Met. ℣. 195. ὄφεις αἱ κόμαι dicuntur ab Achill. Tatio libr. I. Erot. p. 15. Vide & Lucian. in Philopſ. p. 342. *Capillus* eodem modo uſurpatur a Catullo carm. LXV. ℣. 193.

Eumenides, quibus anguineo redimita capilla

Frons

Frons exſpirantis praeportat pectoris iras.

Et Sidon. Apoll. Epith. Polem. ℣. 11.

Torquet maculoſa volumina mordax
Crinis, & irati dant ſibila tetra capilli.

Stridentes comae Furiarum apud Lucan. libr. I. ℣. 573. Similiter *caeſaries* apud Ovid. libr. IV. Met. ℣. 490.

Nexaque vipereis diſtendens brachia nodis
Caeſariem excuſſit, motae ſonuere colubrae.

III. Nec tantum *coma* accipitur pro capillis in homine, verum etiam in beſtiis Euſtat. ad Homer. Il. r. p. 892. Quare equus deſcribitur τὸν αὐχένα σιμώσας καὶ φρίξας τὴν κόμην, *cervicem intorquens & quatiens comam:* ab Achill. Tatio libr. I. Erot. p. 43. De Cerbero Ovid. Epiſt. Deian. ad Herc. ℣. 96.

Inque canes totidem trunco digeſtus ab uno
Cerberus implicitis angue minante comis.

Et ſic in MS. Senecae Bibl. Traj. in Oedipo. ℣. 920. pro varia lectione ab eadem manu adponitur.

Qualis per arva Lybicus inſanit Leo
Fulvam minaci fronte concutiens comam.

Cum in Vulgatis *jubam* legatur, neque

ulla tamen apud hujus Poetae enarratores variantis lectionis fit mentio. ſic Calpurn. Ecl. V. ℣. 69.

Ante tamen ſecerne pecus gregibuſque notatis,
Conſimiles conclude comas.

Vide & Columell. libr. VII. cap. III. firmat hanc Senecae ſcripturam Achill. Tatius libr. II. Erot. p. 113. qui leones habere dicit πολλὴν περὶ τὸν αὐχένα κόμην, *multam circa collum comam.* Quem etiam vide p. 115. De iiſdem Virgil. libr. X. Aen. ℣. 726.

Gaudet hians inmane, comaſque arrexit, & haeret
Viſceribus ſuperincumbens.

Τρίχας iis dat Lucian. Philopſ. p. 331. Equis *comam* attribuiſſe mediae Latinitatis ſcriptores teſtis eſt Du Cange Gloſſar. med. Lat. Voce *Coma.* Neque tantum de pilis animalium, verum etiam de plumis volucrum *comam* dici reperies in Catal. Pithoei libr. IV, p. 128. de gallo gallinaceo.

Alae, colla, comae, pectus, femur, ungula, cauda,
Paeſtanis lucent floridiora roſis.

Quod alibi non facile obviam habebis. Equo-

quorum *crinem* memorat Claud. Conſ. Olybr. & Prob. ỷ. 4.

Crinemque repexi
Blandius elato ſurgant temone jugales.

Quo modo καλλίτριχας ἵππους habet Heſiod. in Scut. Herc. ỷ. 372. Et τρίχες equorum occurrunt ap. Artemid. Oneir. libr. I. cap. XXI. Similiter αἰγῶν τρίχες ſunt apud Longum Paſtor. libr. III. p. 69. & libr. IV. p. 124. Edit. Mollii. Achill. Tatium lib. III. p. 171. & in Anthol. libr. IV. cap. XXXII. carm. 14. Eadem ratione τρίχας canibus ſaepe adſcribit Xenoph in Κυνηγ. p. 571. Edit. Steph. Et bovi Achill. Tatius libr. IV. p. 223. Aſino Lucian. Aſin. p. 109. Nec alia memorare operae erit pretium, cum non indiligens Graecarum literarum Cultor ea paſſim obſervare queat. Latinis eo ſenſu venit *Capillus*. ap. Gell. libr. XII. cap. 1. *Nam ſi ovium lacte hoedi aut caprarum agni alantur, conſtat ferme in his lanam duriorem in his Capillum gigni teneriorem* Videantur Scaliger & Scioppius in ſacerrimis ad Priapeja Commentariis carm. XLV. Et hinc in l. 16. §. 7. ff. de Publ. & Vectig. per *capillos indicos* pilos quorumcunque animalium intelligendos eſſe cenſet praeſiduum & dulce Batavae Themidis Decus Corn. a Bynkershoek in Obſ. Jur. Rom.

 libr.

libr. IV. cap. V. ita *caeſariem* equis tribuit Gratius Cyneg. ℣. 272.

Longumque latus, diſcretaque collo
Caeſaries non pexa nimis.

Contra χαίτη, quae proprie eſt equorum, hominibus adſcribitur, docente Moſchopulo ad Hom. Il. A. ℣. 197. Sunt enim χαῖται proprie κεχυμέναι τρίχες, *effuſi crines*, teſte Heſychio in hac voce. Attamen pro humanis capillis ſaepiſſime uſurpant Graeci, eaque ſignificatione eſt apud Homer. Il. A. ℣. 529. ubi de Jove.

Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος
Immortales capilli moti ſunt regis.

Pindar. Nem. Od. I. ℣. 19. Lucian. Amor. p. 901. Anthol. libr. III. cap. XV. carm. 1. & cap. XXII. carm. 58. alioſque paſſim. Graecos imitati ſunt Latini, qui eodem modo *jubas* hominibus adfingunt. Silius Ital. libr. IV. ℣. 452.

Jamque hoſtili perfuſa cruore
Membra madent, cecidere jubae, gyroque per orbem
Artato, Garamas jaculis propioribus inſtat.

Conſuli poſſet Taubm. ad Plaut. Mil. Act. I. Sc. I. ℣. 64. Heinſ. ad Claud. IV. Conſul.

ſul. Hon. ℣. 201. Paſſer. ad Propert. libr. IV. El. IV. p. 599.

IV. Altera vocis *comae* eſt ſignificatio, cum pro foliis ponatur, quae ſunt quaſi arborum comae, quaeque, ut coma honor eſt capitis, ita arborem ornant atque decorant. Sic Aelian. libr. II. Var. Hiſt. cap. XIV. κόμην πολλὴν in arboribus commendari ſcribit. Ovid. libr. II. Amor. El. XVI. ℣. 36.

Frigidaque arboreas mulceat aura comas.

Et ita centies. Inſpice, ſi tanti ſit, quae notarunt Cl. Salm. ad Solin. p. 410. Illuſt. Spanhem. ad Callim. Hymn. in Dian. ℣. 41. Rivius ad Pervig. Vener. ℣. 4. Torrent. ad Horat. libr. IV. Od. VII. ℣. 2. Similiter βόστρυχος φυτοῦ, *cincinnus arboris* apud Achill. Tat. Erot. libr. I. p. 53. Et πλόκαμος hederae apud dulciſſimum Anacr. carm. VI. & in Anthol. libr. III. cap. XXV. carm. 39. Unde hedera εὐχαίτης dicitur in Anthol. libr. IV. cap. XXX. carm. 4. Et hinc notiſſimum illud epitheton Poetarum ὑψίκομος, *alticomus*, de arbore. Orpheus de Lapid. in ὑποθ. ℣. 25. Nec a Graecorum hac loquendi ratione abhorrent Latini, qui eo modo voce *crinis* utuntur, obſervante Buchnero ad Venant. Fortun. Hymn. de reſurr. ℣. 21.

Stat.

Stat. libr. IV. Silv. V. ℣. 9.

Nunc cuncta Veris frondibus annuis
Crinitur arbos.

Quod tamen durius dictum videtur ad eum locum Barthio. Sic conjici poſſet legendum eſſe apud Martian. Capell. in Nupt. Phil. libr. I. p. 11. *Nam & Tellus floribus crinita, quippe Veris Deum conſpexerat ſubvolare Mercurium.* In Editis legitur *lumina;* ſed nullo ſenſu, ſi quid video. Verum liberum ſit cuique eligendi arbitrium. Eo tamen modo locutus eſt Salvianus libr. VII. de Gubern. Dei p. m. 132. *omnis regio aut interfuſa fluminibus aut crinita meſſibus fuit.* Ubi Weitz. vide. Dion. Deſcript. Orb. ℣. 1125.

Ναὶ μὲν καὶ λειμῶνες ἀεὶ κομόωσι πετήλοις.

Jam vero & prata ſemper comuntur foliis.

Vitibus adſcribit *crines* Plinius libr. XVII Hiſt. Nat. cap. XXIII. *vernacula putatio dejectis per ramos vitium crinibus circumveſtit arborem, crineſque ipſos uvis. Crines* hoc loco poſitas vides pro arborum ſeu vitis ramis, qui κόμαι appellantur in Anthol. libr. I. cap. VI. carm. 4. Ubi Platanus, cui vitis de more veterum adpoſita erat, dicit. Oi-

Ὀθνείη δ' ἀμφιτέθηλα κόμη.
Aliena autem circumflorui coma.

Et apud Prop. Libr. II. El. XV. ℣. 11.

Illic aſſidue tauros ſpectabis arantes,
Et vitem docta ponere falce comas.

Serv. ad Virg. lib. II. Aen. ℣. 629. *Comam pro ramis per illam metaphoram, tondentur cythiſi.* V. etiam Antiphilum in Anthol. libr. III. cap. XIV. carm. 3. Atque ita *capillos* pro foliis dicere Arnobium obſervat magnus Scaliger ad Catal. Virg. p. 324. Arboribus namque apud Poetas paſſim *capita, frontes, brachia* aliaque corporis humani membra adſcribuntur. Conſule Ill. Heinſ. ad Claud. libr. III. de Rapt. Proſerp. ℣. 346. Alia non adferemus, quia res non eſt hujus loci.

V. Hinc tandem *Coma* pro herbis & ſegete ponitur, ut in Anthol. libr. VII. carm. 5.

Λειμῶνες, τί μάταια κόμαις ἐπὶ φαιδρὰ γελᾶτε;
Prata, quid vane comis hilariter adeo ridetis?

Ovid. libr. I. Am. El. X. ℣. 11.

Prima Ceres docuit turgeſcere ſemen in agris,

Falce

Falce coloratas ſubſecuitque comas.

Senec. Med. ℣. 720.

Has Pindus ingens, illa Pangaei jugis
Teneram cruenta falce depoſuit comam.

Unde non ineleganter *auricomum rus* dixit Auſon. Technopaegn. de Vere. p. 488. Edit. maj. Toll. Et *prati comantis exuvias* Sidon. Apoll. libr. VIII. Epiſt. VIII. Ubi conſulendus Savaro: nec elegantioris ſexus amator fruſtra erit, ſi hac de re conferat jucundiſſimum ſcriptorem (quem nimis ſecure Ariſtenaetum vocari credit Berglerus ad Alciphronem Libr. I. Epiſt. I. init.) in Epiſtolarum libr. II. Ep. I.

VI. Transfertur quoque ad ſuperiores flammarum partes, quae alio nomine *vortices flammae* ſeu *vertices* dicuntur, ut obſervat diligentiſſimus Oudendorpius ad Jul. Obſeq. cap. CXII. Metaphora quidem, ut vult Servius, ab aquis deducta, ad Virg. XII. Aen. ℣. 673.

Flammis inter tabulata volutus
Ad coelum undabat vortex.

Et recte. Videatur Dion. Longinus de Sublim. cap. II. & Sil. Ital. libr. V. ℣. 513. Hi *comae* dicuntur apud Auctorem de morte Druſi ℣. 255.

Tandem ubi complexa eſt ſilvas, alimentaque ſumſit,
Aethera ſubjectis lambit & aſtra comis.

Ubi Theod. Gorallus notat: *Nova ſed felix tranſlatio, qua flammae ſuperiores partes comae dicuntur, nec ſane ſunt paſſis comis figura diſſimiles.* Non video, quorſum tendat haec oratio, nam novam non eſſe tranſlationem patet ex Catullo carm. LXII. ℣. 77.

Viden ut faces
Splendidas quatiunt comas.

Et ℣. 98. quibus locis vide Statium & Paſſer. Male per ſolutas comas interpretatur La Cerda ad Virgil. libr. VII. Aen. ℣. 403. neque longius a Catullo abit Manilius libr. I. ℣. 833.

Nam modo ceu longi fluitent de vertice crines,
Flamma comas imitata volat.

Et hinc Juvencus Presb. IV. de Euang. Hiſt. p m. 104.

Occurrere illi votis ſponſalibus omnes
Ornatu accinctae taedarum flammicomantum.

Hanc vocis ſignificationem jam obſervarant

rant Viri Eruditiſſimi Joh. Fred. Gronovius diatr. in Stat. cap. LIII. & Voſſius. ad Valer. Flacc. libr. I. ỷ. 205. *Crinitum miſſile flammâ* habet Statius libr. V. Theb. ỷ. 387. de quo teli genere agit D. Voſſ. ad Caeſar. libr. V. Bell. Gall. cap. XLIII. Sic quoque fulmini *comam* adſcribit Statius libr. III. Theb. ỷ. 320.

Volat ignea moles
Saeva Dei mandata ferens, coelumque triſulca
Territat omne coma.

Crinem idem Stat. libr. VII. Theb. ỷ. 582.

Ceu duo diverſo pariter ſi fulmina coelo
Rupta cadant, longumque trahant per nubila crinem.

Ubi plura Barthius. Silius Ital. libr. I. ỷ. 356.

Fulminis ire ritu, ſummis e montibus arcis
Incita, ſulcatum tremula ſecat aera flamma,
Qualis ſanguineo praeſtringit lumina crine.

Coma etiam de Stellis uſurpatur Suid in Κόμη. Barth. ad Stat. de Conſ. Olybr. & Prob. ỷ. 3. Sic Leo ſignum coeleſte dicitur *ignicomus* a Nemeſ. Cyneg. ỷ. 214.

Seu

*Seu magis ignicomi candentia terga Leonis
Cum quatit.*

Eodem ſenſu *crinis* ſaepius occurrit, ut docuerunt Comment. ad Valer. Flacc. libr. II. ℣. 42. Quo fere modo *caeſaries* Soli adſcribitur apud Mart. Cap. libr. I. de Nupt. Phil. p. 6. *Non Solis auguſtum caput, radiis perfuſum circumactumque flammantibus, velut auratam caeſariem rutili verticis imitatur.* Ejusdem radios κόμας dictos fuiſſe tradit Philoſtr. Epiſt. XXVI. Ηκουσα γὲ μὴν ἀνδρὸς Σοφοῦ καὶ τὰς ἀκτῖνας λέγοντος κόμας Ηλίου. *audivi virum Sapientem etiam radios appellantem comas Solis.* Σοφὸς per *Poetam* interpretari malo, cum quia poetica haec praecipue ſit locutio, tum quia Σοφὸς Graecis *Poetam* ſignificet, quoniam apud Poetas tum temporis maxima eſſet Hiſtoriarum & Antiquitatis cognitio, quae vulgo erant ignota. Anacr. carm. XLIII. & LIII. ℣. 16. & 23. Barneſ. ad Anacr. carm. LXIV. & Erud. Daviſius ad Max. Tyr. diſſ. VIII. p. 91. Hac ratione κόρσαι dicuntur fammulae illae, quae in lapidibus apparent, & ſpeciem comarum prae ſe ferunt. Orpheus de Lapid. vel quiſquis ſit hujus libelli auctor in Coryphide p. 222.

Τὸν μὲν ἐγὼ κόρσῃ μάλ᾽ ἐοικότα φημὶ βροτέιῃ.
Hunc quidem ego capillo admodum ſimi-

B lem

lem dico humano.

Verſu primo ejuſdem carm. dixerat κορσιόεντα λίθον, *crinitum lapidem*, & de Opallio ſcripſerat p. 208. ei radios ineſſe, qui appareant veluti ἔθειραι.

VII. *Coma* praeterea ex Cl. Iſ. Voſſii ſententia notaret flagellum ex capillis contortis confectum, apud Martial. libr. II. Epigr. LXVI.

Hoc facinus Lalage, ſpeculo quod viderat, ulta eſt,
Et cecidit ſaevis icta Plecuſa comis.

Et ſic quidem legit & interpretatur Voſſius ad Catull. carm. LXII. p. 224. An vero ejus ſententia probanda ſit nondum ſatis conſtituo. Immo praeferrem aliorum Interpretum expoſitionem, qui Lalagen ipſi Plecuſae ſecuiſſe comas exiſtimant, & ita legunt:

Hoc facinus Lalage ſpeculo, quo viderat, ulta eſt,
Et cecidit ſectis icta Plecuſa comis.

Aliam lectionem reperies apud Nob. Heinſ. ad Albin. El. I. ℣. 98.

VIII. Grammatici vocem comam & caeſariem ita diſtinguunt, comam proprie eſſe Mulierum, caeſariem vero Virorum;

&

& ita κόμην proprie de foeminis dici notat Cl. Voet ad Call. in Dian. ℣. 76. Caeſariem vero Viris tribuit Servius ad Virg. libr. I. Aen. ℣. 590. *A caedendo dicta caeſaries, ergo tantum virorum eſt*. Servii (teſte Cel. Dukero ad Flor. libr. I. cap. V. §. 5.) compilator Iſidor. libr. II. Orig. cap. I. eadem verba refert. Inſpici etiam poteſt Servius ad libr. VIII. Aen. ℣. 659. Comam enim tondere ſolebant Viri, unde coma tonſa dare viriles vultus dicitur apud Martial. libr. IX. Epigr. XXXVII.

At tibi ſi dederit vultus coma tonſa viriles,
Quis mihi, qui nectar miſceat, alter erit?

Virum tonſum eſſe decet, mulierem non decet, verba ſunt Iſidori. libr. XI. Orig. cap. I. p. 1092. Hinc *caeſariem virilem* dixiſſe videtur Prudent. Phichom. ℣. 358.

Mitra caeſariem cohibens aurata virilem.

Livius libr. XXVIII. cap. XXXV. *Adornabat promiſſa caeſaries, habituſque corporis, non cultus munditiis, ſed virilis vere ac militaris.* Confer. Philoſtr. lib. II. Icon. XXXIII. Verum haec non ita ex Grammaticorum ſententia obſervantur. nam κόμη de Viris eſt ap. Callim. Hymn. in Apoll. ℣. 38.

Αἱ δὲ κόμαι θυόεντα πέδῳ λείβουσιν ἔλεια.
Comae vero odoriferis in terram ſtillant oleis.

Aelian. libr. VII. Var. Hiſt. cap. VIII. & libr. XII. cap. XIV. Alexandro κόμας adſcribit. Vide etiam Ariſtoph. Avib. ℣. 912. Ovid. Epiſt. XVII. Her. ℣. 103.

Eque tuis demtos humeris mihi tradis amictus,
Et madidam ſiccas aequoris imbre comam.

Seneca Hercul. Fur. ℣. 893.

Stantes ſacrificus comas.
Dilecta tege populo.

Aliaque Veteres auctores verſanti obvia eſſe poterunt. *Caeſariem* de Foeminis adhibet Catullus de Coma Berenices. ℣. 8.

Idem me ille Conon coeleſti lumine vidit
E Beronicio vertice caeſariem.

Ovid. lib. III. Am. El. I. ℣. 31.

Hactenus: & movit pictis innixa cothurnis
Denſum caeſarie terque quaterque caput.

Supra ℣. 12. *comam* dixerat. Claud. libr.

II. de Rapt. Proſ. ℣. 247.

Interea volucri fertur Proſerpina curſu
Caeſariem diffuſa noto.

Et libr. III. ℣. 86.

Squallebat pulcrior auro
Caeſaries.

Sic & alibi non raro loquitur Claudianus, ut & Virgilius, cujus locum jam notarunt Lexicographi.

CAP. II.

ARGUMENTUM.

I. *Coma* ξανθὴ *ſeu flava maxime olim fuit commendata.* II. *Quae ratio, quamobrem* ξανθὸς *& flavus idem ſit ac pulcer.* III. *Eadem comae flavae eſt fulva & rutilans. Claudianus expoſ. & rutila, rufa, rubea.* IV. *Ejuſdem coloris ſunt capilli crocei.* Κροκόπεπλος *Aurora. Martianus Capella & Anthologia Emend. ut & roſei capilli. Heliodori interpres notatus.* V. Χρύσεοι *& aurei capilli pro flavis.* Χρυσοκόμης *Bacchus. Venus cur aurea dicta. Venus a crinibus laudata. Deorum inſtrumenta aurea.* VI. *Capillus flagrans ſeu fra-*

grans. Auctor Ciris Emend. Coma ſuccina flava eſt, ſuccinum enim eum colorem praefert ; flavi epitheton mellis apud Poetas. Baetica vellera flavi erant coloris

§. I. INſtituti non eſt noſtri multis & verborum & ſententiarum floſculis, pluribuſque ambagibus hanc rem tractare, itaque ad partem eam, quam de comis explicare conſtitui, ſtatim me conferam. Prima ſe mihi accingenti offert *coma flava*, utpote pulcerrima & omnibus fere populis laudatiſſima. Neque mirum, cum *flavus color* fuerit fauſtitatis & laetitiae index, docente ad Tibullum libr. I. El. VIII. ℣. 46. & libr. II. El. II. ℣. 18. elegantiſſimo Brouckhuſio. *Flavus color* qualis ſit docet Gellius. libr. II. Noct. Att. cap. XXVI. *Flavus videtur ex viridi & rufo & albo concretus, ſic flaventes comae* &c. Hunc igitur colorem in comis probatiſſimum fuiſſe oſtendit Lucianus in Dial. Diog. & Poll. p. 264. ubi haec in mandatis dat Philoſophus Polluci τοῖς καλοῖς γε καὶ ἰσχυροῖς λέγε, ὅτι παῤ ἡμῖν ὄυτε ἡ ξανθὴ κόμη, ὄυτε τὰ χαροπὰ ἢ μέλανα ὄμματα, ἢ ἐρύθημα ἐπὶ τοῦ προσώπου ἔτι ἐςί. *formoſis illis & robuſtis dic, apud nos neque flavam comam, neque caeſios vel nigros oculos,* nec

nec faciei ruborem amplius eſſe Cui loco adjungas licet Aelian. libr. XII. Var. Hiſt. cap.I. p. m. 657. Ovid. libr. V. Faſt. ℣. 609.

Aura ſinus implet, flavos movet aura capillos
Sidoni, ſic fueras accipienda Jovi.

Gloſſa ad Petron. cap. CX. *capillitium flavum commendat.* Galenum quoque exiſtimaſſe flavos rubenteſque capillos bonam corporis conſtitutionem ſignificare notat Salmuth ad Pancirolli Res Deperditas tit. XLIV. p. 189. Sed de pulcritudine harum comarum pleni ſunt omnium libri, & res eſt notiſſima, ideoque actum agere non fert animus. Qui plura ſcire cupiat, evolvat Barthium Adverſ. libr. LVIII. cap. XVII. Salas ad Petron. cap. CX. Feith. Antiq. Hom. libr. III. cap. X. Et praeſertim Eleg. Brouckh. ad Tibull. libr. I. El. VI. ℣. 8. alioſque, quos hic coacervare faſtidio foret.

II. Hic flavi capillitii honor, & pulcritudo effecit, ut apud optimos quoſcunque Auctores ξανθὸς & *flavus* pro pulcro ponantur. Ξανθὸν certe per καλὸν exponit Heſych. nec deſunt hujus ſignificationis apud alios exempla. Callim. Epigr. VI. ℣. 3.

Καὶ ξανθὴν Ἰόλειαν.

Quod Vulcanius vertit

Formoſamque Iolen.

Et ita Schol. ad Call. Hymn. in Dianam ℣. 209. ξανθὴν explicare videtur per καλήν. Nec diſſimili modo accipi poſſet Theocritus Idyll. VII. ℣. 116.

Καὶ οἰκεῦντες ξανθᾶς ἕδος αἰπὺ Διώνας.
Et habitantes formoſae aedem altam Diones.

Et Anthol. libr. VII. carm. 185.

Κύκνος ἐπὶ ξανθὴν μητέρα τῆς Ελένης.
Cygnus adpulcram matrem Helenes.

Unde Hylas dicitur ξανθὸς apud Theocr. Idyll. XIII. ℣. 36. quem καλὸν vocat Anton. Liber. cap. XXVI. Metam. & Orpheus in Argon. ℣. 225. Alia vide apud Leonidam in Anthol. libr. III. cap. VI. carm. 5. & Pindarum Nem. Od. V. ℣. 99. Graecos imitati ſunt Latini. Catull. carm. LXV. ℣. 95.

Qualibus incenſam jactaſtis mente puellam
Fluctibus, in flavo ſaepe hoſpite ſuſpirantem.

Ubi Conſ. Statium: & ſic Juven. Sat. VI. ℣. 354.

Et

Et flavam, cui det mandata, Puellam.

Ubi recte Britann. *Flavam pulcram: nam ut diximus ante* (Sat. V. ℣. 115.) *Poetae flavum pulcrum appellant.*

III. Eadem huic erit *coma fulva.* Servius namque ad Virg. libr. X. Aen. ℣. 562. *fulvum Camertem* per ξανθὸν explicat. Ovid. libr. XII. Met. ℣. 273.

Tempora perfringit fulvo protecta capillo.

Stat. libr. I. Achill. ℣. 161.

Niveo natat ignis in ore
Purpureus, fulvoque nitet coma gratior auro.

Ovid. libr. III. ex Pont. El. II. ℣. 74.

Ambiat ut fulvas infula longa comas.

Videatur Junius de Pict. libr. III. cap. IX. §. 6. Et eo modo exponendus Claudian. libr. I. Laud. Stil. ℣. 203.

Crinigero flaventes vertice reges.

Quibus verbis reſpicit ad jus Capillitii Regum Francorum; de quo adeas Biſſelium & Goldaſtum ad Eginharti Vit. Car. Magn. cap. I. Sunt etiam praeterea *rutilae* dictae ab Ovid. libr. II. Met. ℣. 319.

At Phaeton rutilos flamma populante capillos

pillos
Volvitur in praeceps.

Elegantiſſimus hanc in rem eſt Auſonii locus Epiſtola IV. ℣. 42.

Sic certe crinem flavus, niveuſque lacertos,
Caeſariem rutilam per candida colla refundis.

Et Silii Italici libr. IV. ℣. 200.

Occumbit Sarmens, flavum qui ponere victor
Caeſariem crinemque tibi, Gradive, vovebat,
Auro certantem, & rutilum ſub vertice nodum.

Inſpice Ill. Heinſ. ad libr. V. Met. Ovidii ℣. 440. & ad Claudian. in Nupt. Honor. & Mariae. ℣. 242. Nec diſſimiles ſunt *crines rutilantes* ap. Claudian. libr. I. Laud. Stil. ℣. 38.

Nec fida Valenti
Dextera duxiſſet rutilantes crinibus alas.

Quos *rufos* appellat Senec. libr. III. de Ira cap. XXVI. *non eſt Aethiopis inter ſuos inſignitus color, nec rufus crinis & coactus in nodum apud Germanos, utrumque decet.* Hinc

Hinc illud decantatum Martial. libr. XIV. Epigr. CLXXVI.

Rufi Perſona Batavi.

Vide Lipſium ad Tacit. de Morib. Germ. cap. IV. & Cel. Millium. Diſſ. de Vitulo Aureo. §. 10. Nec inſolita eſt haec loquendi ratio, cum genus pro ſpecie ponatur; *rufus* enim eſt genus, cujus ſpecies ſunt *fulvus*, *flavus*, *rutilus*, *rubidus*, *luteus*, &c. Docente Frontone apud A. Gell. libr. II. Noct. Att. cap. XXVI. Sedulo tamen cavere oportet, ne rufus & flavus capillorum color facile inter ſe commutetur: maxima enim inter eos exiſtit differentia, cum hic formae decus, ille faſtidioſae turpitudinis habeatur indicium. Huc etiam refero *rubeos capillos* apud Firmicum libr. IV. cap. XII. *Mars, ſi geniturae Dominus fuerit effectus, faciet aſperos, invictos, & qui nullis rationibus ſubjugentur, fortes, aequales, ignotos, rubeis capillis, oculis ſanguinolentis, imperioſos. Rubeos* hic *capillos* per *flavos* interpretor, quod Heroes Virique bellicoſi *flava coma* ornari ſolent.

IV Huic etiam conveniunt *capilli crocei*, quos memorat Ovid. libr. I. Art. ỳ. 529.

Utque erat e ſommis tunica velata recincta,

Nuda

Nuda pedem, croceas irreligata comas.

Croceus enim color rubicundus eſt, ut diſcas ex Servio. ad Virg. Ecl. IV. ℣. 44. Et Paſchalio de Coronis lib. III. cap. XIV. Martian. Cap. lib. II. p. 36. *ipſa ſpecies ovi interioris crocino* (ita lege) *circumlita interius rutilabat*. Ovid. libr. II. Am. El. IV. ℣. 43.

Seu flavent, placuit croceis Aurora capillis.

Hanc ob cauſam Aurora in Anthol. libr. IV. cap. XXIII. carm. 2. dicitur κροκόπεπλος, ut legendum eſt, non κροκόπελος, quod forte vitio Typothetarum in editione, qua utor, irrepſit, unde Martian. Cap. libr. II. de Nupt. Phil. p. 28.

Et jam tum roſeo ſubtexere ſidera peplo
Coeperat ambroſium promens Aurora pudorem.

Sic *croceus* Aurorae *amictus* apud Ovid. libr. III. Art. ℣. 179. Confer Emmenes. ad Virg. libr. I. Æn. ℣. 481. Roſeis quoque capillis ornatur in Catal. Scal. p. 169.

Aurea fulgebat roſeis Aurora capillis,
Et matutino rore madebat humus.

Roſeorum crinium quoque mentio fit apud Catullum carm. LXV. ℣. 310.

At

At roſeo niveae reſidebant vertice vittae.

Heliodorus libr. III. Aethiop. p. 134. Edit. Commel. Δάφνης ἁπαλοὶ κλῶνες ἔστεφον, ῥοδοειδῆτε καὶ ἡλιῶσαν διαδέοντες. *Laurus teneri rami cingebant, roſae ſimilem & flavam comam ligantes.* Ηλιῶσαν male vertebatur *candidam*, cum ſit coma *Soli ſimilis ſeu flava*, quam vocis ſignificationem recte adſtruit Barneſius ad Anacr. carm. XXIX.

V. Eodem ſenſu χρύσιοι πλοχμοὶ *aurei cincinni* pro *flavis* occurrunt apud Apollon. Rhod. libr. II. Argon. ℣. 678. & κόμη κατάχρυσος τῇ χροιᾷ apud Achill. Tat. in Erot. libr. V. p. 307. Adde Philoſt. libr. II. Iconum. V. Χρυσοκόμης, *auricomus* ob flavum capillorum colorem dicitur Bacchus ab Heſiodo. Theog. ℣. 947.

Χρυσοκόμης δὲ Διώνυσος ξανθὴν Ἀριάδνην.
Auricomus vero Bacchus flavam Ariadnem.

Vide & Athen. Deipn. libr. XIII. cap. II. p. 564. Χρυσιοβόστρυχε Γαλάτεια *aureos comae vortices habens Galatea.* Virgil. libr. VIII. Aen. ℣. 659.

Aurea caeſaries ollis atque aurea veſtis.

De Gallis loquitur, quos flavos habuiſſe capillos nemo dubitat. *Crinis ſimillimus auro.*

ro, apud Calpurn. Ecl. VI. ℣. 14. Orph. Argon. ℣. 1217.

> Ἀπὸ κρατὸς γὰρ ἔθειραι
> Πυρσαῖς ἀκτίνεσσιν ἀλίγκιοι ἠώρηντο.
> *Ex capite enim crines*
> *Igneis radiis ſimiles pendebant.*

Et hinc forte eſt, quod Venerem Poetae ſolenni epitheto *auream* vocarint. Homer. Il. Γ. ℣. 64.

> Μή μοι δῶρ' ἐρατὰ πρόφερε χρυσῆς Ἀφροδίτης.
> *Ne mihi praemia exoptata exprobra aureae Veneris.*

Miſcell. Fragm. Callim. a Spanh. collecta IV.

> Τίς δὲ χάρις, τί δὲ τερπνὸν ἄνευ χρυσῆς Ἀφροδίτης
> *Quae vero gratia, & quae jucunditas abſque aurea Venere*

Alia loca invenies in Anthol. libr. IV. cap. XVIII. carm. 34. & libr. VII. Cam. 98. & 161. Lucian. Imag. p. 7. & 15. Ovid. XVI. Her. ℣. 35.

> *Te peto quam lecto pepigit Venus aurea noſtro.*

Et ℣. 289. libr. X. Met. ℣. 277. Virg. libr. X. Æn. ℣. 16. *At*

At non Venus aurea contra
Pauca refert.

Ad quem locum video Taubmannum velle *aureum* hoc ſenſu pro pulcro poni, ut ſaepiſſime apud Poetas. Id etiam Grang. ad Juven. Sat. VI. ℣. 122. aliique exiſtimarunt; nec multum hac de re contendo ſed ſi eo ſenſu accipi deberet etiam alii Dii Deaeque eodem *epitheto ſolenni* ornarentur, quod tamen non ita fieri obſervamus. Et praecipue quidem Venus a crinibus laudatur. Auſonius in Eclogis. p. 552. Edit. Toll.

Barba Jovi, crines Veneri decor, ergo
neceſſe eſt,
Ut nolint demi, quo ſibi uterque placet.

Nec quidquam impedit, quo minus verba dulciſſimi Sannazarii apponantur Lib. I. Epigr. in Caecilianum:

Si tibi per Genium fas eſt jurare Minervae,
Per Veneris flavas, Caeciliane, comas.

Lucianus conſuli poteſt in Imagin. p. 5. Neque neſcius ſum omnia Dearum inſtrumenta, arma, ornatus, inſignia vel indumenta *aurea* deſcribi, quod jam docuerat Spanhem. ad Callim. in Lavacr. Pall. ℣. 31.

Et forte eodem modo de Venere accipi poſſet, ſed haec examinanda relinquo.

VI. Ad flavorum praeterea capillorum claſſem referri poſſe videtur, ſi ſana ſit ſcriptura, *capillus flagrans* apud Auct. Ciris ỹ. 168.

> *Non Storace idaeo flagrantes picta capillos.*

Certe Storacem etiam melleum, id eſt, flavum emittere liquorem erudite, ut ſolet, oſtendit Salmaſius Exerc. Plin. p. 383. & ſeqq. ubi tamen memoria lapſus, ut puto, nullam enim mutationis cauſam addit, hunc verſum ita profert:

> *Et Storace idaeo vinctos perfuſa capillos.*

Verior eſt Nob. Heinſii emendatio in curis ſecundis ad Ovid. XV. Heroid. ỹ. 76. legendum eſſe *fragrantes capillos*, in cujus ſententiam quin diſceſſionem facturi ſint Eruditi, nullus dubito. Nec diſſimilis videtur *coma ſuccina*, de qua Plinius Libr. XXXVII. Hiſt. Nat. cap III. *Domitius Nero in ceteris vitae ſuae portentis capillos quoque Conjugis ſuae Poppaeae in nomen adoptaverat, quodam etiam carmine ſuccinos* (ut legit. Salmaſ. Exerc. Plin. p. 62) *appellando*, de quo crinium colore etiam agit Ovid. libr. XV. Met. ỹ. 315.

Et

Et huic Sybaris noſtris conterminus arvis
Electro ſimiles faciunt auroque capillos.

Confer. Salmaſ. ad Solin. p. 540. Dixerat in prioribus Plinius, quoſdam eſſe, quibus in ſuccino *decocti mellis lenis color placeat*. Et facit cum Plinio Priſcianus in Perieg. ℣. 281.

Hic electra legunt alnis ſtillantia Celtae,
Succina quae memorant, mellis vinique colore.

Mellis autem colorem flavum eſſe, vel ex eo ſatis clarum fit, quod Poetae melli *flavi* epitheton addant. Ovid. libr. l. Met. ℣. 112. & Alcaeus in Anthol. libr. III. cap. XXV. carm. 17. Ita capilli melli adſimilantur apud Appulejum libr. II. Met. p. 118. edit. quam procuravit Elmenh: *& nunc ut aurum coruſcans in lenem mellis deprimitur umbram*. Vide quam appoſitus ſit hic ad noſtram ſententiam confirmandam locus. Alia de colore ſuccino habet Eruditiſſ. Munckerus ad Hygini Fab. CLIV. De *flavis comis* quoque eſt intelligendus Martial. libr. V. Epigr. XXXVIII.

Quae crine vincit Baetici gregis vellus,
Rhenique nodos, aureamque nitellam.

Baetica enim *vellera* flava erant, teſte eodem Martial. libr. XII. Epigr. C.

Baetis olivifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis vellera tinguis aquis.

Adeundus eſt Salmaſius Plin. Exerc. p. 224. Et A Lapide ad Cant. Cant. cap. IV. comm. 1. p. 168.

CAP. III.

ARGUMENTUM.

I. *Coma flava ex Servii aliorumque ſententia propria eſt meretricum.* II. *Ab iis diſceſſum, cum etiam Matronae & Virgines caſtae ea coma ornentur; Strophium Virginibus proprium, aliquando tamen meretricibus tribuitur. Demſterus notatus.* III. *Ex Juvenali non recte colligitur flavos capillos meretricum fuiſſe. Qui lupanar intrabant, caput obtegebant: Galeri flavi erant, quibus tegebant calvitiem. Iis utebantur meretrices, quae erant tonſae.* IV. *Nec favet Servio Virgilius. Servius ſibi contrarius.* V. *Horatius quoque nil juvat.* Πυῤῥὸς *flavus.* VI. *Flava coma ornatur Bacchus, Cupido, Mercurius, Minerva, Ceres, Diana; flavus de ſegete*

gete matura. VII. *Roma flavos habuit capillos. Dea fuit culta. Viridis pro flavus. Servius, Rutilius, Apocalypſis Expl.* VIII. *Heroes flava coma deſcribuntur, Principibus enim Viris decor, corporis habebatur proprius.* IX. *Integri populi flavi fuerunt. Callimachus expoſ. Auro capillos ornabant. Tibullus vindic.* X. *Rubri capilli & ſupercilia erant exoſi. Cavebant ne aeſtu Solis capilli urerentur.*

§. I. HAec de pulcritudine variiſque appellationibus flavorum crinium. Videamus nunc quibus hos potiſſimum adſcripſere veteres. Serv. ad Virg. libr. IV. Aen. ỳ. 698. *Matronis nunquam flava coma dabatur, ſed nigra, unde Juvenal.* (Sat. VI. ỳ. 120.)

Sed nigrum flavo crinem abſcondente galero.

Schol. Juvenal. (qui aliis Probus, aliis alius videtur, teſte Brouckh. ad Tibull. libr. II. El. V. ỳ. 45. cuique tuto fidem haberi negat Pignor. de Serv. p. m. 152.) loc. laud *Nigro crine utebantur Matronae.* Horum auctoritatem paſſim ſecuti ſunt ViriDocti. Barthius Adverſ. libr. LVIII. cap. XVII. Britann. ad Juven. l. laud. Pith. & Wouw.

ad Petron. CX. Dion. Gothof. ad. l. 15. §. 15. ff. de injur. aliique.

II. Non facile negarim, comam flavam ſaepius attributam fuiſſe meretricibus: nec mirum. Nam cum haec coma elegantiſſimi eſſet coloris, & pulcritudine praeſertim maliſque artibus placere deberent infeliciſſimae hae publicarum libidinum victimae, ob coloris praecipue feſtivitatem & elegantiam eam adſumſiſſe videri poſſent. Sed ex eo minime conſequitur, quia ſaepe uſae fuerunt flavis capillis, propterea flavos capillos Matronis nunquam datos. Immo ex diſertis Scriptorum teſtimoniis, etiam Matronas & Virgines honeſtas comam flavam geſtaſſe, demonſtrari poteſt. Sic certe Lucretiae, quae apud omnes caſtitatis exemplum proponitur, flavos crines adſcribit Ovidius II. Faſt. ℣. 763.

Forma placet, niveuſque color, flavique capilli,
Quique aderat nulla factus ab arte decor.

Valerius quoque Max. libr. II. cap. I. Ex. 5. prodit: *Matronas, quo formam ſuam concinniorem efficerent, ſumma cum diligentia capillos cinere rutilaſſe.* Qui locus certe diſſentientium conturbat rationes, ſi modo Scriptoris ſententia recte perpendatur, & cum

cum Feſto conferatur in voce *Rutilium. Rutilium rufum ſignificat, cujus coloris ſtudioſae etiam antiquae mulieres fuerunt. Unde traxerunt cognomina Rutilas, ut indicat frequenter Afranius.* Ξανθὰς Athalantae κόμας facit Aelianus libr. XIII. V. H. cap. I. Ξανθὴ δὲ ἦν αὐτῆς ἡ κόμη. *Flava autem erat ejus coma.* Et apud Ovidium XX. Her. ℣. 57. Acontius Cydippae ſcribit:

Hoc flavi faciunt crines & eburnea cervix,
Quaeque, precor, veniant in mea colla, manus.

Putandum ſcilicet Acontium pro meretrice habuiſſe, quam pure adeo & caſte amabat. Et ipſa, ſi ei tuto credere liceat, ſe virginem vocat Epiſt. Heroid. XXI. ℣. 192.

Sed memini noſtrum virginis eſſe torum.

Nec inelegans hac in re Senecae locus Oedipo ℣. 418.

Creveras falſos imitatus artus,
Crine flaventi ſimulata virgo.

Laviniae praeterea *flavos* addit *crines* Virgilius. XII. Aeneid. ℣. 605.

Digitized by Google

Filia prima manu flavos Lavinia crines,
Et roſeas laniata genas.

Ariadnae doctiſſimus Catullus carm. LXV. ℣. 62.

Non flavo retinens ſubtilem vertice mitram.

Quem locum miror cur protulerit Demſter. ad Roſin. libr. V. Antiq. Rom. cap. XXXVII. p. 435. ut ex eo contrariam probaret opinionem, adducens Ariadnen tanquam proſtratae pudicitiae foeminam. Aliud utique docet hic ipſe verſus, cum *mitram* ei adſcribat Catullus, quam propriam Virginibus fuiſſe ipſe docet Demſt. ad Roſin. libr. V. cap. XXXV. p. 416. ſic verſu 34. Catullus meminit *Strophii*, quod etiam eſt Virginum. Vide Nonium in *Strophium* & Terent. Eun. Act. II. Sc. III. ℣. 21. Quamvis & meretricibus tribuatur. Lucian. Dial. Meretr. p. 546. & Ariſtenaet. libr. I. Epiſt. XXV. Praeterea, quod omnem dubitationem tollit, apud Catullum eodem loco ℣. 86. hujus Ariadnes *Lectulus caſtus* vocatur.

III. Non multum facere ad rem videtur, quem contrariae ſententiae Patroni objiciunt, Juvenalis Sat. VI. ℣. 120.

Sed

Sed nigrum flavo crinem abſcondente galero.

Non enim Meſſalina *galerum flavum* adſumebat, quia *flavus color* proprius eſſet meretricum, ſed ut tuto ſub eo latere poſſet, nec a quovis agnoſci, cum lupanar intraret. Certe id in more poſitum fuiſſe veteribus, ſi ganeas aliave impura loca adire vellent comam mutare galero, aut quacunque demum alia re caput obtegere, vel ut vitarent periculum, vel ut pudori conſulerent, plurimi Auctores teſtantur. Sic Caligulam *ganeas atque adulteria capillamento celatum obiiſſe* ſcribit in eius vita Suet. cap. XI. Et in Nerone. cap. XXVI. *Poſt crepuſculum ſtatim, arrepto pileo vel galero, popinas inibat.* Ergaſilus profligati pudoris adoleſcentes arguit, quod aperto capite ganeas intrent apud Plaut. Capt. Act. III. Sc. ỳ. I. 15.

Ipſi de foro tam aperto capite ad lenones eunt.

Vide Comm. ad Petron. cap. VII. Lamb. ad Plaut. Moſtell. Act. II. Sc. I. ỳ. 77. Almelov. Antiq. Sacr. p. 41. & Doct. Dougt in Anal. Sacris ad Gen. cap. XXXVIII. comm. 14. Quem locum eodem modo explicat

plicat Dion. Gothofr. ad l. 15. §. 15. ff. de injur. Et ita multis aliis in rebus eo modo ſe contra inſidias tegere ſolebant, quod non raro profuiſſe patet ex. Livio libr. XXII. cap. I. *Et mutando nunc veſtem, nunc tegumenta capitis, errore etiam ſeſe ab inſidiis munierat.* Altera etiam ratio eſſe poteſt, eam hoc feciſſe, ut tanto pulcrior niteret, nam, ut recte Firmicus libr. VIII. cap. VII. *appoſitis alienis crinibus fictam pulcritudinem mentiebantur.* Praeterea etiam galeri ut plurimum ex *flavis capillis* fiebant. Ovid. libr. I. Am. El. XIV. ℣. 45.

Nunc tibi captivos mittet Germania crines,
Culta triumphatae munere gentis eris.

Reſpicit ibi ad flavas Germanorum comas, ex quibus galeri fiebant. Valer. Flacc. libr. VI. ℣. 226.

Non flava galeri
Caeſaries, pictoque juvat ſubtegmine bracae.

Chariſ. libr. I. Inſt. Gramm. p. 61. *Galeros maſc. genere dixit Corn. Severus:*

Et flavo praetexerat ora galero.

Gellius quoque libr. II. cap. XXVI. ex Virg.

Virg. libr. VII. Aen. ℣. 688. *fulvos galeros* memorat. Ratio denique, cur *galero* uſa fuerit Meſſalina, inde deduci poſſet, quod apud veteres meretrices tonſis eſſent capillis, ut igitur melius meretricem profiteri poſſet, adſumſit galerum, qui erant adſcititiae comae ad tegendam calvitiem. Suet. Othone cap. XII. *vulſo corpore galericulo propter raritatem capillorum adaptato & annexo, ut nemo dignoſceret.* Unde *calceus capitis* dicitur apud Martial. libr. XII. Epigr. XLV. confer Herodianum libr. IV. cap. VII. §. 6. & Dietericum Ant. Bibl. p. 565. Contra meretrix, ut Matrona videretur, crines adſumere jubetur apud Plaut. Mil. Act. III. Sc. I. ℣. 196.

Utique eam huc ornatam adduεas Matronarum modo,
Capite comto, crines vittaſque habeat.

Meretrices autem galericulis uſas fuiſſe colligitur ex Luciano Dial. Mer. p. 526. & 544. Ὑποβλέψας ποτὲ τοὺς κροτάφους αὐτῆς, ἔντα μόνον τὰς αὐτῆς τρίχας ἔχει, τὰ δὲ ἄλλα φενάκη βατεῖα. *Adſpiciens aliquando ejus tempora, ibi ingenuos tantum crines habet, cetera vero denſiſſimus erat galerus.* Meretrices, quod diximus, tonſas fuiſſe docet Salm. de Coma. p. 60. & 175. Faber. libr. III. Sem. cap. XXI. Caſaub. ad Suet.

Aug. cap. XLV. Lipſ. ad Tacit. de Mor. Germ. cap. XIX. Et praecipue in adulteras id fuit obſervatum, quamobrem etiam maximum habebatur probrum, tondere foeminam. Savaro ad Sidon. Apoll. libr. V. Ep. XIII. Hinc Mulieres, ſi capilli, qui morbo aliave re defluxerant, reſtituerentur, ſingulari modo Diis gratias agebant. Patet id ex Inſcr. apud Gruter. p. MLXVII. num. 4.

MINERVAE
MEMORI. TULLI
A. SUPERIANA. RES
TITUTIONE. FACTA
SIBI. CAPILLORUM.

Quare varia contra defluvium capillorum excogitata ſunt remedia, quae vide apud Celſum libr. VI. de Med. cap. I. Sed ne longius aberremus, alia ad hunc Juvenalis locum reſpondet Kobierzykius de Lux. Rom. libr. I. cap. VI.

IV. Nec video quid praeſidii ſibi quaerant diverſae ſententiae Antiſtites in loco Virg. libr. IV. Aen. ℣. 698.

Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat.

Neque

Neque negamus, ex commento poëtico rem habuiſſe cum Aenea Didonem. Non tamen ex eo ſtatim ſequitur, meretricem eam fuiſſe, verum Aeneae nuptias animo agitabat, quod vel ex ipſa Didonis morte ſatis clarum ſit. Vide Ferrar. de Re Veſt. libr. IV. cap. XX. Et Servius ad eum locum cum de flavis comis dixiſſet, addit & hoc: *Aut flavum, quia in Catone legitur de matronarum crinibus, flavo cinere unctitabant, ut rutilae eſſent.* Si jam flava coma propria fuiſſet meretricum, non matronas rutilaſſe crines dicere auſus fuiſſet Cato, nec eſt, cur Servius hoc addidiſſet, cum omnino ſententiam ſuam evertat. Quidquid ſit, haec cum praecedentibus non conveniunt, nec concoquere poterat Erudit. Salm. ad Tertull. Pall. p. 353.

V. Neque multum praeſidii habent in Horatio libr. I. Od. V. ℣. 1.

Quis multa gracilis te puer in roſa
Perfuſus liquidis urguet odoribus
Grato Pyrrha ſub antro,
Cui flavam religas comam
Simplex munditiis.

Ibi enim Poëta *Pyrrhae* comam non facit *flavam*, quia eſſet meretrix, verum reſpicere videtur ad vocem *pyrrham, id eſt, flavam.* Πυῤῥὸς enim Graecis eſt *flavus*, *rutilus.*

Serv.

Serv. ad Virg. libr. II. Aen. ℣. 469. *Pyrrhus a colore comae dictus: qui latine Byrrus dicitur, ita & Salluſtius Criſpus.* Sic *Byrrhia* eſt in Terentii fabulis. Πυῤῥὸς enim in Comoediis debebat eſſe Servus. Vide Polluc. Onom. libr. IV. cap. XIX. ſegm. 150. Πυῤῥᾶιος ſervus Ariſtotelis apud. Diog. Laertium libr. V. ſegm. 13. Adde Gell. libr. II. cap. XXVI. Columm. ad Enn. libr. V. Ann. p. 57. Edit. Heſſ. Et Th. Munckerum ad Hyginum Fab. XCVII. in fine. Πυῤῥόθριξ eſt apud Pollucem libr. IV. cap. XIX. ſegm. 149. Πυῤῥότριχος apud Theocrit. Idyll. VIII. ℣. 3.

Αμφω τώγ' ἤτην πυῤῥοτρίχω.
Ambo hi erant flavis crinibus.

Sic puto reſpondimus adverſariorum objectionibus, quae quidem firmiſſimae viderentur, alias, quia non ſint tanti ponderis, ſicco pede praeteribo.

VI. Nunc porro videamus, quibus praeterea flavos capillos adſcripſerit antiquitas. Neque enim ſi coma flava mollitiei & artis meretriciae indicium fuiſſet, cauſam ullam reperio, cur eam non ſolum Diis & Deabus, verum etiam Heroibus & quibuſcunque Viris fortibus attribuerint veteres. Sic certe *aureo crine decorus*

corus dicitur Bacchus apud Heſiodum Theogon. ℣. 947.

> Χρυσοκόμης δὲ Διώνυσος ξανθὴν Ἀριάδνην..
> *Auricomus vero Bacchus flavam Ariadnen.*

Et Ερως ſive Cupido apud dulciſſ. Anacr. carm. VI.

> Ο δ' Ερως ὁ χρυσοχαίτης
> Μετὰ τοῦ κάλου Λυαίου.
> *Ipſe amor auricomus*
> *Una cum pulcro Lyaeo.*

Et ſic in fragm. Anacr. ℣. 1204. Χρυσοκόμης Ερως. Mercurius apud Virg. libr. IV. Aen. ℣. 558.

> *Omnia Mercurio ſimilis vocemque colo-*
> *remque,*
> *Et crines flavos, & membra decora Ju-*
> *ventae.*

Idem de Minerva (quae tamen caſtitatem ſemper illaeſam ſervavit, ſi Poëtis ulla habenda eſt fides,) tradit Ovidius VI. Faſt. ℣. 652.

> *Nunc ades o coeptis, flava Minerva, meis.*

Et libr. I. Triſt. El. IX. ℣. 1.

> *Eſt mihi, ſitque precor flavae tutela Mi-*
> *nervae.*

Et ita quidem dici putatur ob folium oli-

olivae ex ima parte flavae, unde

Φύλλοις ἐλαιᾶν
Χρυσέοισι μιχθέντα.

Foliis olearum
Aureis, id eſt, flavis, *permixtum.*

Apud Pindarum Nemeis Od. I. ℣. 25. Vide Barth. ad Stat. libr. III. Theb. ℣. 507. Taubm. ad Virg. libr. V. Aen. ℣. 309. Idem de Cerere tradunt Poëtae. Ovid. libr. VI. Met. ℣. 118.

Et te, flava comas, frugum mitiſſima mater.

Et libr. IV. Faſt. ℣. 424. Serv. ad Virg libr. I. Georg. ℣. 96.

Flava Ceres alto nequidquam ſpectat Olympo.

Flava dicitur ob ariſtarum colorem in maturitatem. & ſic *flava arva* per *maturas ſegetes* explicat Idem ad libr. I. Georg ℣. 316. unde intelligendus Tibull. libr. II. El. I. ℣. 78.

Deponet flavas annua terra comas.

Vide etiam Anthol. libr. I. cap. XCI. carm. 8. Notavit plura Boſch. ad Petron. cap. CXXXV. Ξανθὴ quoque dicitur Diana apud Anacr. carm. LX.

Ξανθὴ παῖ Διὸς, ἀγρίων
Δέσποιν', Αρτεμι, θηρῶν.

Flava

Flava filia Jovis, agreſtium
Domina, Diana, ferarum.

Quod, quo minus de *flavis capillis* accipiatur, nihil obſtat.

VII. *Romam* Deam *flaventibus comis* ornatam fuiſſe colligi videtur ex Prudent. libr. II. contra Symmach. ℣. 655. ubi loquentem Romam inducit:

Sub quo ſenium omne renaſcens
Depoſui, vidique meam flaveſcere rurſus
Canitiem.

Igitur ſe *flavas* habuiſſe antea *comas* fingit: quo videntur pertinere verſus, quos ex Mariano ſeu Marino Lupercaliorum Poëta laudat Servius ad Virgilium Ecl. I. ℣. 20. quos mire corruptos ita numeris ſuis reſtituit Salmaſ. Plin. Exerc. p. 6.

Roma ante Romulum fuit,
Et ab ea nomen Romulus
Adquiſivit . . . .
Sed Diva flava & candida
Roma Aeſculapi filia
Novum nomen Latio facit,
Hanc Conditricis nomine
Ab ipſo omnes Romam vocant.

Elegantiſſima haec Salmaſii conjectura facit,

cit, ut ſine ulla haeſitatione a Swarthio diſcedere liceat, qui libr. III. Anal. cap. X. pro certo dicebat hic ſcribendum eſſe: *Sed de Italo & Jano ita: Roma Aeſculapii* &c. Saniora de hoc loco profert ſummus Rutgerſius. libr. I. Var. Lect. cap. XX. & Barthius libr. XX. Adverſ. cap. II. *Romam* autem pro Dea habitam fuiſſe, non unus nobis veterum teſtis ſupereſt. Lucan. libr. I. ỷ. 198.

Et reſidens celſa latialis Jupiter Alba
Veſtaleſque foci, ſummique o Numinis inſtar
Roma, fave coeptis.

Vid. Michael Ang. Cauſeus de Simul. Deor. tab. I. Ortelius de Deor. Cap. in *Roma*. Lipſ. ad Tacit. libr. IV. Ann. cap. LVI. Sidon. Apoll. carm. VII. ỷ. 502.

Teſtor, Roma, tuum nobis venerabile Numen.

Adde Illuſt. Spanh. Diſſ. III. de Praeſt & Uſu Num. p. 138. Edit. maj. qui ibidem loci illuſtrat locum Apocal. cap. XIII. comm. 1. *de nomine Blaſphemiae*, ubi reſpici cenſet ad hunc Deae *Romae* cultum. Et Epiſt. IV. ad Morellium p. 278.

In

In his nummis forma ſedentis Mulieris effingitur, unde eſt in Apocal. cap. XVIII. comm. 7. Κάθημαι Βασίλισσα, *ſedeo Regina.* Videatur Cl. le Moyne in Var. Sacr. tom. II. p. 70. *Reginae* enim dicebantur Deae; unde *Juno Regina* apud Cicer. pro Domo cap. LVII. Virg. libr. I. Aen. ℣. 9. & 76. Eodem plane modo *Roma Regina* dicitur a Rutil. libr. I. Itin. ℣. 47.

Exaudi Regina tui pulcerrima mundi,
Inter ſidereos Roma recepta polos.

Ita βασιλεύουσα Ῥώμη eſt apud Eunap. in Proaereſio p. 149. Haereo igitur, an non locus apud eundem Rutilium libr. I. ℣. 115.

Erige crinales laurus, ſeniumque ſacrati
Verticis in virides Roma refinge comas.

Itidem de *flava coma* Deae *Romae* ſit accipiendus, quamvis non ignorem eſſe, qui alio modo interpretentur. *Virides* namque *comae* ſunt eaedem, quae flavae; Hi enim colores ſaepius inter ſe commutari ſolent, ut viridis pro flavo, flavus pro viridi ponatur, quod dudum oſtendit Vir elegantis ingenii Jac. Tollius ad Auſonii Buſſulam ℣. 10. ſic flavum per viride vertit Servius ad libr. V. Aen. ℣. 309.

Flavaque caput nectetur oliva.

Id eſt, viridi, ut ſupra, jaſpide fulva. Et *fulvum* per viride exponit idem ad Virg. libr. IV Aen. ℣. 261. *Jaſpide autem fulva pro viridi, ut*; fulvaque caput nectentur oliva. Sic ſcripſit Servius vitio memoriae pro *flavaque* &c. vel eſt a librariis intruſum. Inſpiciatur quoque de his coloribus Voſſius in Etym. V. *Flavus.*

VIII. Neque tantum de Diis Deabuſque haec tradunt Veteres, verum etiam Homerus aliique, ſuos Heroas, Principes & Viros quoſcunque illuſtres, quorum antea fortitudinem & bene geſta laudarant, *flava coma* depingunt, non in effoeminati animi ſignum, ſed quia decus honorque corporis certa quaſi lege Heroibus & Principibus eſſet datus, unde etiam Paris apud Ovidium jactat ex pulcritudine

ne corporis ſui judicari potuiſſe, non ſe ex plebe; ſed ex nobiliori quadam & illuſtriori familia prognatum eſſe Ep. XVI. Her. ℣. 51.

Forma vigorque animi, quamvis de plebe videbar,
Indicium tectae nobilitatis erant.

Athenaeus Deipn. libr. XIII. cap. II. p. 565. & Comment. ad Nepot. Iphicr. cap. III. Ulyſſem certe, Menelaum atque alios *flavo crine* decoros apud Homerum deſcribi plerique jam notarunt. Jaſonis quoque caput ξανθὸν deſcribit Apollon. Rhod. libr. I. Argon. ℣. 1084. Ejuſdem *capilli flavi* apud Ovid. XII. Her. ℣. 11.

Cur mihi plus aequo flavi placuere capilli,
Et decor & linguae gratia ficta tuae.

Idem de Achille Claudianus libr. IV. Conſ. Honor. ℣. 557.

Serviretque tuis contemto Caſtore frenis,
Cyllarus, & flavum Xanthus ſpreviſſet Achillem.

Quare etiam ξανθὸς Αχιλεὺς eſt apud Pind. Nem. Od. III. ℣. 75. Hinc per *Achilleas comas* flavae ſunt intelligendae apud Martial. libr. XII. Epigr. LXXXIV.

Dicet Achilleas diſpoſuiſſe comas.

Menelaus ξανθὸς apud Pind. Nem. Od. VII. ℣. 41. & Theocr. Idyll. XVIII. ℣. 1. Idem Pind. ξανθοκόμας appellat Danaos Od. IX. Nem. ℣. 40. Alia loca non adfero, quae apud Junium de Pictura & alibi ſatis magno numero videri poſſunt.

IX. Totis etiam populis hic comarum color videtur fuiſſe proprius, unde non raro ξανθοὶ ſeu *flavi* apud Poëtas cognominantur. Sic Germani, Batavi, Rutheni, Suevi, Britanni, aliique plurimi eo epitheto inſigniuntur. Loca jam a Viris Erud. ſunt allata, ut multa addere ſupervacanei laboris videri queat. Evolvi poſſunt Lipſ. ad Tacit. de Mor. Germ. cap. IV. Raderus ad Martial. libr. XIV. Epigr. XCIX. & CLXXVI. Lindenbr. ad Ammian. Marcell. libr. XV. cap. XII. init. Vir. Doct. ad Suet. Calig. cap. XLVII. Faber in Semeſt. libr. I. cap. XX. p. 137. Sic quoque Arimaſpi (Scythiae Europeae populus) ξανθοὶ vocantur apud Callim. in Delum. ℣. 291.

Πρῶται τοι τὰ δ' ἔνεικαν ἀπὸ ξανθῶν Ἀριμασπῶν.

Primae tibi hos attulerunt a flavis Arimaſpis.

Quamvis Friſchlinus ibi putet, ita dictos, quod

quod capillos auro ligare ſolerent, ex Lucan. libr. III. ℣. 280.

Hinc & Sidoniae gentes, auroque ligatas
Subſtringens, Arimaſpe, comas.

Verum ex eo hunc Callimachi locum exponendum non putem. Certe Graeci auro ſolebant ornare capillos, quod patet ex Hom. Il. P. ℣. 52.

Πλοχμοί θ' οἳ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἐσφηκῶντο.
Concinnique, qui auro & argento conſtringebantur.

Ovid. Ep. XV. Her. ℣. 75.

Veſte tegor vili: nullum eſt in crinibus aurum,
Non Arabo noſter rore capillus olet.

Et idem facere ſolebant Romani, de quibus Ovid. libr. III. Am. El. XIII. ℣. 25.

Virginei crines auro gemmaque premuntur,
Et tegit auratos palla ſuperba pedes.

Demſter. ad Roſin. libr. V. cap. XXXV. Nunquam tamen iis proprium *flavi* epitheton hanc ob cauſam attribuitur, quod

ſi ex ligata auro coma daretur, eodem jure iis attribuendum fuiſſet. Rectius itaque id ad ipſum capillitii colorem referimus, praeſertim cum alii quoque Scythiae populi *flavo crine* deſcribantur. De Satarchis Scythiae Europeae populis Val. Flacc. libr. VI. Argon. ℣. 144.

Sua ſigna ſecuti
Exomatae, Toronique & flavi crine Satarchae.

Et de Gelonis Claudian. libr. II. in Eutrop. ℣. 103.

Ecce autem flavis Gradivus abuſque Gelonis
Arva cruentato repetebat Thracia curru.

De Getis Iſidor. libr. XIX. Orig. cap. XXIII. *Nonnullae enim gentes non ſolum in veſtibus, ſed in corpore aliqua ſibi propria quaſi inſignia vindicant, ut videmus cirros Germanorum.... pertundunt Arabes aures, flavent capitibus intextis Getae, nitent Albani albentibus crinibus.* Et ſic Carnutos Aquitaniae populos *flavos* facit Tibull. libr. I. El. VIII. ℣. 11.

Teſtis Arar, Rhodanuſque celer, magnuſque Garumna

Car-

Carnuti & flavi caerula lympha Liger.

Neque opus eſt, ut ibi cum Illuſtr. Scalig. *fluvii* legamus, quod recte obſervat Brouckh.

X. Ab his autem flavis comis ſedulo diſtinguendi ſunt *rubri capilli* quod jam monuit ad Tibull. libr. I. El. VI. ℣. 8. Eleg. Brouckh. Qua in re peccaverat Petrus Gyllius de Boſphoro Thracio cap. XIII. in Theſ. Gron. tom. VI. Hi enim in nullo fere pretio & contemtiſſimi habebantur. Sic Martial. libr. II. Epigr. XXXIII. Philaenim Mulierem deformem deriſurus, his verbis eam alloquitur:

Cur non baſio te, Philaeni? calva es.
Cur non baſio te, Philaeni? rufa es.
Cur non baſio te, Philaeni? luſca es.
Te qui baſiat, hic Philaeni fellat.

Et libr. XII. Epigr. XXXII.

O Juliarum dedecus Kalendarum,
Vidi, Vacerra, ſarcinas tuas, vidi.
Quas non retentas penſione pro bima
Portabat uxor rufa crinibus ſeptem.

Et eodem libro. Epigr. LIV. cujus lemma *in Zoilum*, quem a deformitate improbum judicat:

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine laeſus,
Rem magnam praſtas, Zoile, ſi bonus es.

Ex lineamentis enim faciei & corporis deformibus, hominis ingenium pravoſque mores cenſere ſolebant. Lindebr. ad Ammian. Marcell. libr. XV. cap. VIII. Eodem fere modo Therſiten virorum turpiſſimum deſcribit Homer. Il. B. part. pr. ỷ. 216. *Rufos* quoque *capillos* deformes judicat non inelegans formarum ſpectator Clitipho apud Terent. Heaut. act. V. ſc. V. ỷ. 17.

Rufamne illa virginem
Caeſiam, ſparſo ore, adunco naſo?

Et his verbis turpiculam deſcribi notavit Kuhn. ad Aelian. libr. XII. cap. I. p. 554. Eodem jure *rufa ſupercilia* cenſebantur, ut patere poteſt ex Alexi in Iſoſtaſio apud Athenaeum libr. XIII. cap. III. p. 568. ubi Poëta meretricum artificioſiſſimos comtus & lenocinia exponens inter alia refert:

Τὰς ὀφρῦς πυῤῥὰς ἔχει τὶς, ζωγραφοῦσιν ἀσβόλῳ.
Cui rubra ſunt ſupercilia, ad vivum pingunt fuligine.

Catull. carm. LXVIII. ỷ. 45.

Praeterea addebat quendam, quem dicecere nolo
Nomine, ne tollat rubra ſupercilia.

Et incertus Auctor in Catal. Pith. libr. II. p. 67. ubi ea, quae non laudare vult, enumerat:

Non oculos: etenim ſunt luſci oculi atque patrantes,
Non barbam: rufa eſt. Non cilia: haud cilia.

Hinc ſedulo caviſſe videntur, ne comae aeſtu Solis urerentur, & ita rubrae fierent, unde Tibullus puero, qui pretio invitatus amorem alio tranſtulerat, imprecatur, ut capilli Sole aduſti corrumperentur, & ita eorum pulcritudo tolleretur. Elegantiſſimi hujus Poëtae verſus reperiuntur libr. I. El. X. ỷ. 13.

Jam mihi perſolvet poenas, pulviſque decorem
Detrahet, & ventis horrida facta coma.
Uretur facies, urentur Sole capilli,
Deteret invalidos & via longa pedes.

Propert. libr. IV. El. X. ỷ. 44.

Sin aliquam vultuſque meus ſetaeque Leonis

Terrent, & Libyco Sole peruſta coma.

Sed de his ſatis, ad alia pergimus.

CAP. IV.

ARGUMENTUM.

I. *Nigrae comae in honore habebantur. Canticum ill. Corvi a nigredine laudantur.* II. *Splendor nigris comis tribuitur.* Διαστίλβειν, ἐπιστίλβειν. III. *Indecorum erat, ſi cani capilli nigris intermiſcerentur* שחרות, *juventa.* IV. *Supercilia nigra laudabantur.* Ἑλικοβλέφαρος & ἰοβλέφαρος *dicta Venus.* V. *Nigra coma meretricibus datur. Anacreon Expl.* VI. *Et univerſis etiam populis. Croco ſe tinguebant Indi.* VII. *Eadem nigrae comae eſt hyacinthina. Hyacinthus rubens vel nigricans, vaccinia nigra. Hyacinthinus pro nigro. Cicero emend. Ravum mare. Purpura nigra.* VIII. *Graeci ſaepe* κόμας ὑακινθίνας *pro nigris ponunt.* IX. *Capilli hyacinthini non ſunt purpurei. Anacreon expl. Comae violis comparantur.* X. *Canticum expon. Molles comae laudantur.* Οὖλαι κόμαι *pro plexis capillis.* XI. *Canticum*

ticum varie vertitur. Veteres plicis dividebant capillos. Feſtus expl. vincire de amore.

§. I. F*Lavis comis* ſuccedunt *nigrae*, quae fere pulcritudine iis proximae habebantur. Summopere etiam has veteribus in honore fuiſſe poſitas teſtis eſt non ſpernendus Vetus Cruquii Schol. ad Horat. libr. I. Od. XXXII. ℣. 11. *Pulcritudo in pueris ſaepe nigris decoratur oculis & crinibus.* Et idem Horat. Art. Poët. ℣. 37.

> *Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.*

Ovid. libr. II. Am. El. IV. ℣. 41.

> *Seu pendent nivea pulli cervice capilli;*
> *Leda fuit nigra conſpicienda coma.*

Sympoſ. in Aenigm. n. LVIII. de capillo:

> *Sed ſum verſicolor, albus quandoque futurus,*
> *Malo manere niger, minus ultima fata verebor.*

Πολλὴν καὶ μελαίνην κόμην commendat Ariſtenaetus libr. I. Ep. VII. Elegantiſſimus eſt Appuleji locus libr. II. Metam. p. 118. Edit. Elm. *Quod cum capillis color gratus & nitor ſplendidus illucet, & contra*

Solis

Solis aciem vegetus fulgurat, vel placidus renitet, ac in contrariam gratiam variat adſpectus? Et nunc ut aurum coruſcans in lenem mellis deprimitur umbram, nunc corvina nigredine caerulos columbarum colli floſculos aemulatur. Cui addi poteſt Petron. cap. XLIII. *Sed corneolus fuit, aetatem bene ferebat, niger tanquam corvus.* Quae loca tanto libentius ad partes voco; quia illis eleganter illuſtratur Cant. cap. V. comm. 10. *Caput ejus inſigne aurum purgatiſſimum, capilli ejus criſpis diſcriminibus, nigri ut corvus.* Corvi enim nigredine ſua commendantur, uti docuit J. G. Voſſius libr. III. de Idolol. cap. LXXX. Et hinc μελαντέρου epitheton ei attribuitur in Anthol. libr. I. cap. XXII. carm. 8.

Εν ποτε παμφαίνοντι μελάντερος αἰθέρι νωμῶν
Σκορπίον ἐκ γαίης οἶδε θορόντα κόραξ.
Quondam in undique fulgenti aethere niger volans
Scorpium in terra vidit ſalientem corvus.

Et *nigri* apud Martial. libr. I. Epigr. LIV.

Sic niger, in ripis errat dum forte Caiſtri,
Inter Ledaeos ridetur corvus olores.

Addo

Adde Anthol. libr. II. cap. XLVI. carm. 17. Ex corvorum ovis nigros tinctura effici capillos ſcribit Aelianus Hiſt. Anim. libr. I. cap. XLVIII. Et Graecis κοραξὸς *corvinus* pro nigro ponitur. Salmaſ. ad Tertull. Pall. p. 215. Latinorum praeterea *corvus* derivari volunt a Graecorum κόραξ, quae vox *corvum* notat, κόραξ à κόρος, quod eſt *niger*. Vel a ערב, quo nomine Hebraeis *corvi* appellantur a Rad. ערב, quod notat *obtenebrari*, *obſcurari*; haec eſt Cl. Perizonii ſententia ad Sanctii Minerv. libr. I. cap. X. n. 5. Vide admirandae Eruditionis exemplar Sam. Bochartum part. II. Hier. libr. II. cap. X. (qui Appulejum etiam ad partes vocat) & Muncker. ad Anton. Liber. cap. XX. Hoc modo libentius exponere cum locum malim, quam cum Joanne de Pineda libr. VI. de Rebus Salomonis cap. IV. facere, qui de *flavis comis* intelligit. Hunc tamen ſequitur a Lapide a Cantic. h. l. p. 249.

II. Obſervatu autem non indignum videtur, Appulejum *nitorem ſplendidum* &c. in comis agnoſcere. Nigris enim capillis proprie *ſplendor* & *nitor* adſcribitur, unde de *corvo* Phaedr. libr. I. fab. XIII. ℣. 6.

O qui tuarum, corve, pennarum eſt nitor,

Quan-

Quantum decoris corpore & vultu geris.

Sic de capillis occurrit in Anthol. libr. VII. carm. 201.

> Εἰ δέ τι καὶ πλοκάμοισι διαστίλβουσιν ἄκανθαι.
>
> *Sic vero quid & capillis ſplendent aculei.*

Eadem vox hac ſignificatione occurrit carm. 175. Επιστίλβειν utitur de hoc comarum ſplendore Lucian. Amor. p. 892. Unde εὐβόστρυχον αἴγλην *bene cirratum ſplendorem* in Anthol. libr. VII. carm. 81. de comis nigris exponere malim.

III. Cum hic itaque color tanto opere probaretur, invenuſtum habitum fuit, ſi canities nigros laederet capillos, ita ut cani illis intermiſcerentur, de quo ſaepe Poëtae, ut Anacr. fragm. CLXXVI.

> Εὖτέ μοι λευκαὶ μελαίναις
> Αναμεμίξονται τρίχες.
> *Quando mihi albi nigris*
> *Intermiſcebuntur capilli.*

Anthol. libr. VII. carm. 94.

> Ἔῤῥιφθω, πολιὴ γὰρ ἐπείγεται ἀντὶ μελαίνης
> Θρὶξ, ἤδη συνετῆς ἄγγελος ἡλικίης.
> *Abjectus eſt, canus enim inſtat pro nigro*

gro
Capillus, jam prudentis nuncius aetatis.

Tibull. libr. III. El. V. ℣. 15.

Et nondum cani nigros laeſere capillos.

Et ſic quoque Ovid. libr. IV. Triſt. Eleg. VIII. ℣. 1.

Jam mea cygneas imitantur tempora plumas,
Inficit & nigras alba ſenecta comas.

Nec diſſimilia ſunt illa Propertii libr. III. El. III. ℣. 45.

Atque ubi jam Venerem gravis interceperit annus,
Sparſerit & nigras alba ſenecta comas.

Haec enim res indicio erat juveniles jam praeteriiſſe annos, & ſenectutem inſtare. Juvenum namque proprius eſt *niger capillus*, unde שחרות Hebraeis *juventa* eſt, a Rad. שחר, *niger eſt*, *denigratus eſt*. Eccl. cap. XI. comm. 10. Vide Mercerum ad Cantic. cap. V. p. 159. & שחר de *nigris crinibus* adhibetur Levit. cap. XIII. comm. 31. & 37. Unde Zachar. cap. VI. comm. 2. & 6. de nigris Equorum capillis intelligendus eſt.

IV.

IV. Eodem modo ſupercilia nigra probata fuiſſe multis teſtimoniis confirmari poteſt; pauca videamus. Inter ceteras enim formae elegantias laudantur Ὀφρύες ὑπὸ λευκῷ τῷ μετώπῳ μέλαιναι, *ſupercilia ſub candida fronte nigricantia*, apud Philoſtr. libr. II. Icon. IX. Anacreon in ornatiſſima illa Amicae ſuae Pictura carm. XXVIII. memorat:

> Βλεφάρων ἴτυν κελαινήν.
> *Palpebrarum ordinem nigrum.*

Heſiodus in ſcuto Herc. ℣. 7. Gallus in Lyrico:

> *Pande Puella ſtellatos oculos;*
> *Flexaque ſuper nigra cilia,*
> *Pande Puella genas roſeas*
> *Perfuſa rubro purpurae Tyriae.*

Et praeſertim commendabantur Virgines; ſi earum comae eſſent flavae & ſupercilia nigra, ut apud Achill. Tatium. libr. I. Erot. p. 17. Κόμη ξανθὴ, τὸ ξανθὸν οὖλον. ὀφρὺς μέλαινα, τὸ μέλαν ἄκρατον. *Coma flava & criſpa; ſupercilia abſque tinctura nigricantia.* Cornel. Gallus, ſeu, quod alii malint, Maximianus Eleg. I. ℣. 93.

> *Aurea caeſaries, demiſſaque, lactea cervix,*

Vul-

Vultibus ingenuis viſa ſedere magis.
Nigra ſupercilia, & frons libera, lumina nigra,
Urebant animum ſaepe notata meum.

Hinc quidam Venerem ſolenni epitheto Graecis dici volunt ἑλικοβλέφαρον, *cui nigrae ſunt palpebrae*. Homer. Hymn. II. in Vener. ℣. 19. Heſiod. Theog. ℣. 16. Eodem epitheto inſignitur Alcmene apud Pind. Pyth. Od. IV. ℣. 305. ubi vertitur: *rotunda habens ſupercilia*. Sed verior eſt Celeb. Graevii ſententia in Lect. Heſiod. cap. XX. qui de *mobili oculorum petulantia* ex Petron. cap. CXXVI. exponit, cui addi meretur Euſtat. ad Hom. Il. Α. p. 42. quamvis Venerem ἰοβλέφαρον, *palpebras violaceas*, id eſt nigras, *habentem* deſcribat Lucian. pro Imag. p. 30.

V. Haec coma ſaepe dabatur Matronis & caſtis Virginibus, ut teſtatur Serv. & Vet. Schol. Juven. locis laud. Veruntamen non videtur his ſolis propria fuiſſe. Certe Amicae ſuae capillos nigros adpingi jubet Anacr. carm. XXVIII.

Γράφε μοι τρίχας τοπρῶτον
Ἁπαλάς τε καὶ μελαίνας.
Pinge mihi comas in primis
Molleſque & nigras.

 Hanc

Hanc autem Amicam per totum ſere carmen meretricio habitu deſcribit, ut facile colligas caſtam virginem non fuiſſe, praecipue ex ℣. 31. hujus Odae, ubi ita:

> Διαφαινέτω δὲ σαρκῶν
> Ὀλίγον, τὸ σῶμ' ἐλέγχον.
> *Perluceat vero carnium*
> *Aliquota pars, corpus oſtendens.*

Mulieres enim meretrices, & quaecunque famam non curarent, veſtes pellucidas gerebant, ita ut omnia corporis membra inſpici poſſent. De quo veſtium genere conſule Brouckh. ad Prop. libr. II. El. I. ℣. 5. Bayſium de Re Veſt. cap. VI. & Cl. Bos in Animad. cap. XIX. Eo modo *nudas meretrices* intelligendas eſſe apud Petron. cap. VII. cenſet Salas. Vid. Ampliſſ. Cuperum libr. I. Obſ. cap. VII. Graev. Lect. Heſiod. cap. IX. Cl. Burmann. ad Petron. cap. XCII. & Feſtum in *crepus.* Nigros quoque capillos puero amato tribuit Horat. libr. I. Od. XXXII. ℣. 11.

> *Et Lycum nigris oculis, nigroque*
> *Crine decorum.*

Conferatur de hoc colore Ciofan. ad Ovid. libr. II. Am. El. IV. ℣. 41. Faber & Barneſ. ad Anacr. l. I. Junius de Pict. Almeloveenius Epiſt. ad Virum Rev. Doutr. In Biblioth. Brem.

Brem. Part. II. Faſc. II. p. 244. & , ſi tanti ſit, Alardus ad Val. Flacc. libr. VI. ℣. 144.

VI. Univerſas etiam gentes eo comarum colore fuiſſe tradunt Veteres. De Mauris Claudian. libr. III. In Laud. Stilic. ℣. 18.

Illinc flavente Sicambri
Caeſarie, nigris hinc Mauri crinibus irent.

Aegyptios, Arabas & Indos μελαίνας τρίχας habere ſcribit Galen. libr. II. de Temper. cap. V. Confer Spanhem. ad Callim. Hymn. in Cerer. ℣. 11. De Indis Solin. Polyh. cap. LII. *Indis omnibus promiſſa caeſaries non ſine fuco caeruli aut crocei coloris.* Salmaſ. *coerulum* colorem recte per *nigrum* explicat. Per *croceum* autem *flavus* eſt intelligendus, quam in rem multa adfert Ill. Spanh. ad Callim. in Apoll. ℣. 83. Croco enim tinguere & mutare ſolebant capillos Indi. Teſtis Lucan. libr. III. Pharſ. ℣. 237.

Quique bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos,
Et qui tinguentes croceo medicamine crinem,
Fluxa coloratis adſtringunt carbaſa gemmis.

In Catal. Vet. Poët. Scal. libr. I. p. 190.

Medus pila geret; pharetras Romana juventus,
Fulgebit rutilis India nigra comis.

Ita quidem emendat Nobil. Heinſ. ad Ovid. libr. V. Met. ℣. 440. cum vulgo legeretur *nitidis crocis*, vel *nitidis comis*.

VII. Cum nigra autem coma convenire videtur ea, quam Scriptores vulgo *Hyacinthinam* appellare ſolent, quia hyacinthi colorem prae ſe ferret. Varii autem coloris fuerunt hyacinthi. *Rubens* vocatur à Virg. Ecl. III. ℣. 63.

Munera ſunt lauri & ſuave rubens hyacinthus.

Ex quo loco V. D. putarunt, *hyacinthinum colorem* eundem eſſe, ac purpureum, qui rubri coloris eſſet. Virgilium ſequitur Nemeſian. Bucol. Ecl. II. ℣. 44. ubi inter ceteras Amatorum ineptias haec occurrunt:

Mihi lilia nigra videntur
Pallenteſque roſae, nec dulce rubens hyacinthus,
Nullos nec myrtus, nec laurus ſpirat odores.

Ad-

Adjungi poſſet Eleg. locus ex Anthol. libr. VII. carm. 50.

Ινδώη δ' ὑάκινθος ἔχει χάριν αἴθοπος αἴγλης.
Indica vero Hyacinthus habet gratiam rubentis ſplendoris.

Ubi lapis ejuſdem nominis intelligendus eſt. Talem de hoc colore ſententiam fovet Bynaeus de Calc. Hebr. libr. I. cap. III. Potius tamen illis adſenſum praebeo, qui per *hyacinthinum colorem* intelligunt colorem caeruleum ſeu nigrum. Hoc ut faciam, multa me invitant, & ea non levia veterum Scriptorum teſtimonia. Hyacinthinum per nigrum colorem exponit Philoſtr. Epiſt. LXVII. Εἰ δὲ ὑακίνθινον, τῷ μέλανι λυπεῖς. *Si vero hyacinthinum, atro colore triſtem reddes.* Eadem ratione Narciſſum, qui flaveſcens erat, & hyacinthum idem Auctor inter ſe opponit Epiſt. XXVII. Ὑάκινθος μὲν οὖν λευκῷ μειρακίῳ, πρέπει δὲ Νάρκισσος μέλανι. *Hyacinthus nempe candido adoleſcentulo, convenit vero Narciſſus nigro.* Adde quae ad Philoſt. in vita Apollonii libr. III. cap. V. obſervavit Olearius. Sic & Hyacinthus lapis nigro fuit colore, quod patebit, ſi locus mox laud. ex Anthol. conferatur cum Iſidor. libr. XVI. Orig. cap. IX. *Hyacinthus ex nominis ſui flore vocatur, hic in Aethiopia invenitur, caeruleum colorem*

lorem habens. Nec putandum Indicam & Aethiopicam Hyacinthum diverſas fuiſſe, cum in duabus regionibus memorentur; Nam obſervari debet veteres Aethiopiam etiam Indiam appellaſſe, quod egregie docuit Vir dignitate & recondita Eruditione conſpicuus Gisb. Cuperus libr. IV. Obſ. cap. VII. & J. Olderman de veſtib. Byſſinis P. M. §. 14. p. 20. Sic quoque vaccinia (quae eadem hyacinthis eſſe volunt Gramm. ut Gloſſ. Vet. *Vaccinium*, ἄγχουσα, ὑάκινθος. Philarg. ad Virg. libr. IV. Georg. ỳ. 183. Unde Salmaſ. ad Sol. p. 865. & 903. aliiſque locis reprehendit Plinium, quod *hyacinthos* & *vaccinia* diverſa eſſe ſtatuerat) a Virgilio *nigra* appellantur *a colore floris ex purpura nigricantis.* Vide Salm. ad Solin. p. 908. & Claudian. libr. II. de Rapt. Proſ. ỳ. 92.

Sanguineo ſplendore roſas, vaccinia nigra
Induit, & dulci violas ferrugine pingit.

Hinc μέλας ὑάκινθος apud Graecos, quos laudat Salmaſ. in Homon. cap. XXII. Sic Iſidor. libr. XVII. Orig. cap. XIX. *Hyacinthus eſt radice & flore violae ſimilis.* Πορφυρέην ὑάκινθον reperies in Anthol. libr. VII. carm. 6.

Πλέξω καὶ κρόκον ἡδὺν, ἐπιπλήξω δ' ὑάκινθον

θον
Πορφυρέην.
Nectam etiam crocum ſuavem, ſubnectam vero hyacinthum
Purpuream.

Quamvis aliquando *color hyacinthinus* & *purpura* inter ſe opponantur, & ita quaſi diverſi adducantur, ut a Gloſſatore in Petron. cap. XXX. in fine: *In dibapha enim purpura & coccinis aut hyacinthinis diſcumbebant.* Velum tabernaculi his coloribus erat diſtinctum. Exod. cap. XXVI. comm. 31. Eodem modo *caeruleus* & *purpureus* a Servio ad Virg. libr. III. Æn. ℣. 64. *Cato ait, depoſita veſte purpurea, foeminas uſas caerulea, cum lugerent, veteres ſane caeruleum nigrum accipiebant.* Cic. libr. IV. Acad. Quaeſt. cap. LIII. *Sentiet mare illud quidem nunc Favonio naſcente purpureum* (Suid in πορφύρεος. Paſſer. ad Prop. libr. II. El. XXVI. p. 352.) *videtur idem huic noſtro videbitur, nec tamen aſſentietur, quia nobismetipſis modo caeruleum videbatur, modo ravum.* Ita legendum videtur, non *flavum*, cum Nonio Marc. Voce *Ravum*, Bentlejo ad Horat. Epod. XVI: ℣. 33. Et Nobil. Nic. Heinſ. ad Ovid. libr. I. Am. El. XII. ℣. 20. *Aureum* vocat. Virg. libr. VIII. Aen. ℣. 671. ὑπέρυθρον Achill. Tat. libr. I. Erot. p. 7.

flavum Servius ad Virg. libr. V. Aen. ℣. 2. Erat namque purpura, quae ad nigrum, erat, quae ad rubrum colorem accederet. De his purpurae generibus eſt apud Plin.lib.IX. Hiſt. cap. XXXIX. *Nepos Cornelius, qui Divi Auguſti principatu obiit, me, inquit, juvene violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum venibat, nec multo poſt rubra Tarentina.* Hinc μελαμπόρφυρον ἱμάτιον ap. Poll.libr. IV.cap. XVIII. ſegm.119.Columnam inſpice ad Ennium libr. XIV.Ann. p. 104.Ex his certe locis patere videtur hyacinthinum illum colorem non eſſe referendum ad purpuram rubram, verum potius ad nigricantem. Rhodiginum conſule libr. XXVII. Ant. Lect. cap. XXVI.

VIII. Sed quid externa circumſpicere auxilia opus eſt, cum de ipſis hyacinthinis comis diſertum habeamus Luciani teſtimonium in Amorib. p. 894. Καὶ δαψιλεῖς μὲν ἀπὸ τῶν βοστρύχων τῆς κεφαλῆς ἕλικες, ὑακίνθοις τὸ καλὸν ἀνθοῦσιν ὅμοια πορφύροντες. *Et longi cinnorum capitis annuli, perinde ac hyacinthi pulcre florentes nigricantes.* Et Longi Paſtor. libr. IV. p. m. 127. Ὁρᾷς, ὡς ὑακίντῳ μὲν τὴν κόμην ὁμοίαν ἔχει. *Vides ut hyacintho quidem comam ſimilem habeat.* Hallucinatur hic loci Petrus Moll, cum de Hyacintho Amyclae filio agi exiſtimet, quamvis & ille ὑακινθίνην habuerit κόμην teſte

teſte Philoſtr. libr. I. Icon. XXIV. Sed ex hoc etiam Longi loco clariſſime patet, de nigris capillis intelligendum eſſe *colorem hyacinthinum*, cum idem libr. I. p. 19. Daphnidi, de quo loco laudato agitur, τὴν κόμην μέλαιναν, *nigram comam*, adſcribat. Indorum *capillos hyacinthinos* eſſe tradit Dionyſius in Deſcr. Orbis ℣. 1112.

Εἰδομένας δ' ὑακίνθῳ
Πιοτάτας φορέουσιν ἐπὶ κράτεσφιν ἐθείρας.
Simileſque hyacintho
Pinguiſſimos gerunt in capite capillos.

Ariſten. libr. I. Epiſt. I. Ἡ δὲ κόμη φυσικῶς ἐνουλισμένη ὑακίνθῳ ἄνθει, καθ' Ομηρον, ἐμφερής. *Coma autem natura criſpa hyacintho flori, ut ait Homerus, ſimilis.* Ita enim Homer. Od. Z. ℣. 231.

Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
Criſpas dimiſit comas hyacinthino flori ſimiles.

Et Od. Ψ. ℣. 167 Unde apud Ariſtenaetur pro ὑακίνθῳ legere malim ὑακινθίνῳ: ipſa etenim Homeri verba adfert. Ita Philoſt. libr. II. Icon. XI. Αἱ δὲ ἀνθοῦσι τὰς χαίτας, ἐκπεφυκόσιν ὑακινθίνοις ὁμοίως ἄνθεσιν. *Illae vero nitent comas, flores hyacinthinos referentes, jam plene florentes.* Lucian in Rhetor.

Praec. p 315. Ὀλίγας μὲν ἔτι, οὔλας δὲ, καὶ ὑακινθίνας τὰς τρίχας εὐθετίζοντα. *Raras quidem adhuc, criſpas vero & hyacinthinas comas componentem.* De Stratonice Seleuci uxore, quae, cum calva eſſet, Poëtis tamen praemium propoſuerat, qui optime ejus capillos laudaret, ſcribit Idem de Imagin. p. 18. Ἤκουε τῶν καταράτων Ποιητῶν ὑακινθίνας τὰς τρίχας αὐτῆς λεγόντων, καὶ οὔλους τινὰς πλοκάμους ἀναπλεκόντων. *Audivit execrandos Poëtas dicentes Hyacinthinas ejus comas & criſpos quoſdam concinnos nectentes.* De his comis, qui plura cognoſcere velit, adeat Viros majores, quam ut a Juvene ſatis pro meritis laudari poſſint, Hieron. in Ezechiel. cap. XVI. num. 10. Salm. ad Tertull. Pall. p. 214. & in Solin. p. 133. 701. & 860. Caſaub. ad Perſium. Sat. I. ℣. 31. & Bochart. Hieroz. Part. poſt. libr. V. cap. V.

IX. Si vero de purpureo colore intelligendi eſſent capilli hyacinthini, quo referri deberent ingenue ignorare me confiteor, niſi *purpureum* per pulcrum explicare velis, ut paſſim apud Poëtas. Adeas Sitzmannum ad Boëthium Conſ. Phil. libr. I. Metr. VI. & Torrent. ad Horat. libr. IV. Od. I. ℣. 10. Vel etiam ad fabuloſam Niſi comam referre, de qua Ovid. libr. I. Art. ℣. 331. & Tibull. libr. I. El. IV. ℣. 57.

quae

quae videtur propius ad flavum colorem, acceſſiſſe, cum Auctor Ciris ℣. 121. eam *roſeum crinem* appellet. Sed hae fabulae & tamen quod ſciam, ſoli tantum in hiſtoria fabuloſa Niſo adſcribuntur. Sed forte quis objicere poſſet locum Silii VII. ℣. 446.

Aſt alius nivea comebat fronte capillos
Purpureos, alius veſtis religabat amictus.

Verum hunc locum mala interpunctatione laborare, & *purpureos* non ad *capillos*, ſed ad *amictus* referendos eſſe poſt Nob. Heinſium ad eum locum oſtendit unicus hujus Poëtae Interpres Drakenborchius. Similis eſt quoque Anacreontis locus carm. XXVIII.

Ὑπὸ πορφυρέαισι χαίταις
Ἐλεφάντινον μέτωπον.
Sub violaceis (ſeu *nigris* ut Faber) *capillis*
Eburneam frontem.

Ubi non adſentior Erudit. Barneſio, hoc modo explicanti ea verba: *Purpureas comas dixit eadem ratione, qua mox* ℣. 429. τὰ μὲν μελάινας; τὰ δ' ἡλιώσας. Has ipſe ad l. l. per *Myrteas* exponit. Sed omnino *comae*

comae nigrae intelligendae ſunt, nam eidem Amicae ſuae adpingi voluerat κόμας μελαίνας eod. carm. ℣. 7. Quare non ineleganter vertitur *violaceis capillis*, nam ſic comae & alibi violis aequantur. Longus in Paſtor. libr. III. p. 86. Καὶ τὴν κόμην ἐφίλησεν, ὡς τῶν ἴων κρείττονα. *Et comam oſculata eſt, ut violis pulcriorem.* Et ita Μοῦσαι ἰοπλόκαμοι dicuntur apud Pindarum Pyth. Od. I, ℣. 2. & ἰοβόστρυχοι Iſthm. Od. VII. ℣. 33. Claudian. de Nupt. Hon. & Mar. ℣. 265.

Non labra roſae, non colla pruinae
Non crines aequant violae, non lumina flammae.

Et hoc de *nigris capillis* intelligi oportere patet ex eo, quod apud Virg. Ecl. X. ℣. 39. & libr. IV. Georg. ℣. 275. *nigrae violae*, & in Anthol. libr. VII. carm. 126. Κυανανγὲς ἴον *caerulea viola* dicatur. Nemeſian. Ecl. II. ℣. 41.

Pallidior buxo, violaeque ſimillimus atrae.

Ut legit Erud. Vlitius, quamvis rectius vulgatam defendi exiſtimem. Ita ἰοειδὴς per μέλας explicare videtur Euſtatius ad Homer. Il. Λ. p. 783.

X. De his πορφυρᾶισι χάιταις, quarum meminit Anacreon, non dubito, quin intelligi

telligi debeat locus in Cant. ſect. VII. comm. 5. *Quod in capite tuo impoſitum eſt tibi ſimile eſt coccineo ; & coma capitis tui ſimilis eſt purpurae.* Latina verſio , Belgae ceterique fere habent *vitta capitis*, melius LXX. πλόκιον κεφαλῆς, *coma capitis.* Aptius certe videtur *coma*, cum in tota hac deſcriptione non veſtes & indumenta , ſed ipſe corporis habitus & apta membrorum diſpoſitio memorentur. Et ſatis inſolens eſſet laudandi genus , ſi quis alicujus virginis veſtes celebraret , quae ipſa formae pulcritudine & morum elegantia proprias ſibi haberet laudes. Res tamen non caret exemplo. Ita e profanis Scriptoribus Euripides in Hecuba. ℣. 463.

Ἀρτέμιδός τε Θεᾶς
Χρυσέαν ἄμπυκα
Τόξα τ' εὐλογήσω.
Dianaeque Deae
Auream vittam
Arcuſque celebrabo.

Propenſior tamen ſum , ut per *comam* vertatur, praecipue praeeuntibus Viris eruditis ; inter quos nomen profitentur cum aliis Lucas Brugenſis , Mercerus & Grotius in notis, qui ita ſcribit : *Coma capitis tui ſicut purpura. Sic apud Poëtas purpurea Niſi coma.* Ego, uti ejus verſioni accedo ; ſic

ſic de *coma Niſi purpurea*, quae ad flavum colorem accedebat, adſentiri non poſſum, cum omnino de nigra intelligendum putem, uti jam de purpura nigricante ſuperius vidimus, & ipſa ſe Sponſa *nigram* vocat Cant. cap. I. comm. 3. Ceterum דלה, quae vox in textu Hebraeo invenitur, notat proprie *rarum* ſeu *tenue filum*, & דל, *tenuis*, ut de capillis tenuibus, quos *molles* dicunt Latini, accipienda erit ſententia. Scite igitur per πλόκιον verterunt οἱ LXX. quae vox deducitur a πλέκειν, & notat illud quod facile convolvi poteſt. *Molles* autem *comae* maxime commendari Veteribus ſolebant. Tibull. libr. I. El. IX. ℣. 9.

Quid tibi nunc molles prodeſt coluiſſe capillos,
Saepeque mutatas diſpoſuiſſe comas.

Horat. Art. Poët. ℣. 33. Statius IX. Theb. ℣. 375. Ἀβροχαίτας κοῦρος *molli caeſarie puer* laudatur apud Anacr. carm. VI. De hac coma poſſet quoque explicari Hom. Od. Ψ. ℣. 158. ubi οὔλας κόμας memorat, id eſt, *molles*. Suid. in hac voce. Vulgo *criſpas* vertitur. & fortaſſe rectius, certe Schol. Parv. ad Hom. Od. Z. ℣. 231. & Heſych. οὔλας vertunt συνεστραμμένας. Aliter Schol. Call. in Delum ℣. 302. Οὔλας

ἐθέι-

ἐθείραις, id eſt, ὁλόκληρος ταῖς θριξὶ, τουτέστι, λαμπρὸς ταῖς ἀκτῖσιν, probante Vulcanio, & Spanh. ad Call. Jovem. ℣. 52. De *flexis* tamen *capillis* exponit Salm. ad Capit. in Pertin. cap. XII. Cui adde Alciph. libr. III. Ep. I. & LV. Polluc. libr. IV. cap. XIX. ſegm. 134.

XI. Antequam vero hunc e Cantico locum miſſum faciam, verba quae in eodem verſu ſequantur, quoniam etiam ad ornatum capillorum pertinere exiſtimem, brevi percurram. Sequitur autem מלך אסור ברהטים, *Rex vinctus eſt in ambulacris.* Ita plerique vertunt, ut indicetur Regem perpetuo morari in ambulacris ante aedes ſuas, ut Sponſam videret. Sed ſi haec interpretatio recipiatur, ſtatui deberet, Sponſam ſe ſemper ante aedes Regis oſtentare, ut videretur, quod an ſatis Virgini conveniens ſit, admodum dubito. רהטים Prima ſignificatione notant *canales*, quam retinet Cl. Michael ad Cant. p. 696. ut *os*, *guſtur*, *labra*, *nares* & *ubera* ſignificentur. Sed ad hae corporis partes eo nomine recte laudentur, quod canales ſint, quodque per eas aqua, ſive quacunque honeſtiori appellatione exprimere mavis, tranſeat, aliis dijudicandum relinquo. Ego quidem pollicem non pre-

mo.

mo. Verum refero potius ad *plectas* ſeu *ordines capillorum*. Olim enim foeminae plectas capillorum inter ſe convolvere, & ad verticem capitis ſeu quocunque alio loco colligare ſolebant, ut certis ordinibus & quaſi canalibus diſtinguerentur. Hic ornandi modus clarius ex nummis percipitur, in quibus expreſſae ſunt hae capillorum diſtinctiones.

Eo reſpicit Juvenal. Sat. VI. ℣. 501.

> *Tanta eſt quaerendi cura decoris,*
> *Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum*
> *Aedificat caput.*

Neque ab hoc ornandi genere alienos extitiſſe Judaeos colligo ex Judic. ſect. XVI. comm. 13. *ſi attexueris ſeptem cincinnos* (per

σειρὰς

τειρᾶς multo rectius vertunt οἱ LXX.) *capitis mei ad jugum textoris.* Hebraea vox deducitur a חלף, *tranſivit*, *permeavit*, unde חלוף, *tranſitus*, & hinc מחלפות *crinium plectae*, adeoque optime cum voce רהטים convenit; canales enim tranſitus ſunt aquarum. Neque ſatis commode per *cincinnos* vertitur, qui ſunt capilli in ordines flexi, potius dici deberet, *crinium ordines* vel ſimpliciter *crines*. Quo ſenſu *ſenos crines* per ſenas crinium plectas ſeu ordines explicamus apud Feſt. in *Senis Crinibus*: *Senis crinibus nubentes ornantur, quod hic ornatus vetuſtiſſimus fuit.* Cum Dion. Goth. ad eum locum, Lipſio ad Tac. libr. III. Ann. exc. i. Taubm. ad Plaut. Moſt. Act. I. Sc. III. ỽ. 69. & Salmaſ. ad Solin. p. 339. A quo tamen more ſuo in diverſa abit Iſ. Voſſius ad Melam libr. I. cap. IX. lin 110. Praeterea hanc vocis רהטים explicationem firmari puto e Cant. cap. I. comm. 10. ubi eſt: *Decorae ſunt genae tuae* בטורים, *in ordinibus*: ubi intelligo capillorum ſpiras in capite diſpoſitas, quam expoſitionem juvat Syriacus Interpres, uti docet Michael ad Cant. p. 600. Hae etiam crinium plectae per vocem צמה exprimi videntur Cant. cap. IV. comm. 1. & 3. cap. VI. comm. 7 Jeſaiae cap. XLVII.

F comm.

comm. 2. per πλέγματα in Epiſt. I. ad Timoth. cap. II. comm. 9. & ἐμπλοκὴν τριχῶν. Epiſt. I. Petr. ſect. III. comm. 3. Ea ratione eſt Jeſaiae cap. III. comm. 24. מעשה מקשה, *opus pexum*, quod de hac crinium diſpoſitione intelligo. Hae enim crinium plectae elegantiſſimi ornatus habebantur, quo tempore laetitiae uterentur, ideoque recte calvitiei opponitur, quoniam in captivitate tonſae eſſent mulieres. Savaro ad Sidon. Apoll. libr. II. Ep. II. & Brouckh. ad Prop. libr. IV. El. IX. ℣. 38. Itaque priorem Cantici locum ita explico, Regem amare ordines capillorum & compoſitos crinium comtus. In eundem fere ſenſum hunc locum accepiſſe videtur Theodoretus ad Cant. p. 1078. Edit. Sirmondi, & Pagninus in Theſ. Ling. Sanctae ſcribit in hac voce. *R. Jonah: ligatus in fiſtulis (aut canalibus) id eſt, in comis capillorum ejus, ſimilibus fiſtulis.* Varia collegit A Lapide ad Cant. p. 307. אסור autem recte explicari poſſe de eo, qui alicujus rei deſiderio capitur monet Michael ad Cant. p. 696. Ita *vincire* & *vinctus* Latini paſſim Amori tribuunt. Tibull. libr. I. El. I. ℣. 55.

Me retinent vinctum formoſae vincla Puellae,

Ubi

Ubi alia Brouckh. & Tibull. libr. I. El. V. ỳ. 47.

Vidi ego qui juvenem ſeros ſpreviſſet amores,
Poſt Veneris vinclis ſubdere colla ſenem.

Pierius ad Virg. libr. VIII. Aen. ỳ. 394. *Devinctus legitur, quod amoris proprium eſt, & vinculum in Myſticis ſignificationibus amorem denotat.* Atque ita huic explicationi eleganter convenit Epigramma in Anthol. libr. VII. carm. 39.

Χρυσῆς εἰρύσσασα μίαν τρίχα Δωρὶς ἐθείρης,
Οἷα δορυκτήτοις δῆσεν ἐμὰς παλάμας.
Αὐτὰρ ἐγὼ τοπρὶν μὲν ἐκάγχασα, δεσμὸ τινάξαι
Δωρίδος ἱμερτῆς εὐμαρὲς οἰόμενος.

Aureum extrahens unum pilum Doris comae,
Ut bello captas ligavit meas manus.
Sed ego prius quidem riſi, vincula perfringere
Doridis amabilis facile ratus.

Porro de his crinium plectis confer. Caſp. Barthol. de Inaur. Vet. p. 9. Salm. de Coma. p. 570. Et Hennin. ad Juven. Sat. VI. ỳ. 502. Quamvis ille plurima ab hac re alie-

na adferat. Sed e diverticulo in viam redeamus.

CAP. V.

ARGUMENTUM.

I. Κυάνεαι κόμαι. Κυάνεος *eſt niger.* II. *Caeruleae comae cujus ſint coloris. Caeruleus pro nigricante, quod ſequentibus paragraphis probatur.* III. *Quoniam nocti caeruleae epitheton additur, quae ceteroquin dicitur atra, furva &c.* IV. *Quia Plutonis equi caerulei, omnia enim, quae ad inferos pertinent, nigro colore deſcribuntur: Parcae Deae infernales. Cymba Charontis nigra. Ovid. ill. Seneca Emend.* V. *Eadem ratione Mors caerulea & nigra. Albin Expl. Gorallus notatus.* VI. *Caeruleus idem quod ferrigineus. Ferrugineus pro nigro. Virg. expoſ. Thyleſius refut.* VII. *Neptunus* Κυανοχαίτης *& caeruleus dicitur. Caerulea coma Diis Marinis tribuitur.* VIII. *Caerulea coma de nigro colore accipi debet, quia aqua nigra dicitur.* Πολιὸς *epitheton fluctuum & capillo-*

pillorum. Λευκαίνειν *mare dicitur ventus. Heliod. expoſ.*

§. I. Conveniunt Hyacinthinae comae, de quibus egimus, cum κυανέαις. Sic κυάνεος per μέλας variis locis exponit Erudit. Salm. in Plin. Exerc. quem tamen praecipue conſule p. 93. & 133. Magium adde libr. III. Miſc. cap. XIV. & Munck. ad Anton. Liber. cap. XX. p. 167. Quod etiam colligas licet e Servio ad Virg. libr. IV. Aen. ℣. 146.

Creteſque Dryopeſque fremunt, pictique Agathyrſi.

Picti autem non ſtigmata habentes, ſicut gens in Britannia, ſed pulcri, hoc eſt, cyanea coma placentes. Cum ex Ammiano Marc. oſtendat Turneb. libr. XXIV. Adv. cap. XXVI. & Salm. ad Sol. p. 133. Agathyrſos *caeruleos* ſeu nigros habuiſſe crines. Hac ſignificatione vox κυάνεος ſaepiſſime apud Graecos Scriptores reperitur, qua de re ne quis dubitet, pauca loca apponam. Ita enim κυάνεος νέφος θανάτου, *nigrae nubes mortis* eſt in Anthol. libr. III. cap. V. carm. 22. Quod per *nigrum* vertendum eſſe, ex eo colligitur, quoniam cap. XXXII. ejuſd. libri carm. 11. μέλας κυάνεος θάνατος conjugatur, & libr. VI. cap. XXVI. carm.

 12.

12. μέλας θάνατος occurrat. De Serpentibus ex auro factis ſcribit Heliod. libr. III. Aethiop. p. 133. Οἱ δὲ ἦσαν τὴν μὲν ὕλην χρυσοῖ, τὴν δὲ χροίαν κυάνεοι. Ο γὰρ χρυσὸς ὑπὸ τῆς τέχνης ἐμελαίνετο. *Erant autem materia aurei, colore vero caerulei. Aurum enim arte denigrabatur.* Vide Euſt. ad Homer. Od. II. p. 272. & Heſychium in hac voce. His comis Ulyſſem ornavit Minerva apud Homer. Od Π. ꝟ. 176. Et Hectoris capilli eodem modo deſcribuntur apud Eund. Il. X. ꝟ. 401.

Ἀμφὶ δὲ χαῖται
Κυάνεαι πίλναντο.
Circum autem comae
Cyaneae admovebantur.

Et Bacchi in Hymn. Bacchi ſeu Latronum ꝟ. 4.

Καλαὶ δὲ περισσείοντο ἔθειραι
Κυάνεαι.
Pulcri vero concutiebantur crines
Cyanei.

Anthol. libr. VII. carm. 93. Ita Κυανόφρυς apud Theocr. Idyll. IV. ꝟ. 59. & XVII. ꝟ. 53. eſt *habens nigra ſupercilia.* Quod Idyll. XX. ꝟ. 24.

Ἐπ' ὀφρύσι λάμπε μελαίναις.
Sub ſuperciliis ſplendebat nigris

II.

II. Κυανέαις autem eaedem eſſe videntur *Caeruleae Comae*. *Caeruleus* enim hac in re color nullus alius, niſi valde me fallat ratio, erit, quam niger ſeu nigricans. Serv. ad Virg. libr. VII. Aen. ℣. 198. *caerulum eſt viride cum nigro, ut eſt mare*. Quo modo Curtius libr. III. cap. III. §. 19. *Hoc caerulea faſcia albo diſtincta circumibat*. de purpura nigricante accipi poteſt. Conſule Doctiſſimum Virgilii Interpretem La Cerdam ad libr. V. Aen. ℣. 10. Columnam ad Ennii fragm. p. 284. Edit. Cl. Heſſelii, Turn. Adv. libr. XIV. cap. IV. Noris. ad Cenotaph. Piſan. Diſſ. III. cap. V. p. 391. Cuper. Apoth. Hom. p. 52. Ex quibus aliiſque explicari poſſunt loca, quae attulit Auctor Artis Crit. Part. II. ſect. II. cap. I. num. 5. & 6. Nec aſymbolus venit Servius ad Virg. libr. V. Aen. ℣. 122.

> *Centauro invehitur magna, Scyllaque Cloanthus*
> *Caerulea.*

Aut nigra aut alta carina, omne enim altum nigrum eſt. Hinc μέλαινος eſt epitheton navis apud Dionyſ. Deſcript. Orb. ℣. 709. Orpheum. Argon. ℣. 265. & 480. Pro quo eſt κυανόπρωρος apud eundem ℣. 1201. *nigram habens proram*. & ſic κυανέμβολοι

πρῶραι ſunt *prorae nigro colore tinctae* apud Ariſtoph. in Ranis ℣. 1353. & Equis ℣. 551. Nam ita malo, quamvis alii vertant, *Roſtra mare ſecantia.*

III. *Caeruleum* autem hunc colorem ſaepe pro nigro apud Latinos Scriptores poni aliis etiam exemplis probare non erit perdifficile. Tibullus puriſſimi oris Poëta nocti *caeruleae* epitheton tribuit libr. III. El. IV. ℣. 17.

Jam nox aetherium nigris emenſa quadrigis
Mundum, caeruleas laverat amne rotas;

Jure ſuo ſummum Latiae Muſae Decus Brouckh. hic loci *caeruleum* per nigrum exponit, & alia hanc in rem adfert Poëtarum loca, cujus explicationem firmat Ovid. libr. XV. Met. ℣. 187.

Et jubar hoc nitidum nigrae ſuccedere nocti.

Et German. Arat. Phaenom. in Capricorno ℣. 292.

Et cum terrores auget nox atra marinos.

Sic quoque Ovidius V. Met. ℣. 72. Sil. Ital.

Ital. libr. V. ℣. 36. & 127. *Furva nox* apud Martian. Cap. lib. VI. de Nupt. Phil. p. 191. *Fuſca* apud Nob. Heinſium ad Claud. in Rufin. libr. II. ℣. 325.

IV. Haec vocis *caerulei* ſignificatio praeterea firmatur ex Ovid. libr. IV. Faſt. ℣. 446.

> *Hanc vidit & viſam Patruus velociter aufert,*
> *Regnaque caeruleis in ſua portat equis.*

Agit ibi de Plutone Inferorum Deo, cui *caeruleos* equos adſcribit, quos κυανότριχας ἵππους dixerat Orpheus Argon. ℣. 1192. Cuilibet autem, qui modo in Veterum ſcriptis non omnino hoſpes, ſatis compertum eſt, omnia, quae ad Inferos pertinent, nigro colore effingi. Sic Plutoni nigrae pecudes ſacrificabantur. Tibull. libr. III. El. V. ℣. 33. Sil. Ital. libr. I. ℣. 119. Val. Max. libr. II. cap. IV. ex. 5. unde Statius IV. Theb. ℣. 449. eſt explicandus, qui de Inferorum ſacris agens ſcribit:

> *Tum fera caeruleis intexit cornua ſertis.*

Ipſe Pluto *Ater*, apud Virg. libr. VI. Aen. ℣. 127. *Niger*, apud Ovid. II. Her. ℣. 72. & Silium VIII. ℣. 116. Ἀΐδην μέλανα vocat Diog. Laërt. libr. V. ſegm. 79. & κυά-

νεαι dicuntur Parcae apud Heſiod. Scuto Herc. ℣. 249. & in Anthol. libr. III. cap. V. carm. 25. Parcas autem Inferorum Deabus annumeratas eſſe monuerunt Viri Docti ad Lycoph. Caſſ. ℣. 1137. & Brouckh. ad Tibull. libr. III. El. III. ℣. 35. Ita Charontis cymba *caerulea* dicitur apud Virg. libr. VI. Aen. ℣. 410.

Caeruleam advertit puppim, ripaeque propinquat.

Ubi conferri poteſt La Cerda, & Seneca in Herc. Oetaeo ℣. 1963.

Non me gementis ſtagna Cocyti tenent,
Non puppis umbras furva tranſvexit meas.

Ita lege cum Nobil. Heinſio ad Ovid. libr. III. Met. ℣. 273. cum vulgo *curva* vel *fulva*, quod etiam in duobus MSS. inveni, legatur. Atque ita hanc puppim *κυανέην* vocat Antipater in Anthol. libr. III. cap. XXXIII. carm. 16. Alia mittimus, ne in re notiori longiores ſimus.

V. Auctor de morte Druſi, qui falſo Albinovanus dicitur, ℣. 93.

Lumina caerulea jam jam natantia morte,
Lumina fraternas jam ſubitura manus.

Ubi

Ubi Gorallus haec notat: *Caerulea mors dicitur, ut ab* Horatio pallida, *quod caeruleos, hoc eſt, lividos vultus mortuorum reddat.* Idem obſervavit Erud. Clericus in Arte Crit. Part. II. ſect. II. cap. I. §. 6. Verum liceat mihi aliam ac Vir Doct. ſententiam amplecti. Certe eleganter Horatius, quem imitatus videtur Seneca Herc. Fur. ℣. 554. mortem dixit *pallidam*, quod pallentes homines faciat; unde *pallida regna Ditis* apud Lucan. libr. I. ℣. 455. & paſſim. Non autem eadem mors poteſt dici homines *caeruleos*, id eſt, nigros facere. Nam *caeruleus* & *pallidus* oppoſita mihi videntur. Tutius igitur, mea quidem ſententia, hoc epitheton ad ipſam mortem retuliſſet, praeeunte Horatio libr. I. Od. XXVIII. ℣. 13.

Nervos atque cutem morti conceſſerat atrae.

Tibull. libr. I. El. III. ℣. 3.

Me tenet ignotis aegrum Phaeacia terris,
Abſtineas avidas Mors, precor, atra manus.
Abſtineas Mors atra, precor.

Inſpice eundem libr. I. El. XI. ℣. 33. & Orph.

Orph. de Lapid. p. 216. Mors enim erat inter Deos infernales, & hinc *atris alis circumvolare* dicitur apud Horat. libr. II. Sat. I. ℣. 58. & *Tenebris adoperta caput* a Tibull. libr. I. El. I. ℣. 84. Poſtea vidi eo nomine Gorallum jam caſtigaſſe egregium Litterarum Humanarum Vindicem Burmannum ad Val. Flacc. libr. III. Arg. ℣. 400.

VI. De *caeruleo* colore alibi Brouckh. ad Tibull. libr. I. El. IV. ℣. 37. tradit, eſſe e rubro & nigro mixtum, cum eundem eſſe ferrugineo oſtendat ex Phil. libr. IV. Georg. ℣. 183. & Nonio. *Ferrugineum* autem idem eſſe ac marinum ſeu nigricantem docet Plaut. Mil. Glor. Act. IV. ſc. IV. ℣. 43.

Palliolum habeas ferrugineum, nam is color thalaſſicu' 'ſt.

Non ſatis accurate Bayſius de Re Veſt. cap. II. *Ferrugineus eſt color ferro ardenti haud abſimilis.* Nam potius nigrum fuiſſe vel ad nigrum proxime acceſſiſſe docet ad eundem Virg. locum Servius: *ferruginei, id eſt, nigri coloris.* Vide ibidem alios Interpretes. Hinc in Eclipſi Solem *obſcura ferrugine* caput texiſſe ſcribit Virg. libr. I. Georg. ℣. 467.

Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit.

Ubi Serv. *Ferrugo eſt purpura nigrior.* Ut in Gloſſ. *Ferrugo*, πορφύρα μέλαινα. Virgilium vero de colore nigro accipi debere ex eo conſtat, quod Prop. libr. III. El. III. ℣. 56. Soli deficienti *atratos* adſcribat *equos* Hinc Apocal. cap. VI. comm. 12. dicitur ὁ ἥλιος ἐγένετο μέλας. Et ita Equis Plutonis aurigantis addit habenas *obſcura ferrugine tinctas* Ovid. libr. V. Met. ℣. 404. Eodem modo *atra ferrugo* eſt apud Ovid. libr. XV. Met. 789.

Caerulus & vultum ferrugine Lucifer atra
Sparſus erat.

Hoc quoque in uno e ſuis MSS. reperiſſe ſe teſtatur Brouckh. apud Tibull. libr. I. El. IV. ℣. 37.

Quamvis praetexens nigra ferrugine Coelum.

Cum vulgo *picta* legeretur. Plura de hoc colore diſputat J. G. Voſſius in Etym. Voce *Ferrum.* Iſ. Voſſius ad Catull. p. 217. Paſſer. Prael. ad Cat. p. 55. Quare non adſentior Thyleſio, qui ſatis erudite de coloribus ſcripſit, cap. VI. exiſtimanti, *ferru-*

rugineum, ſi ita adhibeatur, pro funeſto, triſti poni. Sic a Virg. libr. IV. Georg. ℣. 183. *Hyacinthos dici ferrugineos, quia puerum caſu interfectum Apollo diu luxit.* Sed ſaniora ad Virgilium proferunt La Cerdam ſecuti Taubm. & Emmen. *Cymbam* Charontis *ferrugineam* apud Virg. libr. VI. Aen. ℣. 303. eodem modo explicat: *Quoniam ea una loco ſandapilae mortuos omnes veſpillo indefeſſus tranſvectat.* Verum non litat, neque enim cogitabat omnia Inferorum nigra deſcribi. Haud rectius Virgilii locum libr. VI. ℣. 410. explicat Cerda, qui ideo cymbam Charontis *caeruleam* dici exiſtimat, quod *caeruleus color detur undis & mari.*

VII. Sic ſatis probavimus colorem κυάνεον & *caeruleum*, ſi non omnino nigrum, ſaltem non multum a nigro diverſum fuiſſe. Hujus coloris comae adſcribi ſolent Diis Marinis, unde Neptunus apud Graecos Poëtas κυανοχαίτης, id eſt, *caerulea caeſarie ornatus* audit. Agathias in Anthol. libr. IV. cap. XV. carm. 3. Orpheus Argon. vſ. 343. Euſtat. ad Hom. Il. A. p. 109. & Il. B. p. 268. ubi addit hanc ob cauſam Neptuno etiam θαύρους μέλανας θύεσθαι, *nigros immolari tauros.* Suid. Κυανοχαίτης, μελανόθριξ, πορφυρόθριξ, ὁ Ποσειδῶν. *Nigram, ſeu purpuream comam habens, Neptunus.*

Homer.

Homer. Il. N. v. 563. & O. vſ. 174. Hymn. in Nept. vſ. 8. Heſiod. Theog. vſ. 278. & ita *Caeruleus* dicitur ab Ovidio libr. I. Met. vſ. 272.

Sed illum
Caeruleus frater juvit auxiliaribus undis.

Prop. libr. III. Eleg. V. vſ. 15.

Ah miſer, Alcyonum ſcopulis adfigar acutis.
In me caeruleo fuſcina ſumta Deo eſt.

Neque ſolum haec coma datur Neptuno, ſed & aliis quibuſcunque Maris Fluviorumque Diis. Sic Nerei Filiam Panopen, mortuo Achille, crines ſolviſſe ſcribit Auctor de Morte Druſi. vſ. 435.

Illi caeruleum Panope Matertera crinem
Solvit, & indignas fletibus auxit aquas.

De Tigride Ovid. libr. I. Art. vſ. 223. Ubi Amatoribus conſilia dat Virginibus ſuis explicandi depictas tabulas, quae in triumpho traducerentur:

Hic eſt Euphrates, praecinctus arundine frontem:

Cui

Cui coma dependet caerula, Tigris
erit.

De Cyane in ſtagnum nominis ſui mutata Ovid. libr. V. Met. vſ. 432.

Primaque de tota tenuiſſima quaeque liqueſcunt,
Caerulei crines digitique.

Huc referendus etiam eſt Pindarus Olymp. Od. VI. vſ. 50. ubi Pitana Nympha dicitur Neptuno peperiſſe

Παῖδ' ἰοβόστρυχον Εὐάδναν.
Filiam violaceis comis Euadnen.

Quod de nigris capillis intelligendum eſſe docuimus ſupra. p. 76. Alectus crines *caeruleos* facit Virgil. libr. VII. Aen. vſ. 346.

Huic Dea caeruleis unum de crinibus
anguem
Conjicit.

Ejus enim crines anguibus intermixti erant, qui apud Poëtas *caerulei* & *atri* dicuntur. Claud. libr. I. in Ruf. vſ. 119. Ovid. libr. X. Met. vſ. 349. Hinc Horat. libr. IV. Od. ult. vſ. ult. emendat ingenioſiſſimus Bentlejus, improbante tamen Erud. Cuningamio Anim. in Bentl. cap. XI. p. 159. Omnia de-

denique, quae ad mare pertinent *caerulea* deſcripſere Veteres. E multis vide Stat. ad Tibull. libr. I. El. VII. & Schegk ad Vell. Paterc. libr. II. cap. LXXXIII.

VIII. Hoc modo potiſſimum vertendum eſſe *caeruleum maris colorem* per colorem nigricantem colligi etiam poteſt ex Feſto in *Aquilus color*: *Aquilus color eſt fuſcus & ſubniger. . . . Aquilus autem color ab aqua eſt nominatus, nam cum Antiqui duos omnino naturales noſſent album & nigrum, intervenerit autem is quoque, qui ita neutri ſimilis eſt, ut tamen ab utroque proprietatem trahat, potiſſimum ab aqua eum denominarunt, cujus incertus eſt color.* Adeas ibi moneo Litteratorum Principem Joſ. Scaligerum, Caſaub. & Torrent. ad Suet. Aug. cap. LXXIX. Munck. ad Anton. Liber. cap. XX. Salm. ad Trebell. Poll. Trig. Tyr. cap. XXX. Inde μέλαν ὕδωρ eſt apud Theocrit. Id. XIII. ỷ. 49.

Κατήριπε δ' ἐς μέλαν ὕδωρ.
Cecidit vero in nigram aquam.

Et *mare nigrum* apud Caton. in Diris ỷ. 55.

Nigro multa mari dicunt portenta natare.

Similia Orpheus de Lapid. in Galact. ỷ. 21.

Horat. libr. III. Od. XXVII. ℣. 23. Euſtat. ad Il. A. p. 783. & Paſſer. ad Prop. lib. III. El. VI. p. 446. *Caeruleus Pontus* a *cana nive* hanc ob cauſam diſtinguitur in Cat. Pith. libr. II. p. 50.

Sub tanto ſubitae ſonuerunt pondere claſſes,
Caeruleus cana ſub nive Pontus erat.

Non nego tamen πολιὸν, *album*, *canum*, etiam de fluctibus maris adhiberi, ut in Pindaro Olymp. I. ℣. 115. Dion. Deſcript. Orb. ℣. 879. & Anthol. libr. I. cap. LVI. carm. 1. & VII. carm. 138. Πολιὸν κῦμα Πόντου, *canus fluctus Ponti*, cum πολιὸς de canis etiam capillis ponatur. Ut apud Ariſtoph. Equit. ℣. 517. Lucian. Herc. Gall. p. 365. Anthol. libr. VII. carm. 140. & 146. Alia habet Duportus prael. in Theoph. cap. II. p. 211. Sed hoc intelligendum cenſeo, non de toto mari, ſed de ſummitate fluctuum, quod diſcrimen inter colorem maris & fluctuum agnoſcit Alciphron libr. I. Ep. I. Atque ita κύματα vel θάλασσαν λευκαίνειν dicitur ventus in Anthol. libr. I. cap. LVI. carm. 11. & apud Orph. ℣. 457. Eo ſenſu *canum mare* dixerunt Latini. Serv. ad Virg. libr. VIII. Aen. ℣. 672. & Bulaeus ad Val. Flacc. libr. III. ℣. 32. Cani capilli hac ſignificatione ſpumanti mari comparantur

tur ab Eunapio Vit. Phil. p. 123. Διὰ πλῆθος πολιῶν τριχῶν ἀφριζούσῃ θαλάσσῃ προσεμφερὴς καὶ ὑπαργυρίζουσα. *Ob multitudinem canorum crinium ſpumanti mari ſimilis, & argenti inſtar albicans.* Neque me movet, quod Thetis Dea marina dicatur Χρυσοέθειρα, *Auricoma* apud Heliod. libr. III. Aethiop. p. 129.

Τὰν Θέτιν ἀείδω, χρυσοέθειρα Θέτι.
Thetin canto, auricoma Theti.

Nam idem erit ac καλλιέθειρα, *pulcricoma.* Χρύσεος enim Graecis paſſim pro pulcro ponitur. Orph. de Lapid. Prooem. ψ. 35. Videatur Brunnerus ad Palaeph. Incred. cap. XIX. & Marcilius ad Aur. Carm. Pyth. p. 6.

CAP. VI.

ARGUMENTUM.

I. *Coma Myrtea quae fuerit. Horat. exponitur.* II. *De myrtea coma varians lectio in Tibullo.* III. *Apollo an habuerit myrteam comam. Ovidius expl.* IV. *De myrtea coma alia adferuntur.* Ὑπόξανθος, ὑπό-

ὑπόπυῤῥος, *ſubflavus.* V. *Euphranor comarum Pictor celeberrimus.*

§. I. **H**Aec ſunt, quae de colore nigro potiſſimum dicenda haberem, paucis nunc inquirendum duxi in eum comarum colorem, quem *myrteum* appellant Veteres. Colorem hunc inter flavum & nigrum medium fuiſſe indicat Porphyrio ad Horat. libr. III. Od. XIV. vſ. 22. *Colorem myrteum* (ſic enim legendum, non, ut eſt in editis, *myrrheum*) *in crinibus hodie quoque dicunt, qui medius eſt inter flavum & nigrum.* In ipſo quoque Horatii loco vulgo aliter legitur, nec de vera lectione convenire potuit inter Doctos:

Dic & argutae properet Neaerae
Myrrheum nodo cohibere crinem.

Sic Torrent. aliique edidere, qui *Myrrheum* exponunt per *myrrha delibutum.* Et ita hunc locum laudat Brouckh. ad Prop. libr. III. El. XII. vſ. 28. De re ipſa Ovid. libr. III. Met. vſ. 555.

Sed madidus myrrha crinis.

Et Scacchi Myroth. libr. I. cap. LII. *Murreum* edidit Angliae decus Bentlejus, & ita ſe in pluribus MSS. inveniſſe teſtatur, praeſertim in integerrimo codice Graeviano,

quem

quem optimum etiam cenſet Cl. Burm. ad Petron. cap. XII. & Brouckh. ad Prop. libr. III. El. XII. vſ. 28. Si autem eam lectionem recipiamus, forte de odoramento, quod ex lapide murra fiebat, intelligi debet Horat. Hoc unguentum memorat Pompon. l. 21. §. 1. ff. de aur. arg. leg. *Unguentis legatis non tantum ea legata videntur, quibus ungimur voluptatis cauſa, ſed & valetudinis: qualia ſunt commagena, glaucina, erina, roſa, murra.* Non equidem ignoro pro *murra* Viros Doctos legendum cenſere *e myrrha*. Sed receptam lectionem retinere tutius videtur, cum ea commodiſſimo ſenſu explicari & intelligi poſſit. Vide etiam Brouckh. ad Prop. libr. III. El. VIII. ℣. 22. Tandem nuperrime *myrteum* in contextum Horatii recepit Cuninchamius, qui certe ſibi propitium habet Porphyr. & plures alios Codices. Si quis tamen aliam lectionem praeferre velit, non magnopere pugnamus.

II. Eodem fere modo variant libri in Tibull. libr. III. El. IV. ℣. 27.

Intonſi crines longa cervice fluebant,
Stillabat ſyrio myrrhea rore coma.

Ad hunc enim locum Ill. Scaliger, ut & Statius, *myrtea* in ſuis libris legi teſtantur, & veram hanc eſſe lectionem jam

viderat ad Horat. l. 1. Chabotus, & Cl. Salmaſius ad Solin. p. 747. eamque recepere Viri Cel. Graevius & Brouckh. Improbavit tamen Spanhem. ad Callim. Hymn. in Apoll. ℣. 38. At certe Elegantiis Tibullianis magis convenire videtur, ſi legatur *myrtea*, quam *myrrhea*. Nam in eodem verſu dixerat, *ſyrio rore ſtillare comam*. Adeoque ſupervacaneum videri poſſet addere myrrha delibutam fuiſſe.

§. III. Tanto magis ſeſe mihi approbat haec lectio, cum putem oſtendi poſſe, Apollinis, de quo Tibull. agit, comam fuiſſe inter nigram & flavam, adeo, ut judicari vix poſſet, utrum potius flava an nigra dicenda foret. Hoc docuit me Athenaeus libr. XIII. Deipn. cap. VIII. ubi ſcribit, a Pictoribus Apollinis comam pingi nigram, a Poëtis vero ut auream, id eſt, flavam deſcribi; adeoque non omnino ab re videtur cogitare Apollinis comam myrteam fuiſſe: praeſertim, cum ſententiam meam aliquo modo confirmare videatur Ovid. libr. I. Am. El. XIV. ℣. 9.

> *Nec tamen ater erat, nec erat tamen aureus illis,*
> *Sed quamvis neuter mixtus uterque color.*

His verſibus Poëta myrteam Amicae ſuae co-

comam deſcribit, quam deinde cum Apollinis confert ℣. 31.

Formoſae periere comae; quas vellet Apollo,
Quas vellet capiti Bacchus ineſſe ſuo.

Si autem putaſſet Apollinis comam eſſe flavam, ridiculum ſe praebuiſſet Ovidius, ſi huic comae praeferri voluiſſet myrteos Amicae ſuae crines, cum jam ℣. 9. non obſcure indicaſſet flavum capillum myrteo praeferri. Poſſet tamen de longitudine capillorum accipi, qua fuit inſignis Apollo & Bacchus. Quod autem de Pictoribus ſcribit Athenaeus, deficientibus antiquorum tabulis alia auctoritate probare non poſſum. Attamen Ælian. libr. I. V. H. cap. XX. ejus imaginem χρυσοῦς βοστρύχους habuiſſe prodit. Apud Poëtas ejus coma paſſim *aurea* deſcribitur Ovid. libr. XI. Met. ℣. 165. Hinc Χρυσοκόμης dicitur apud Pind. Olymp. Od. VI. ℣. 71. Χρυσοχαίτας apud Eund. Pyth. Od. II. ℣. 29. quod per *Auricomum* Latini vertunt, docente Ill. Heinſio ad Val. Flacc. libr. IV. ℣. 94. (*auricomum* autem & *flavum* nihil differre patet ex collatis locis Sil. Ital. libr. III. ℣. 608. & Lucan. libr. I. ℣. 402.) Virgil. libr. IX. Aen. ℣. 651. de Apolline ſcribit:

Et crinis flavos & ſaeva ſonoribus arma.

Ita ibi plerique Codices, & antiquum, quod conſului, exemplar membranaceum. *Albos* legunt alii praeëunte Pierio. *Ravos* maluiſſe videtur Nob. Heinſius, quod colligo ex nota ejus ad Sil. Ital. libr. V. ℣. 220. Non ineleganter igitur obſervat Torrent. ad Horat. libr. IV. Od. VI. ℣. 25.

Doctor argutae fidicen Thaleiae,
Phoebe, qui Xantho lavas amne crines.

Eo reſpexiſſe Poëtam, quod *Xanthum flumen dici voluerint Etymologi* παρὰ τὸ ξανθὰς τρίχας ποιεῖν τοῖς λουομένοις ἐκεῖσι, *quod in eo loti flavi fiant capilli.* De qua Etym. vide & Doct. La Cerdam ad Virg. libr. III. Aen. ℣. 350.

IV. Sed ne vagemur extra oleas, Bathyllo amaſio ſuo, interius nigras, exterius flavas comas adpingi jubet Anacr. carm. XXIX.

Λιπαρὰς κόμας ποίησον,
Τὰ μὲν ἔνδοθεν μελαίνας,
Τὰ δ' ἐς ἄκρον ἡλιώσας.
Nitidas comas facito,
Interius quidem nigricantes,
Exterius autem rutilantes.

Quales, quaeſo, hae aliae ſunt, quam myrteae

teae comae? Et ita recte hunc locum explicat Barneſius. Huc refero Eunapium in Vit. Phil. p. 27. ubi neſcio quae divina de Jamblicho referens, inter alia narrat, in balneo imagunculam ex aqua extraxiſſe, cujus Αἱ κόμαι μελάντεραί τε καὶ ἡλιῶσαι κατεκέχυντο. *Comae magis nigricantes & aurei confundebantur.* Hic autem color a Graecis ὑπόξανθος dici videtur. Sic Iſaacius Porphyrogenitus in Charact. Graec. & Troj. apud Rutgerſ. in Var. Lect. libr. V. cap. XX. Patroclum deſcribit ὑπόξανθον, & ibid. Neſtorem ὑπόπυῤῥον vocat: Confer Pollucem Onom. libr. IV. cap. XIX. ſegm. 137. Quod Latini *ſubflavum* verterent. Suet. Aug. cap. LXXIX. *Capillum leniter inflexum & ſubflavum, ſupercilia conjuncta.* De Chriſto ſcribit Nicephorus libr. I. Hiſt. Eccl. cap. XL. *Caeſariem habuit ſubflavam, ac non admodum, leniter quodammodo ad criſpos declinantem, ſupercilia nigra.* Adeas Brouckh. ad Tibull. libr. I. El. VI. ℣. 8. Porro de *colore myrteo* ejuſque pulcritudine evolve Turneb. Adv. libr. XIX. cap. VII. Salm. ad Tertull. Pall. p. 180. Salas & Erhard. ad Petr. cap. XXI Addi merentur Viri Docti ad Anacr. Tibull. & Horatium locis laudatis, ibique praecipue, qui ea, qua eſt liberalitate, plurima collegit, Dacerius.

V. Antequam autem ad alia tranſeam, in tranſcurſu notandum, olim Euphranorem peritiſſimum habitum fuiſſe in depingendis comarum coloribus. Hinc eſt, quod apud Lucian. legimus in Imagin. p. 6. Ο μὲν Εὐφράνωρ χρωσάτω τὴν κόμην, οἵαν τῆς Ἥρας ἔγραψεν. *Euphranor quidem faciat colorem comae, qualem Junonis pinxit.* De eo vide Plin. libr. XXXV. Hiſt. Nat. cap. XI.

CAP. VII.

ARGUMENTUM.

I. *Varii tincturae modi. Lavabant crines aqua. Schol. Juv. tent.* II. *Tinctura capillorum antiquis non probata. Statius expl. Ingenuus eſt naturalis, non arte factus. Siccus pro unguento non delibutus.* III. *Flavo colore tinguebant crines, croco vel cinere.* IV. *Cortice nucis flavos reddebant capillos. Meurſ. & Duportus not.* V. *Scobe aurea flavas comas faciebant.* VI. *Quod dicitur rutilare crines. Sen. Emend.* VII. *Cinerarii rutilarunt capillos. An fuerint inter muliebria miniſteria.* VIII. *Nigro etiam colore comas tinguebant.* IX. *Ex*

Ex tinctura defluvium capillorum oritur. Canos colorabant. X. *Canities enim erat indecora, quare canos etiam evellere ſolebant.* XI. *Cani tamen capilli dicuntur venerandi, honorati &c.* XII. *Capilli unguento illiti nitidi dicuntur.*

§. I. Et haec quidem dicenda videbantur de colore comarum, nunc de tinctura earum videamus. Si cui minus placeret nativus capillorum color, eos colore, qui magis in deliciis haberetur, tinguere ſolebat, ut hiſce fucis & lenociniis populo placeret. Varia autem erant tincturae genera. Solebant enim aliquando ſimpliciter comam aqua vel fluvio lavare, ut puram & a ſordibus purgatam redderent, aliquando medicamentis imbuere, nec raro auream Scobem inſpergere. Lavare & aqua abluere ſolitos fuiſſe veteres capillos clarum fit ex Polyaeno libr. VIII. Strat. cap. XXXVII. Ῥοδογούνη λουομένη τὰς τρίχας ἐῤῥύπτετο. *Rhodogune lavans crines abſtergebat*, ex quo capite & alia ad hanc rem ſpectantia peti poſſunt. Huc reſpicit Statius I. Achill. ℣. 178.

Protinus ille ſubit, rapido, quae proxima, ſaltu
Flumina, fumanteſque genas, crinemque no-

novavit.

Et de Furiarum crinibus Id. libr. I. Theb. ℣. 88.

Inamoenum forte ſedebat
Cocyton juxta, reſolutaque vertice crines,
Lambere ſulphureas permiſerat anguibus undas.

De Apolline Horat. libr. III. Od. IV. ℣. 61.

Qui rore puro Caſtaliae lavit
Crines ſolutos.

Praecipue id receptum fuit in Nuptiis, unde *adſperſae comae* de nupta apud Prop. libr. IV. El. XI. ℣. 33.

Mox ubi jam facibus ceſſit praetexta maritis,
Vinxit & adſperſas altera vitta comas.

Sic leges rectius cum Lipſ. ad Tacit. libr. III. Ann. exc. i. Hoc autem erat Ornatricum munus. Vet. Schol. Juven. ad Sat. VI. ℣. 491. *Ornatrices igitur componentes rarum ac parvum* (forte *paulum*) *aquae ſolent mittere, ac veluti* ψεκάζειν. V. Barth. ad Stat. libr. I. Theb. ℣. 697. Demſter. ad Roſin. libr. V.

V. cap. XXV. p. 412. Voſſ. ad Catull. p. 267.

II. Et ſic quidem apud ſeculum prius plerumque fieri ſolebat. Verum invaleſcente luxu, ut fit, quibuſvis lenociniis tinguere & ornare comas coeperunt. Antiquitas talia reſpuebat & vitio vertebat. Hinc etenim male audit Paris, quod ſolus inter Heroas unguentis imbuerit capillos, teſte Athen. quem ad partes vocat Torrent. cum hanc ob cauſam Paridem *comtum* dici oſtendat ab Horat. libr. IV. Od. IX. ℣. 13.

Non ſola comtos arſit adulteri
Crines, & aurum veſtibus illitum
Mirata.

Et hinc non ineleganter Iarbas apud Virg. libr. IV. Aen. ℣. 215.

Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
Maeonia mentum mitra crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur.

Recte ibi Serv. per *crinem madentem unguentatum* intelligit. Et unguentatum per mollem exponit Statius ad Catull. in Nupt. Manl. ℣. 139. Sic inter effoeminati animi ſigna quoque *madentem comam*, & *compoſitum capillum* enumerat Cicer. Orat. poſt

Redit.

Redit. inSen. cap. VI. Adde Rigaltium ad Artemid. Oneir. libr. I. cap. LXXVII. Adeo etiam nimius comarum cultus improbatus fuit, & in vituperium verſus, ut inhoneſtum haberetur nitide ornatis capillis ſaepius in publicum prodire, quo pertinent elegantiores Ovidii verſus libr. IV. Faſt. ℣. 307. ubi de Claudia, cui dubia fuerat pudicitiae fama, ſcribit:

Caſta quidem, ſed non & credita: rumor iniquus
Laeſerat, & falſi criminis acta rea eſt.
Cultus, & ornatis varie prodiſſe capillis
Obfuit, ad rigidos promptaque lingua Senes.

Hinc *ingenui crines* apud Stat. libr. II. Silv. I. ℣. 41. dicti videntur illi, qui nullo fuco eſſent ornati:

O ubi purpureo ſuffuſus ſanguine candor,
Sidereique orbes, radiataque lumina coelo,
Et caſtigatae collecta modeſtia frontis,
Ingenuique ſuper crines.

Locum integrum adſcripſi, ne quis cum Junio de Pict. libr. III. cap. IX. intelligeret: *crines flavo colore infectos, quoniam haec temporum & ſumtuum impenſa non niſi ingenuorum eſſet pro-*

propria. Sed quis credat puerum, quem a modeſtia commendat Poëta, tinctura flavas feciſſe comas. Verum *ingenuos crines* dicit illos, qui nullo fuco ornati ſunt, & qui naturalem praeferunt colorem. *ingenuus* enim eſt naturalis, non arte factus, obſervante Grang. ad Juven. Sat. III. ỷ. 20.

Nec ingenuum violarent marmora tophum.

Et ſic *ingenui fontes* apud Auſon. Moſell. ỷ. 65. ſunt fontes non opere facti, nec machinis adſciti, ſed a natura prolati, ut recte explicat Barthius. Scalig. ad Auſon. de Clar. Urb. carm. III. Salm. ad Solin p. 408. Simili ſenſu *colorem verum* dixit Terent. Eun. Act. II. Sc. III. ỷ. 26. ubi recte Donat. *Quia non de cura eſt at de fuco, id eſt, naturalis, non fucatus.* Quamvis etiam hic Statii locus optime ita intelligi poſſet, ut ingenui crines adſcitiis comis opponantur. Ceterum inunctis capillis quoque depingitur Veritas, apud Martial. libr. X. Epigr. LXXII.

Per quem de ſtygia domo reducta eſt
Siccis ruſtica Veritas capillis.

Sicci capilli hic ſunt crines unguento non delibuti, ut *ſicci ignes*, in quibus nulla unguenta injiciuntur apud Lucan. libr. VIII. ỷ. 735.

Quae

Quae lacerum corpus ſiccos effundat in ignes.

Adde Grang. ad Juven. Sat. IX. ỷ. 12. Eodem modo Palladem, per quam Mentem, Prudentiam & Virtutem ſignificabant oleo delibutam, Venerem vero, quae eadem ac Voluptas habebatur, unguento perfuſam fuiſſe ſcribit Athenaeus libr. XV. Deipnoſ. cap. X. Videantur alia apud Illuſtr. Spanhem. ad Callim. Hymn. in Apoll. vſ. 38.

III. Subſequentibus autem temporibus ſumma cura in id incubuerunt, ut, ſi minus propria placeret coma, eam varia colorum tinctura mutarent, & ſic majorem ſibi gratiam conciliarent. Omnia hic medicamenta, quae ad tinguendos capillos excogitata ſunt, enumerare longum foret, nec magnopere ad nos pertinent. Quare potius ipſis, a quibus haec accepimus, Medicorum filiis remittimus. Qui velit noſcere, in Plinio paſſim obvia habebit. Conſulat etiam Rhodigin. libr. XVIII. Ant. Lect. cap. X. Breviter nos in rem inquiremus. Praecipue tincturam adhibebant ad flavas reddendas comas. Patet ex Lucian. Amor. p. 901. Αἱ μὲν γὰρ φαρμάκοις ἐρυθαίνειν δυναμένοις πρὸς Ἡλίου μεσημβρίαν, τοὺς πλοκάμους, ἴσα ταῖς τῶν ἐρίων χροιαῖς, ξανθῷ μεταβάπτουσιν ἄνθει, τὴν ἰδίαν κατακρίνουσαι φύσιν. *Illae quidem medicamentis rube-*

rubefaciendi ad Solis meridiem vim habentibus; capillos perinde, ut lanarum coloribus, flavo inficiunt colore, propriam damnantes naturam. Ibi flavam tincturam diſerte praefert nigrae, quod ex ſeqq. verbis clarius patere poteſt. Per ξανθὸν ἄνθος autem intelligi puto *crocum*. Croco enim ſolitos fuiſſe tinguere capillos ſcribit Tertull. de Cult. Foem. cap. VI. *Video quaſdam capillos croco vertere.* Qua de re etiam ſuperius monuimus. Nec tantum crocum adhibebant, ſed & cinerem, ex quo lixivium faciebant, quod *ſapo Gallicus* appellatur. Plin. libr. XXVIII. Hiſt. Nat. cap. XII. *Prodeſt & ſapo. Gallorum hoc inventum rutilandis capillis: Fit ex ſevo & cinere.* De eo videtur accipiendus Martial. libr. VIII. Epigr. XXXIII.

Fortior intortos ſervat veſica capillos,
Et mutat Latias ſpuma Batava comas.

De ſimili tinctura Ovidius III. Art. ℣. 163.

Foemina canitiem germanis inficit herbis,
Et melior vero quaeritur arte color.

Ubi tamen male Micyllus haec ad colorem nigricantem refert, quem errorem cum eo

erravit Erudit. Kobierz. de Luxu Roman. lib.I.cap.VI. Alia Scriptorum, quorum teſtimoniis res haec clarior fieret, adducere poſſem, niſi mihi otium hic feciſſent. Lipſius ad Tacit. de Mor. Germ. cap. IV. Heinſ. ad Ovid. libr. III. Met. ℣. 440. Voſſius ad Catull. p. 142. Rheineſius in Inſcr. Cl. I. num. LXXXIX. Periz. ad Aelian. libr. IX. cap. IX. Aliique, quos memorare longum foret.

IV. Flavedinem capillorum praeterea ſibi conciliabant Mulieres *cortice nucis*, uti colligitur ex Tibull. libr. I. El. IX. ℣. 43.

> *Tum ſtudium formae: coma tum mutatur, ut annos*
> *Diſſimulet, viridi cortice tincta nucis.*

Viridis enim idem eſt ac flavus, quod ſuperius me probaſſe puto. Et ita *viridi* hoc loco explicandum eſſe docet nos Plin. libr. XV. H. N. cap. XXII. *Tinguuntur cortice earum lanae, & rufatur capillus prodeuntibus nuculis, id compertum infectis tractatu manibus.* Quem locum jam ad Tibull. adduxerat Eleg. Brouckh. Non libenter igitur cum illis facerem, qui putant cortice nucis tinctas eſſe comas, ut nigrae fierent, inter quos eſt Meurſ. in Mantiſſ. ad Luxum Rom. cap. XXI. Et Duportus ad Theophraſti

phraſti Char. cap. II. p. 212. Idque oſtendi exiſtimant e verſu 45. ejuſdem Elegiae:

Tollere tunc albos cura eſt a ſtirpe capillos.

Sed, quid eo probent, nullus video. Nam albi crines aeque poſſunt, ni fallor, intermiſceri flavis capillis, quam nigris. Nec in tota Elegia nigrorum capillorum fit mentio. His tincturae generibus addi meretur Theocriti Schol. ad Idyll. II. ỷ. 88. Θάψος γάρ ἐστι ξύλον τι, ὃ καλεῖται σκυθάριον, ἤγουν σκυθικὸν ξύλον, ὥς φησι καὶ Σαπφώ. Τούτῳ δὲ τὰ ἔρια βάπτουσι, καὶ ποιοῦσι μήλινα, καὶ τὰς τρίχας ξανθίζουσιν. *Thapſus enim eſt lignum, quod vocatur ſcytharium, ſeu lignum ſcythicum, ut dicit etiam Sappho. Illo vero lanas tinguunt, & luteas faciunt, & capillis flavum colorem conciliant.*

V. Inter reliquos etiam ornatus, quos nimia excogitavit labente Rep. Romanorum luxuries, non infimum locum obtinet, ſolitos fuiſſe crines *ſcobe aurea* inſpergere, ut aureum acciperent colorem. Trebell. Poll. in Salon. Gall. cap. III. *Gallienus cum ſuis ſemper flavum crinem condidit.* Ubi plura notant Viri Docti. Commodus dicitur a Lampr. in Ejus Vita cap. XVII. *Tantam habuiſſe curam capillorum flavorum, ut capiti auri ramenta inſpergeret,*

quo magis coma illuminata flaveſceret. Quod de eodem hoc Imperatore refert Herodian. libr. I. cap. VII. §. 9. Κόμη τε φύσει ξανθὴ καὶ οὔλη, ὡς, εἴποτε φοιτῴη δὶ Ἡλίου, τοσοῦτον ἐκλάμπειν αὐτῷ πυροειδές τι; ὡς τοὺς μὲν οἴεσθαι ῥίνημα χρυσοῦ προϊόντι ἐπιπάσσεσθαι. *Et coma natura flava & criſpa, ut, ſi quando in Sole ambularet, illa ſplenderet veluti ignis, adeo ut putaretur, exeunti ſcobe aurea inſpergi* Confer cum hoc loco Joſephum libr. VIII. Ant. cap. II. Martian. Capell. de Nupt. Phil. libr. I. p. 20. *Ipſius vero Divi auro tinctam caeſariem comaſque crederes bracteatas.* Gallus ſeu Maximianus Poëta in Catal. Pithoei p. 550.

> *Anne coma ex auro flava eſſe tibi Gentia? an auri*
> *Ex ipſa magis eſt bractea flava coma.*

Eo referunt Eruditi Valerii Flacci verſus libr. VI. ℣. 709.

> *Et gravidae maduere comae, quas flore Sabaeo*
> *Nutrierat, liquidoque Parens ſignaverat auro.*

Ubi omnino conferendi ſunt Viri Cl. Voſſius & Burmannus.

VI. Qui autem eo modo flavos ſibi redderent

derent crines, dicebantur eos *rutilare.* Tacit. libr. IV. Hiſt. cap. LX. *Propexum rutilatumque crinem patrata demum caede Legionum depoſuit* Suet. Cal. cap. XLVII. *Coëgit non tantum rutilare, ſed & ſermonem germanicum addiſcere.* Sic Livius libr. XXXVIII. cap. XVII. Gallis adſcribit, *procera corpora, promiſſam & rutilatam comam, vaſta ſcuta.* &c. Hanc quoque vocem, quamvis paulo alio ſenſu, Ovid. reſtituit Nic. Heinſius libr. III. Faſt. ℣. 403.

Cum croceis rutilare comis Trithonia Conjux
Coeperit.

Et ſic apud Senec. in Herc. Fur. ℣. 948.

Ingenti minax
Stat ore, & ignes efflat, & rutilat jubam
Cervice jactans.

Sic ante Lipſium legebatur, quod defendit Gronovius, & duo, quos olim inſpexi, MSS. Quamvis idem Gronov. ad Sen. Troad. ℣. 468. legere malit *jacta.* Notat autem de hac voce ad loc. laud. Vir Celeb. (cujus ego manes ſemper ſumma veneratione proſecutus ſum) *rutilare de capillis idem eſſe quod criſpare.* Verum liceat diſſentire.

 Aliud

Aliud enim probat idem ille locus, quem e Catone (vel potius Val. Max. libr. II. cap. I. ex. 5. Quamvis non diſſimil a referat e Catone Serv. ad Virg. libr. IV. Aen. ℣. 648.) *crinem cinere rutilare*. Quod omnino de tinctura intelligi debet, ut inſpecto loco patebit.

VII. Ad rutilandos autem capillos adhibitos fuiſſe, & ab hoc miniſterio dictos *Cinerarios*, ab inſpergendo ſcilicet cinere, cenſet Iſaacus Voſſius ad Catull. in Nupt. Manl. ℣. 135.

Nunc tuum Cinerarius
Tondet os.

Neque diverſa ſequi videtur. Joh. Fred. Gronovius ad Plauti Mil. Glor. Act. IV. Sc. II. ℣. 10. *Sed & capillos mulieres rutilabant cinere*, *unde Ciniflones & Cinerarii.* Vide etiam Statium ad Catulli l. l. Haec tamen non omnibus aeque probatur ſententia; alii enim putant ob id *Cinerarios* fuiſſe dictos, quod flando in cinerem calamiſtros calefacerent, praeeunte Varr. de L. L. libr. IV. p. 22. *Calamiſtri*, *quod his calefactis in cinere capillus ornatur. Qui ea miniſtrabat*, *a cinere Cinerarius eſt appellatus.* Varronis ſententiam probat Acro ad Horat. libr. I. Sat. II. ℣. 98. Sed haec loca ab aliis ad nauſeam uſque ſunt trita. Eorum

rum auctoritatem ſecuti ſunt Viri Doctiſſimi. Pignor. de Serv. p. 398. Torrent. ad l. l. & quicunque fere de Cinerariis ſcripſerunt. Hae autem ſententiae ita conciliari poſſe videntur, *Cinerarios* & ab inſpergendo cinere & a flando in cinerem eſſe dictos, habita ratione diverſi muneris, cum utramque rem curare potuerint, calamiſtrum calefacere, & capillos cinere rutilare. Et certe *Cinerarios* & *Ciniflones* ab inſpergendo cinere etiam dictos eſſe, ut credam, adducit Servius, qui ad libr. XII. Aen. Virg. ℣. 611. ſcribit: *Etiam ille pulvis, quo utuntur Puellae, cinis vocatur, unde etiam & Ciniflones dicti ſunt. Cinis* ibi illud erit, quo crines flavos reddebant Puellae: jam dicit Servius, ab hoc cinere, quo flavi tinguebantur capilli, dictos eſſe *Ciniflones*, quod huic muneri eſſent praepoſiti. Interim facere cum illis non poſſum, qui *Cinerarium* putant fuiſſe ſemper inter muliebria miniſteria, cum tamen maſcul. genere efferatur, nec novum foret Viros etiam ad crines adhibitos fuiſſe. Sic enim *Tonſores* memorantur apud Grut. Inſc. p. MCXVII. num. 8.

V. Φ. F.
T. SALLUSTIUS. T. L. PUSSO
TONSOR.

 Aeque

Aeque ac *Tonſtrices* apud eundem p. DXCIV. num. 4.

SEXTIAE. L. TERTIAE
TONSTRICI
SEXTIA. XANTA
SCR. LIBRARIA
EM. OL. II.

Simili ratione βαφεὺς *tinctor comarum* appellatur in Anthol. libr. II. cap. IX. carm. 15. Inſpiciendi ſunt V. D. ad Petron. Sat. cap. CXXVIII. init. Bernart. ad Stat. libr. I. Silv. p. m. 71. Petrus Moll ad Longi Paſtor. p. 21. & Ill. Spanhem. ad Call. Lav. Pall. ℣. 21.

VIII. Neque ſolum flavum colorem medicamentis ſibi conciliare ſolebant, ſed etiam nigrum. Hoc tincturae genus inventionem ſuam debet Medeae, teſte Palaeph. de Incred. cap. XLIV. Μήδεια πρώτη ποιοῦτον ἄνθος εὗρε, δυνάμενον καὶ λευκὰς ποιῆσαι τὰς τρίχας, καὶ μέλαινας. Vertit Corn. Tollius. *Medea prima ejuſmodi florem invenit, qui & albos reddere capillos & nigros poſſet.* Vide ad h. l. Paullum Patrem & Polluc. libr. II. cap. III. Segm. 35. Eo colore comas tinxiſſe Foeminas docet Lucian. in Amor. p. 901. Οπόταις δὲ ἀρκεῖν ἡ μέλαινα χαίτη νομίζεται, τὴν γεγαμηκότων πλοῦτον εἰς

τάυ:

ταύτην ἀναλίσκουσιν. *Quibus vero ſufficere nigra coma videtur, maritorum opes in hanc conſumunt.* Nec Viri, qui malis artibus Foeminarum favorem ſibi conciliare non erubeſcerent, ab ea abhorruiſſe videntur; talem nobis depingit Auſon. Epigr. XVII.

Canus rogabat Laïdis noctem Myron:
Tulit repulſam protinus.
Cauſamque ſenſit: & caput fuligine
Fucavit atra candidum.

Ubi Toll. Et Martialis libr. IV. Epigr. XXXVI.

Cana eſt barba tibi, nigra eſt coma, tingere barbam
Non potes, haec cauſa eſt, ſed potes, Ole, comam.

Serenus Samonicus de Medic. cap. V.

Quos pudet aetatis longae, quos ſancta ſenectus
Offendit, cupiunt properos abſcondere canos
Et nigrum crinem fuco ſimulare doloſo.

Elegantiſſimus quoque hanc in rem eſt locus Ariſtoph. in Eccleſ. ℣. 730.

Νὴ Δία μέλαινά γ᾽ οὐδ᾽ ἂν εἰ τὸ φάρμακον

Ἔγουσ' ἔτυχες, ὦ Λυσικράτης μελαίνεται.

Per Jovem nigra ſane, adeo ut non fores nigrior, etiamſi pharmacum Coxiſſes, quo Lyſicrates comam denigrat.

Ibi vide Vet. Schol. & Interpretes. Suid. in Λυσικράτης & Philoſtrat. in Vita Apollonii libr. I. cap. XIII. Caſaub. ad Theoph. Char. cap. II. Et Raderum ad Mart. libr. III. Epigr. XLIII. Quin etiam ſupercilia nigro colore tinguebant. Artem. Oneir. libr. I. cap. XXVII. Αὗται γὰρ ὑπὲρ εὐμορφίας καὶ μέλανι χρίονται τὰς ὀφρύας. *Hae enim ob formae pulcritudinem etiam fuligine unguunt ſupercilia.* Alia adfert Rigaltius. Neque ſolum probroſis foeminis aut mollibus Viris in uſu fuerunt hae fucandi artes, verum etiam Matronis, tradente Valerio Max. libr. II. cap. I. ex ſ. *Et quo formam ſuam concinniorem efficerent, ſumma cum diligentia capillos ſuos cinere rutilarunt.* Praecipue etiam pathici colorare ſolebant capillos, ut obſervat Barthius libr. IV. Adv. cap. III. Quibus propterea ſaepe accidebat, ut ob nimios motus ſudore efflueret omnis fucus e capillis, & ita dolus aperiretur. Qua de re Salas ad Petron. cap. XXIII.

IX.

IX. Pluribus olim non probatus fuit hic tinguendi mos, certe Propertius minatur Puellae ſuae, plurima apud Inferos pati illas, quae medicamentis comas ornarent libr. II. El. XIV. ℣. 31.

Illi ſub terris fiunt mala multa Puellae,
Quae mentita ſuas vertit inepta comas.

Et exinde defluvium capillorum oriri ſolebat. Ovid. libr. I. Am. El. XIV. ℣. 1.

Dicebam, medicare tuos deſiſte capillos,
Tinguere quam poſſis jam tibi nulla coma eſt.

Nicias in Anthol. libr. II. cap. IX. carm. 15.

Τὴν κεφαλὴν βάπτων τὶς, ἀπώλεσε τὰς τρίχας αὐτάς.
Caput tinguens quidam, perdidit comas ipſas.

Cui adde Achmetis Oneirocr. cap. XXXIV. Et hanc ob cauſam mulieres contemtui habet Menelaus quidam apud Achill. Tatium in Erot. libr. II. p. 49. Solebant autem praecipue canos tinguere, ut ſenectutem diſſimularent, & juvenes adhuc eſſe viderentur. Lucian. Dial. Meret. p. 544. & Aelian. libr. VII. H. V. cap. XX. Τὰ μὲν

μὲν ἄλλα ἀλαζὼν, ἠδεῖτο δὲ ἐπὶ τῷ γήρᾳ, καὶ διὰ ταῦτα τὴν τρίχα πολιὰν οὖσαν ἐπειρᾶτο βαφῇ ἀφανίζειν. Cetera quidem oſtentator, pudebat vero eum ſenectutis, & propter id capillos canos conabatur tinctura tegere. Vide Ib. Kuhn. Tibull. lib. I. El. IX. ✠. 41.

> *Heu ſero revocatur amor, ſeroque juventas,*
> *Cum vetus infecit cana ſenecta caput.*
> *Tum ſtudium formae, coma tum mutatur, ut annos*
> *Diſſimulet viridi cortice tincta nucis.*

Vide Anthol. libr. II. cap. IX. & Achmetis Oneirocr. cap. XXXVII. & ſeq. Rader. ad Mart. libr. XIV. Epigr. XXVII. Ezech. Spanhem. ad Call. Hymn. in Apoll. ✠. 14. Duport. ad Theoph. cap. II. p 212.

X. Veteribus enim maxime opprobrio expoſita erat Canities, praeſertim in re amoris, unde Anacreon ita alloquitur Puellam carm. XXXIV.

> Μή με φύγῃς ὁρῶσα
> Τὴν πολιὰν ἔθειραν.
> *Ne me fugias videns*
> *Hanc canam comam.*

Quem confer. carm. LVI. & Anthol. libr. II. cap. XLVII. carm. 13. & libr. VII. carm. 71.

71. Tibull. libr. I. El. IX. ℣. 29.

Munera ne poſcas, det munera canus
Amator
Ut foveas molli frigida membra ſinu.

Ideo ἀναφρόδιτον ſenectutem appellat Ariſtenaetus libr. I. Epiſt. XVIII. Et alibi canit Tibullus: *Carior eſt auro juvenis* &c. Prop. libr. II. Ep. XIV. ℣. 7.

Quid ſi jam canis aetas mea curreret annis,
Et faceret ſciſſas languida ruga genas.

Sic malim legere cum acutiſſimo Bentlejo ad Horat. libr. II. Od. V. ℣. 13. Ut igitur canitiem quocunque poſſent modo effugerent, ſoliti fuerunt orientes canos evellere. Ariſtoph. Equit. ℣. 904.

Εγὼ δὲ τὰς πολιὰς γέ σου 'κλέγων, νέον ποιήσω.
Ego vero canos tuos legens, juvenem faciam.

Clarum quoque id fit ex hiſtoria Juliae apud Macrob. libr. II. Sat. cap. V. *Julia mature habere coeperat canos, quos legere ſecreto ſolebat.* Et ex Elegantiſſimo fabularum Scriptore Phaedro libr. II. Fab. II.

Cum

Cum ſe putaret ſingi cura Mulierum,
Calvus repente factus eſt, nam funditus
Canos Puella, nigros Anus evellerat.

Nic. Heinſ. ad Ovid. libr. II. Art. ℣. 666. Stat. ad Tibull. libr. III. El. IX. ℣. 45.

Tollere tunc albos cura eſt a ſtirpe capillos.

Ad eam autem rem adhibebant *volſellas.* Plaut. Curcul. Act. IV. Sc. IV. ℣. 21. Ubi inter cetera inſtrumenta, ad ornandas comas comparata, etiam enumerantur *Volſellae*:

At ita me Volſellae, pecten, ſpeculum, calamiſtrum meum
Bene me amaſſint.

Vide Salm. ad Tertull. de Pall. p. 271.

XI. Quod autem paulo ante diximus, canos capillos fuiſſe deſpectos, non ubique obtinuit, nam ſaepe *venerandi* dicuntur, ob aetatem ſcilicet, & reverentiam. Sic Senec. Herc. Fur. ℣. 1248. *Honorati* apud Ovid. libr. VIII. Met. ℣. 8. Et in Anthol. libr. I cap. XVI. carm. 7. Unde *honorem* canis tribuit Valer. Max. lib. II. cap. I. ex 10. *Honor Capitis* appellantur a Plin. in Paneg. cap. IV. *Sancta Canities* occurrit apud Claud. Epigr. de Piorum Fratrum Statius ℣. 29. Conſule Delrium ad Senec.

Senec. Herc. Oetaeo ℣. 925. part. poſt. ex quibus illuſtrari poteſt locus Levit. XIX. comm. 32.

XII. Plurima hic jam addi poſſent de unguentorum generibus variis, ſed cum haec ſit a propoſito aliena magis materia, & in ea ſe jam plures exercuerint, ſicco pede tranſeo. Tantum illud addam, comas, quae unguentis illitae eſſent, *nitidas* appellari, quod me docuit Celeb. Burmannus ad Petron. cap. CIX. De tali coma loquitur Anacr. carm. XXIX.

Λιπαρὰς κόμας ποίησον.
Nitidas comas facito.

Quamvis, ut puto, Doctiſſ. Barneſius λιπαρὰς non recte per *puras*, *pulcras* explicet, neque ita explicandus, quem ad partes vocat, Homerus Od. O. ℣. 331. melius enim a Schol. parvo λιπαροὶ explicantur ἠλειμμένοι. Vide & Anthol. libr. III. cap. XXV. carm. 51. Sic quoque Ovidius XXI. Her. ℣. 165.

Projicit ipſe ſuas deducta fronte coronas,
Spiſſaque de nitidis tergit amoma comis

Et libr. II. Tr. ℣. 171.

Auſoniumque ducem ſolitis circumvolat armis,

armis,
Ponat & in nitida laurea ſerta coma.

Vide etiam libr. I. Art. Am. ℣. 733. Prop. libr. III. El. VIII. ℣. 14. Lambinum ad Horat. libr. I. Od. IV. ℣. 9. & libr. I. Ep. XIV. ℣. 32. Quibus adjungendus Brouckh. ad Tibull. libr. II. El. V. ℣. 7.

FINIS.

DISSERTATIO
DE
CIVITATE ROMANA
APOSTOLI
PAULI.

Digitized by Google

DISSERTATIONIS DE CIVITATE ROMANA APOSTOLI PAULI

CAPUT I.

ARGUMENTUM.

I. *Materia proponitur.* II. *Paulum Civem fuiſſe volunt Eruditi, quod Tarſus eſſet Municipium ſeu Colonia.* III. *Nam Coloniae habuerunt jus Civitatis.* IV. *Ut & Municipia: Sed, an Tarſus fuerit Colonia ſeu Municipium, dubitatur.* V. *Quod ex eo non patet, quia fuit Libera Urbs.* VI. *Urbes liberae quae fuerint.* VII. *Ex quo conſtat, eas plurimum diverſas fuiſſe a Municipiis ſeu Coloniis.* VIII. *Nec juvat V. D. quod Tarſus Immunitatem vectigalium habuerit, immo potius eorum ſententiam evertit.* IX. *Praeterea Socii vocantur Tarſenſes, quo nomine nunquam Cives Municipiorum inſigniuntur.* X. *Neque prodeſt, quod Juliopolis appellata ſit*

 Tar-

Tarſus. XI. *Nihil juvat Chryſoſtomus.* XII. *Neque e nummo male inſpecto probatur.* XIII. *Nec recte ex eo argumentatur, quia Metropolis fuit, ergo & Colonia, Caeſar tent.* XIV. *Baronii*, XV. *& Proſperi error.*

§. I. INter obſcuriſſimas & graviſſimas, ſi vera fateri liceat, quaeſtiones non infimum locum obtinere videtur illa, qua diſquiritur, quonam modo, quove jure Paulus Apoſtolus Civis Romanus eſſe potuerit, quidve voluerit, quando ſe, cum verbera ei pararentur, Civem Romanum profeſſus ſit. Quaeſtio ſane intricata & pluribus impedita difficultatibus: quae cauſa fuit, quamobrem acutiſſima hujus & prioris ſeculi ingenia multum operae & laboris in hac conſumſerint. Variae ſunt Virorum Eruditorum ſententiae, quas hac Diſſertatione paulo latius excutere eſt animus, & de ea re, ſi tantos Viros interſtrepere liceat, judicium meum exponere.

II. Vulgatiſſima olim & nullis fere non recepta ſententia fuit, Paulum Civem eo jure exſtitiſſe, quod in Urbe Tarſo natus jure *Municipii* ſeu *Coloniae* Romana Civitate gaviſus fuerit. Hanc ſententiam pro-

profeſſi ſunt Vir ſummus Dan. Heinſius in Exerc. ad Acta Apoſt. cap. XXII. Beza & Camer. ad eundem loc. Dion. Gothofr. ad l. 1. §. 1. de Cenſibus. Dougtaeus in Anal. ad N. T. exc. LXII. Steph. Morinus de Cogn. Laced. & Hebr. Diſſ. IV. p. 150. Cellar. Diſſ. de Amoen. Hiſtor. §. 3. qui tamen ſententiam ſuam poſtea mutavit, ut etiam Cl. Witſius in Melet. Leid. Sect. I. §. 6.

III. *Colonias* & *Municipia* Civitate Romana donatas, & Municipii ſeu Coloniae Cives fuiſſe Cives Romanos negari non poteſt, cum ex Antiquis hac de re paſſim teſtimonia proferri poſſint. De Coloniis eſt apud Livium libr. XXII. cap. XIV. *Ne Civium quidem horum pudet, quos Sinueſſam Colonos Patres noſtri miſerunt, ut ab Samnite hoſte tuta haec ora eſſet.* Cic. pro Balbo cap. VIII. & Hirtius in B. Alex. cap. XLIII. §. 3. *Adeoque eſt a barbaris contemtus, ut Salonam ſe recipiens in oppidum maritimum, quod Cives Romani fortiſſimi fideliſſimique incolebant, in agmine dimicare ſit coactus.* *Salonam* autem Coloniam Romanorum fuiſſe docuit Sigon. de Ant. Jur. Prov. libr. I. cap. VII. Sed probe diſtinguendum eſt inter Colonias *Romanas*, *Latinas* & *Italicas.* Duas ex his memorat Aſconius ad Cic. Orat. in Piſ. initio: *Duo porro genera ea-*

rum Coloniarum, quae a Populo Romano deductae ſunt, fuerunt. Erant enim aliae, quibus jus Italiae dabatur, aliae item, quae Latinorum eſſent. De earum differentia, quia hic non eſt agendi locus, videri merentur Cujac. libr. X. Obſ. cap. XXXV. Abramus ad Cic. pro Balbo cap. XXI. Petitus libr. II. Obſ. cap. IV. & Norifius in Epochis Syromac. Diſſ. IV. §. 2. p. 428. In Colonias tamen Latinas etiam aliquando proficiſcebantur Cives Romani, qui eo facto videntur Civitatem Romanam amiſiſſe. Colligitur id ex Cic. pro Caec. cap. XXXIII. in fine: *Quemadmodum, ſi Civitas adimi non poſſit, in Colonias Latinas ſaepe noſtri Cives profecti ſint. Aut ſua voluntate, aut legis multa profecti ſunt &c.* Vide etiam Spanhem. in Orb. Rom. Exerc. I. cap. VIII. p. 64.

IV. Nec majoris erit difficultatis oſtendere, *Municipia* etiam jus Civitatis habuiſſe. Dum in his, quae notiora ſunt, longior eſſe nolim, unum, ex quo id patere poſſit, proferam locum e Cicer. pro Mil. cap. X. *Interim cum ſciret Clodius iter ſolenne, legitimum, neceſſarium Miloni eſſe Lanuvium ad Flaminem prodendum, quod erat Dictator Lanuvii Milo, Roma profectus eſt.* Civis autem Romanus erat Milo, qui eo maxime tempore Conſulatum Romae pete-

petebat. Sed *Lanuvium* Municipium ei erat Patria, & ibi erat Civis, eoque jure Civis Romanus. Appian. libr. II. Civ. p. 725. Edit. Toll. Lanuvium vero civitate donatam fuiſſe ipſe Cicero docet Orat. pro Balbo cap. XIII. Atque ita Cives e Municipiis ſaepe etiam habebant jus petendorum honorum, quale exemplum de Conſulatu quoque exſtat in Cicer. Orat. pro Mur. cap. XL. qui Murena ex eodem Municipio Lanuvio originem ducebat, ut ex capite ſeq. ejuſdem Orat. colligere licet. Adde praeterea Orat. pro Sulla cap. VII. & VIII. Et hoc erat non leve inter *Municipia* diſcrimen, ut alia haberent jus ſuffragii, alia non, id quod innuit Livius libr. XXXVIII. cap. XXXVI. *De Formianis Fundaniſque Municipibus & Arpinatibus C. Valerius Tappus Trib. Pl. promulgavit, uti iis ſuffragii latio (nam ante ſine ſuffragio habuerant Civitatem) eſſet.* Neque levior eſt inter *Municipia* ipſa & *Colonias* differentia, adeo ut Municipia potiori jure plerumque ac Coloniae cenſeantur. In hiſce diutius exſpatiari, nec animus fert nec ipſa patitur materia. Videatur Paulus Manutius de Civit. Rom. tom. I. Ant. Graev. p. 20. & 30. Varia diſcrimina paſſim reperiri poſſunt apud eos, qui de Civitate Romana ſcripſerunt, qui-

bus adde l. 27. §. 1. ff. ad Munic. Ill. Spanhem. de Uſu Numiſm. Diſſ. IX. p. 652. edit. maj. & Eruditiſſ. Cortium ad Sall. Catil. cap. XVII. §. 4. Inter ea vero non ultimum locum obtinet id, permiſſum fuiſſe Municipiis, moribus ſuis vivere, & ex ſuis legibus, ſuiſque Magiſtratibus jus dicere, ut recte Noriſius in Epochis Syromac. Diſſ. III. cap. IX. p. 325. Unde paſſim exſtat in Corpore Juris *Municipalium Legum* mentio, quod obſervat cum aliis Spanh. ad Julian. Orat. p. 38. Cum Romanae Coloniae etiam leges Romanas accipere debuerint. Spanh. de Num. Diſſ. IX. p. 580. & ſeqq. Quare Municipia & Colonias non raro inter ſe diſtinguunt Antiqui Scriptores. Cic. pro Domo cap. XII. & XXVIII. & Phil. XII. cap. III. Sall. Catil. cap. LXI. Livius libr. XXXIV. cap. VII. & Appian. libr. I. Bell. Civ. p 608. Atque ideo populum R. in tres partes dividit Cicero ad Quir. poſt Red. cap. VI. *Salutem Vobis, Municipiis, Coloniiſque omnibus commendavit.* Quocum confer. cap. XII. & XV. Non dubitandum igitur, quin Municipia & Coloniae jus Civitatis Romanae habuerint, quare tantum ſupererit evincere, Tarſenſes jus illud Municipii ſeu Coloniae habuiſſe. Varie hic ſe torquent Eruditi,

diti, ſed nullus adhuc ab iis prolatus eſt locus, ex quo patere poſſit hujus rei veritas. Totus in eo eſt Vir ſtupendae Eruditionis Dan. Heinſius loc. laud. ſed liceat ejus aliorumque argumenta paulo latius excutere.

V. Primum, quod profert Argumentum Vir Incomparabilis, ex eo deducit, quoniam Tarſus fuit ἐλευθέρα ſeu *libera Civitas*. *Libertate* enim (non *jure Civitatis*, quod de ſuo largiuntur Viri Eruditi) donati erant Tarſenſes ab Antonio Triumviro, ut eos, variis in bello civili cladibus afflictos, erigeret aliquo modo & recrearet. Teſtis eſt Appian. libr. V. Bell. Civ. p. 1077. Λαοδικέας δὲ καὶ Ταρσέας ἐλευθέρους ἀφίει. *Laodicenſes vero ac Tarſenſes liberos reliquit.* Eoſdem poſtea jus illud retinuiſſe patet ex Plin. libr. V. Hiſt. Nat cap. XXVII. cui *libera urbs* dicitur: *Cydnus Tarſum liberam urbem paulo a mari ſecans.* In nummis Antonini Caracallae legimus ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΝ ΕΛΕΥΘ. ΤΑΡC. Quod eſt, *Senatus liberae Tarſi.* Spanh in Orb. Rom Diſſ. II, cap. XII. p. 359. & II. XVI. p. 418.

Hic nummus exprimitur apud Morellium in Specim. Rei Numm. tab. IV. Verum haec Urbis Tarſi libertas nullo modo Eruditorum ſententiam firmare poteſt; immo tantum abeſt, ut e contrario eam potius evertere videatur. Quare ut rectius hoc argumentum refelli poſſit, operae erit pretium, altius hanc rem repetere, & de liberis populis aliqua ad hujus rei illuſtrationem in medium proferre.

VI. De liberis populis, quae nobis ſuperſunt, ut pleraque de Civitate Romana, ſatis ſunt intricata. Clariorem his lucem attulit Vir extra omnem aleam eruditiſſimus, & in cujus verba ego tantum non jurare ſoleo Ezech. Spanhemius in Orb. Rom. Diſſ. II. cap. X. *Liber* quis ſit *populus* tradit ICtus Proculus in l. 7. ff. de Capt. & Poſtl. Rev.

Rev. *Liber populus is eſt, qui nullius alterius populi poteſtati eſt ſubjectus, ſive is foederatus eſt, item ſive aequo foedere in amicitiam venit, ſive foedere comprehenſum eſt, ut is populus alterius populi majeſtatem comiter obſervaret, hoc enim adjicitur, ut intelligatur alterum populum ſuperiorem eſſe: non ut intelligatur, alterum non eſſe liberum.* Liberae igitur Civitates erant, quae ſuis utebantur legibus, ſuos habebant Magiſtratus, ſuas terras poſſeſſioneſque retinebant, quique, quamvis a Romanis non eſſent in Provinciae formam redactae, imperium tamen Majeſtatemque Populi Romani agnoſcere debebant, & iis contra hoſtes auxilia mittere. Legibus ſuis uſas fuiſſe liberas civitates colligitur ex Polyb. in Excerp. Leg. IX. p. 1110. Edit. Gron. Ὡστε ἅπαντας Ἕλληνας ἐλευθέρους ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους γενέσθαι, νόμοις χρωμένους τοῖς ἰδίοις. *Ut omnes Graecos liberos, ſine praeſidiis, immunes fierent, legibus ſuis viventes.* Et Livio libr. XXXIII. cap. XXXII. Cui cum Cicer. Orat. III. In Verr. cap. VI. adde Spanhem. Obſ. ad Julian. Imp. Orat. p. 37. Suos habuiſſe Magiſtratus erudite oſtendit Spanh. de Uſu Num. Diſſ. IX. p. 676. & 691. Hinc etiam ſine lictoribus libera & foederata oppida adibat Germanicus apud Suet. Calig. cap. III. §. 6. Neque Praeſules Romani ullam fere in liberis Urbibus habebant

bant juriſdictionem. Cic. de Prov. Conſ. cap. III. *Omitto juriſdictionem in libera civitate contra leges ſenatuſque conſulta: caedes relinquo, libidines praetereo.* Eos autem, quibus jus liberae Civitatis conceſſum fuit, ſuos agros ſuaſque poſſeſſiones retinuiſſe colligitur ex Cicer. Libro II. in Verr. cap. XXXVII. *Cum Senatus Populuſque Romanus Thermitanis, quod ſemper in amicitia fideque manſiſſent, urbem & agros, legeſque ſuas reddidiſſet.* Quamvis tributa pendere debuerint, niſi ſingulari beneficio iis *immunitas* daretur. *Immunitas* enim, ſeu, ut Graeci ἀτέλεια, Appian. B. C. lib. I. p. 668. erat privilegium a *libertate* diverſum; unde ſaepius diſtinguuntur. Hirt. Bell. Afric. cap. VII. *Inde movit & pervenit ad oppidum Leptin liberam civitatem & immunem.* Cic. libr. III. in Verr. cap. VI. *Quinque praeterea ſine foedere immunes civitates ac liberae.* Ad quem modum *Immunitatem* & *libertatem* jungit idem pro Font. cap. VIII. Confer Cicer. V. in Verr. cap. XXI. & Spanh. de Uſu Numiſm. Diſſ. IX. p. 676. Idem hoc *immunitatis* beneficium in Tarſenſes fuit collatum teſte Appian. loc. laud. cum eos factos ſcribat ἐλευθέρους καὶ ἀτελεῖς φόρων, *liberos & immunes collationum.* Ex his clare ſatis apparet, in liberas civitates non ut in victam ac debellatam gentem, ſed

ſed ut in amicam potius conſuluiſſe Romanos. Unde maxima eſt differentia inter liberas Civitates, & eas, quae in Provinciae formam redactae erant. Hujus diſtinctionis clara ſunt veſtigia in Eutrop. libr. VII. cap. XIX. *Achaiam, Lyciam, Rhodum Byzanthium, Samum, quae liberae ante hoc tempus fuerant, item Thraciam, Ciliciam Tracheam, Comagenem, quae ſub Regibus amicis erat, in Provinciarum formam redegit.* Et in Cic. pro Balb. cap. IV. *Quem Provinciae noſtrae, quem liberi populi, quem Reges, quem exterae gentes caſtiorem &c. viderunt.* Hanc libertatem exprimunt Graeci per *κεῖσθαι ἐν τῇ πίστει* Romanorum, *eſſe in fide.* Polyb. libr. III. Hiſt. cap. XV. Et *διατηρεῖν τὴν πίστιν*, *ſervare fidem.* eod. libr. cap. XC. in fine. Sic Latini, *recipere in fidem.* Hirtius B. Alex. cap. LXV. Et *accipere in fidem.* Eutrop. libr. V. cap. VII. Alio ſenſu *dare ſe εἰς τῶν Ρωμαίων πίστιν*, pro *arbitrio Romanorum*, qui bello ſuperiores erant, *ſe permittere* accipiebant Romani apud Polyb. in Excerp. leg. XIII. p. 1115. Debebant autem hi ita in fidem Romanorum recepti copiis ſuis & commeatibus Romanos adjuvare, quare hanc ſocietatem Graeci exprimunt per *συμμαχίαν*, ut apud Polyb. Excerp. Leg. CIX. Dion. Caſſ. XL. p. 154. Edit. Steph. & paſſim. De

conc-

commeatibus eſt apud eundem Dionem. libr. XL. p. 152. Εἴτέ τι παρὰ τῶν πόῤῥωθεν συμμάχων ἐκομίζετο αὐτοῖς, διήρπαζον. *Sive, quod undique a liberis civitatibus iis ſupportabatur, diripiebant.* Cui addi poteſt Cicero pro Balbo cap. XVII.

VII. Ex his puto ſatis apparebit, liberas Civitates à Municipiis ſeu Coloniis plurimum differre, quod clarius inſuper colligitur ex l. 7. pr. ff. de Capt. & Poſtl. *Non dubito, quin foederati & liberi nobis externi ſint, nec inter nos atque eos poſtliminium eſſe.* Ut legit Cujac. libr. XI. Obſ. cap. XXIII. Docet ICtus poſtliminii jus non eſſe inter *Romanos* & *liberos*, quoniam externi ſint, & idem jus civitatis non habeant. Firmatur haec de liberis civitatibus ſententia etiam ex Cicer. pro Balb. cap. VIII. *In eo magna contentio Heracleenſium & Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis Civitatibus foederis ſui libertatem Civitati* (ſc. Romanae) *anteferret.* Suet. Ner. cap. XXIV. *Provinciam univerſam libertate donavit, ſimulque judices Civitate Romana & pecunia grandi.* Si igitur liberae gentes & Municipia ſeu Coloniae tantum inter ſeſe differant, nemo erit, qui non videat, ex libertate hac Tarſenſibus data nihil minus ſequi, quam Municipium vel Coloniam effectam eſſe Tarſum. Contrarium tutius ſtatuitur, non po-

potuiſſe ſimul *Liberos* & *Municipes* ſeu *Colonos* Romanorum eſſe, cum haec eſſent privilegia, quae in unam urbem ſimul conferri non poterant, ſi enim jus Municipii acciperent, amittebant jus liberae Civitatis, id quod colligi poteſt ex Cicer. loco modo laud.

VIII. Vidimus ſupra ex Appiano Tarſenſes *immunes* & a vectigalibus levatos fuiſſe. Eandem rem teſtatur etiam Lucianus in Macr. p. 473. Edit. Graev: Ἀθηνόδωρος Σάνδωνος, Ταρσεὺς, Στωϊκὸς, ὃς καὶ διδάσκαλος ἐγένετο Καίσαρος Σεβαστοῦ Θεοῦ, ὑφ' οὗ ἡ Ταρσέων Πόλις καὶ φόρων ἐκουφίσθη, *Athenodorus Sandonis, Tarſenſis, Stoïcus, qui etiam praeceptor fuit Divi Auguſti Caeſaris, a quo Tarſenſium Civitas etiam vectigalibus levata fuit.* Quem etiam locum in aciem collocant hujus ſententiae Patroni, quaſi ex eo ſequi deberet, accepiſſe Civitatem Romanam Tarſenſes, cum vectigalium immunitas iis tribueretur, plane acſi Immunitas & Civitas conjuncta eſſent beneficia. Verum ſi haec conſequentia procederet, admodum abſurde ſtatuendum foret, neque *Municipes* neque *Colonos*, neque ipſos aliquando *Cives Romanos* jus Civitatis habuiſſe. Conſtat enim Municipes, Colonos ipſoſque olim Cives Romanos debuiſſe tributa pendere, ſi non ſingulari decreto im-

immunitas iis conceſſa fuiſſet. Quicunque igitur tributa pendebant non eſſent Cives Romani, qui autem remiſſionem vectigalium acceperant, ea re inter cives numerarentur. Quod, quam ridiculum ſit, nemo non videt. Si quis contrariam ſententiam valentioribus argumentis pervincere conaretur, *Tarſum* non fuiſſe *Municipium*, jure merito haec loca ad partes vocaret. Qui enim alicujus merita enarrare & extollere cupit, quod facit Appianus & Lucianus l. l. inepte fecerit, ſi miſſis majoribus minora ſolummodo referat beneficia, dicere tantum *Immunitatem* eſſe ab Auguſto conceſſam, ſi *jus Civitatis* acceperant. Cui accedit *Immunitatem* ac *Civitatem*, tanquam multum inter ſe diverſa privilegia, diſtingui a Suet. Aug. cap. XL. §. 7. *Et Liviae pro quodam tributario Gallo roganti Civitatem negavit, Immunitatem obtulit, affirmans, ſe facilius paſſurum fiſco detrahi aliquid, quam Civitatis Romanae vulgari honorem.* Hinc *immune Municipium* eſt apud Cicer. libr. V. in Verr. cap. XXII.

IX. Addi hic meretur Caſſium Tarſenſes *Socios* vocare apud Cicer. libr. XII. ad Famil. Ep. XIII. *Dolabellam ut Tarſenſes, peſſimi Socii, ita Laudiceni, multo amentiores ultro arceſſierunt.* Si autem Tarſenſes fuerunt *Municipes* Romani, cur eos *Socios* vocat

vocat, cum praeſertim *Municipia* & *Socios* diſtinguere videatur Livius libr. XXVI. cap. XXIV. *Jam inde a Majoribus traditum morem Romanis colendi Socios, ex quibus alios in Civitatem atque aequum ſecum Jus accepiſſent, alios in ea fortuna haberent, ut Socii eſſe quam Cives mallent.* Per eos, quos in Civitatem & aequum jus acceperant intelligo *Municipes* alioſque, qui Civitatem Romanam adepti erant, quos quibuſdam in rebus deteriori jure fuiſſe ac Socios conſtat etiam ex eo, quod Sociorum ſaepe plurimi Civitatem oblatam accipere recuſarint, quale eſt exemplum apud Cicer. pro Balbo cap. VIII. Praeterea quis unquam audivit Municipiorum Cives in exercitu Romano vocari *Socios*, cum *Socii* ſint illi, qui ex Civitatibus Italicis conſcribuntur, unde paſſim a *Civibus*, inter quos Municipes collocabantur, diſtinctos reperies *Socios*, ita Livius libr. XL. cap. XVIII. & XXVI. libr. XLIV. cap. XXI. Polyb. libr. III. Hiſt. cap. LXXXV. p. 327. & alibi.

X. *Juliopolis* Tarſus dicta eſt teſte Dion. Caſſ. libr. XLVII. p. 390. Edit. Steph. Οὕτω γὰρ προσφιλῶς τῷ Καίσαρι τῷ προτέρῳ, καὶ δι' ἐκεῖνον καὶ τῷ δευτέρῳ οἱ Ταρσεῖς εἶχον, ὥστε καὶ Ἰουλιόπολιν σφᾶς ἀπ' αὐτοῦ μετονομάσαι. *Tantopere enim Caeſari primo & pro-*

pter

pter eum etiam ſecundo Tarſenſes ſtudebant; ut etiam ab eo Juliopolin nominarint. Vide Erud. Noriſium in Epochis Syrom. Diſſ. III. §. 2. p. 273. Rationem hujus appellationis ex eo deducunt, quaſi Caeſar eo Coloniam deduxiſſet, & ſic Tarſenſes Cives Romanos effeciſſet. Sed hanc ipſam urbem non ſolum *Juliopolin*, verum etiam *Hadrianam*, *Severianam*, *Alexandrinam*, *Antoninam*, *Macrinianam*, &c. a totidem Imperatoribus dictam fuiſſe reperies apud Spanhem. de Uſu Num. Diſſ. III. p. 201. (Edit. min. cum ea in Editione nuperrima, ut alia plurima, ab ipſo Auctore ſint praetermiſſa.) In Orb. Rom. Exerc. II. cap. XI. p. 345. & in Epiſtola ad Morellium V. p. 299. An ergo omnes hi Imperatores Coloniam Tarſum deduxerunt, & ita eos jure Civitatis donarunt? Non puto, praeſertim cum ipſe Dio aliam hujus denominationis rationem dare videatur, quia Caeſaris partibus ſtuderent, eique faverent. Nec novum eſt, Civitates quaſdam de nomine Romanorum Principum eſſe dictas, ut eorum favorem & gratiam captarent, licet ab iis Civitatem Romanam non impetraſſent. Illuſtrat hoc Eutrop. libr. VII. cap. X. *Tanto autem amore etiam apud Barbaros fuit, ut Reges Populi Romani Amici in honorem ejus conderent civitates, quas*

Cae-

Caeſarias nominarent. Sic quoque Parentes principis alicujus honoris cauſſa nomine ejus Liberos ſolebant inſignire. Docuit id Ligtfootus ad Lucae cap. I. comm. 54. p. 494. Veteres legimus Regiones, Urbes, fluvioſque Regum aliorumque Virorum, quorum merita exſtarent, nominibus inſigniviſſe. Conſule Litteratiſſimi Relandi Diſſ. de Mari Rubro §. 15. Praeterea, ſi a Caeſare Colonia eſſet deducta, non ipſi ſibi nomen imponere debuiſſent, ſed is, qui huic Coloniae erat praefectus. Non eſt igitur cauſa, cur miretur Vir incomparabilis Dan. Heinſius l. l. quare Ulpianus, cum in l. 1. §. 11. ff. de Cenſibus Ciliciae aliarumque Regionum Colonias enarraret, *Juliopolin* hanc omiſerit. Nam ſi vel maxime *Juliopolis* fuiſſet Colonia Romana, tamen omnino in d. l. ab Ulpiano omitti debebat, cum ibi tantum agat, *de Coloniis, quae jus Italicum habebant.*

XI. Pervenimus nunc ad Dionis Chryſoſtomi teſtimonium, quod apud Viros Eruditos maximi momenti & ponderis habetur. Ille itaque Orat. XXXIV. p. 415. his verbis Tarſenſes alloquitur. Κἀκεῖνος ὑμῖν παρέσχε χώραν, νόμους, τιμὴν, ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ τῆς τε θαλάσσης τῆς κατ᾽ αὐτήν. *Et ille vobis dedit agros, leges, honorem, imperium fluvii & maris vicini.* Haec

ita explicat Vir Summus, quem honoris cauſa ſaepius nomino, Dan Heinſius: *Agrum: liberum videlicet, ac ſic immunem. Leges: quae de Libertate, municipiis conferri ſolitae. Honorem: ipſum Civitatis nempe jus; eximium in primis ac praeclarum, quod* רהומיותא *Romanitatem, Syrus dixit.* Ad ea reponit Ill. Spanh. in Orb. Rom. p. 141. & totidem fere verbis Cellarius, cui Spanhemii reſponſio haec, ut & alia de Civitate Pauli admodum placuerunt, Diſſ. de Civ. Rom. Pauli §. 23. *Neque enim honore, quo inter alia adfectam ab Auguſto dicit Tarſum Dio, Romanae Civitatis beneficium innuitur; ſed primatus gentis, ſeu metropoleos dignitas, qua ornata fuit eadem Tarſus.* Et confer Diſſ. II. cap. XII. p. 358. Poſſumus & per τιμὴν quoſcunque alios honores & beneficia intelligere, quae huic Urbi concedere Auguſtus potuit. Quod autem Chryſoſt. dicit παρέσχειν χώραν καὶ τιμὴν, *dare agros & honorem* per προσάγειν καὶ χώραν προσνέμειν, *praeferre, honorem dare, & terras tribuere* exprimit Polyb. Excerpt. Leg. XXXVI. p. 1172. Χίους δὲ, καὶ Σμυρναίους, ἔτι δ' Ἐρυθραίους, ἔντε τοῖς ἄλλοις προῆγον, καὶ χώραν προσένειμαν. *Chiis vero & Smyrnaeis, praeterea etiam Erythraeis & in aliis rebus honorem habuit, & agros attribuit.*

tribuit. Hic Chiis aliiſque honor habebatur,cum tamen jus Civitatis illis non attribueretur. Similiter Spartianus in Hadr. cap. XIII. *Multum beneficiorum Provinciis Africanis attribuit*, quo tamen non declaratur, Civitatem dediſſe his Provinciis, ſed privatis adfeciſſe beneficiis.

XII. His adjungimus, Ill. Spanh. de uſu Num. p. 785. Edit. Min. Tarſenſis Coloniae Romanae jus vindicare conari ex nummo, in quo haec legerentur. ΚΟΛ. ΕΛΕΥΘ. ΤΑΡϹ. *Colonia Libera Tarſus.* Sed bonum factum! cum ipſe poſtea ſuam revocarit ſententiam, quaſi id ſcripſiſſet inductus fide Patini. Obſtat enim omnis antiquitatis ratio, namque in praecedentibus oſtendimus, Tarſum fuiſſe Liberam Civitatem, quae legibus ſuis vivebat, ſimul igitur Colonia Romana eſſe non poterat, cum olim Coloniae legibus Romanis uterentur. At legendum eſt ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΝ ΕΛΕΥΘ. ΤΑΡϹ. *Senatus Liberae Tarſi*, quod jam ſuperius monuimus, ideoque Spanh. in Edit. Numiſm. noviſſ. haec omnia delevit.

XIII. Pro hac ſententia deſumi etiam poſſet argumentum ex eo, quod Tarſus fuerit Metropolis, & Ciliciae primaria Urbs; Unde in nummis ΚΟΙΝΟΝ ΚΙΛΙΚΙΗϹ ΤΑΡϹΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩϹ *Commune Ciliciae Tarſi Metropoleos* Spanh. Epiſt. I.

ad Morell. p. 84. *Mater Urbium* dicitur Solino cap. XXXVIII. & Ammian. Marc. libr. XIV. cap. VIII. tradit: *Tarſum Urbem perſpicabilem nobilitare Ciliciam, quae Cydno amne exultat*. *Ciliciam* dicit, *quae Cydno amne exultat*, quia in duas partes erat diviſa, hinc duas habebat Metropoles, de qua re agit Spanh. de Numiſm. Diſſ. IX. p. 595. & Noriſ. de Epochis Syrom Diſſ. IV. cap. I. p. 358. Praeterea de Tarſo ſcribit Auctor Bell. Alex. cap. LXVI. *Cujus Provinciae* (Ciliciae) *civitates omnes evocat Tarſum, quod oppidum fere totius Ciliciae nobiliſſimum fortiſſimumque eſt.* An legendum potius? *firmiſſimumque eſt.* Ut Caeſ. libr. V. Bell. Gall. cap. XX. *Firmiſſima earum regionum Civitas.* Daviſ. ad Caeſ. libr. I. Bell. Gall. cap. III. Fruſtra enim eſſe mihi videtur Erud. Borrichius Cog. L. L. p. 108. & 109. cum probare contra Voſſium conetur, recte dici *arx fortiſſima*, *urbs fortiſſima*. Locus, qui unice ejus firmaret ſententiam e Cicer. Orat. XII. Phil. cap. III. vitioſe adducitur, cum ibi non reperiatur *urbi fortiſſimae conanti*, ſed *fortiſſime* adverbialiter & recte quidem. Poëtam Anonymum & ſequioris aevi non curamus, qui haec ita poſuit, ut per *fortior* & *fortiſſima* quandam verſui conciliaret elegantiam, purioris Latinitatis detri-

detrimento. Has autem voces non raro a librariis inter ſe confuſas fuiſſe docent Heinſius ad Ovid. libr. III. Faſt. ỿ. 279. Gron. ad Liv. libr. XXIII. cap. XXV. & Waſſe ad Salluſt. Jug. cap. XXX. p. 312. Sed ad rem. Primariam igitur Tarſum fuiſſe Ciliciae civitatem docet Noriſ. Epoch. Diſſ. IV. cap. I. p. 368. Quare τῆς Κιλικίας ὀφθαλμὸς dicitur in Hiſtoria Pauli ex antiq. membranis a Boeclero edita, quae in Bibl. Crit. praefixa eſt Epiſtolae ad Rom. Cum itaque Tarſus urbs fuerit Metropolis ſuſpicari quis poſſet, etiam Tarſum Coloniam deductam eſſe, ſeu Municipium effectum. Conſtat enim omnes fere Metropoles fuiſſe Colonias, utiliſſimo Romanorum conſilio, ut ope primariae hujus urbis minores in fide & obſequio continerent. Agit de hac re Spanhem. de Numiſm. Diſſ. II. p. 106. *Frequenter enim ſub Romanorum Imperio primariae gentis urbes ac Metropoles, eaedem & Coloniae, ſicut conjunctam paſſim noſti utramque loci praerogativam in nummis ejuſdem Macedoniae. &c.* Quem etiam conſule Diſſ. IX. p. 602. Tale exemplum occurrit in Act. Apoſt. cap. XVI. comm. 12. Ἐκεῖθέν τε εἰς Φιλίππους, ἥτις ἐστὶ πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας πόλις, Κολωνία. *Indeque Philippos, quae prima eſt hujus partis Macedoniae Civitas,*

vitas, *Colonia*. Quod de Urbe Philippis tradit etiam ICtus in l. 8. §. 8. ff. de Cenſibus & elegantioris Litteraturae Cultor eximius Le Moyne in Var. Sacr. tom. II. p. 64. Quamvis Urbs haec ab aliis Thraciae adſcribatur, quibuſcum facit Pomp. Mela libr. II. cap. II. lin. 113. De aliis primariis Urbibus idem refert Dio Caſſ. libr. XLIII. p. 270. Appian. libr. I. Bell. Civ. p. 604. & 683. Edit. Toll. & Cicer. pro Flacco cap. XXVII. Alia loca collegit Berneccad Juſt. libr. XLIII. cap. III. in fine. Sed hoc non multum prodeſſe Viris Doctis poteſt, cum in variis regionibus plurimae etiam extiterint Metropoles, quae tamen Coloniae Romanorum non fuerunt.

XIV. Ridiculus eſt error Baronii, Viri ceteroquin admirandae Eruditionis, in Hiſt. Eccleſ. ad hunc locum p. 580. cum ex verſione vulgata, ubi πολίτης per *Municipem* vertitur, jus Municipii Tarſenſis demonſtrare conatus eſt. Sed optime eum ipſe refellit Heinſius, docens, *Municipem* nihil aliud eo ſenſu notare, quam *civem*, de qua vocis ſignificatione videri etiam meretur Celeb. Dukerus in Latin. ICt. p. 49.

XV. Sic puto ſatis contra Virum Eruditiſſimum Heinſium probavimus, *Tarſum* ne-

neque *Coloniam* neque Romanorum fuiſſe *Municipium*. Non neceſſe igitur erit pluribus refellere Proſperum de Prom. & Praed. Part. II. Sect. XI. cujus verba adponam: *Itaque eo anno profeſſionis illius, quae facta eſt praeſide Cyrenio, natus eſt Chriſtus Dominus. In qua deſcriptione venit & Paulus. Sic enim intelligendum eſt, quod Tribuno Lyſiae dixit, Ego autem natus ſum Romanus. Omnes enim pretio comparabant hujus nominis dignitatem. Hic vero Judaeus cum dixit, natum ſe eſſe Romanum, clarius oſtendit, in illa ſe deſcriptione veniſſe, nato jam praecurſore & praecone domini regis & judicis, a quo tempus gratiae ſumſit initium.* Haec ejus verba cum Dougtaeo in Anal. Sacr. etiam protulit dicto l. Heinſius, qui non injuria miratur, talia tanto Viro excidere potuiſſe.

CAPUT II.

Argumentum.

I. *Grotii, Spanhemii, Gronovii aliorumque ſententia proponitur, qui donatam vel emtam eſſe exiſtimant.* II. *Clericus de manumiſſione refellitur.* III. *Civitas Romana ſaepe fuit vendita, ſaepe etiam dona-*

ta. IV. *Sed hae ſententiae refelluntur; 1. quod non licuerit in duabus Civitatibus eſſe Civis, ut Paulus erat Tarſi nempe & Romae. ff. expl.* V. *Unde mutare & Civitatem dicuntur illi, qui in Romanam ſe conferunt.* VI. *Ex quo fonte deducenda eſt exilii ratio apud Romanos.* VII. *Zegerus refellitur, qui alio modo explicat verba* Οὐκ ἀσήμου Πόλεως Πολίτης. Οὐκ ἄσημος *quid notet.* Πρώτη *pro Metropoli. Acta Apoſt. Ill.*

§. I. NEque Coloniae neque Municipii jus habuiſſe Tarſenſes, ſupra, ni fallor, ſatis oſtendimus, quod intelligens Vir Summus Grotius ad Act. cap. XXII. comm. 28. in aliam omnino ſententiam abiit. Putat enim, *aliquem Majorum Pauli bellis civilibus, quae inter Caeſarem Auguſtum & Antonium interceſſere, jus illud ſibi comparaſſe.* Timide ſatis Grotium ſequitur Illuſtr. Spanh. in Orbe Rom. Diſſ. I. cap. XVI. p. 148. ſcribens: *quocunque titulo aut jure id Majores ejus eſſent adepti.* Cum p. 140. clare ſatis oſtenderat, exiſtimare ſe emtione accepiſſe jus Civitatis Pauli Parentes. Emtionem omnino rejicit Cellarius, premens, ut ipſe teſtatur, veſtigia Spanhemii, in Diſſ. de Paulo Cive Rom. §. 25. ubi exiſtimat, non bene cum

cum honeſtate & integritate Pauli Majorum conſtare poſſe, utpote qui ab omni ambitione & lucro alieni fuerunt. Sed quae nova Cellarium inceſſerit religio, nullus video. Nam de eorum integritate rara hodie exſtare monumenta autumo, nec, quis tantus hominem honeſtum & integrum remorari ſcrupulus poterit, ne jus Civitatis in quacunque demum urbe emere liceat, percipere queo. Haec tamen ratio eſt, cur Cl. Cellarius potius in Grotii ſententia acquieſcere voluerit, & donatam Majoribus exiſtimare. Cui opinioni etiam calculum ſuum adjicit Vir Solidiſſ. Salomon van Til in Opere Anal. Epiſt. ad Rom. init. ubi inter alia haec refert: *Spanhemium iis argumentis refutaſſe, Tarſum fuiſſe Coloniam, ut de falſitate iſtius ſupputationis amplius dubitandum non ſit.* Tandem Cl. Jac. Gron. ad Joſephi Decr. pro Jud. p. 42. omnes diſſentientium rationes turbare conatur, oſtendendo, ex nulla alia re, quam ex emtione Civitatem Romanam ſibi paraviſſe Pauli Parentes, ubi id ſatis ample perſequitur.

II. Contumelioſe nimis ſentire videtur Erud. Clericus ad Act. cap. XXII. ỳ. 25. Pauli Patrem Romae ſerviiſſe ſervitutem, ex qua manumiſſus libertatem ſibi comparaſſet. Sed, quamvis alios in diverſa abi-

re

re norim, Paulus tamen nobis ex abjecta adeo familia prognatus non videtur, Vir inter Judaeos notiſſimus, cuique ſupprimendorum Chriſtianorum commiſſa fuit cura, quam ſane non ſit veroſimile ignobili Viro creditam eſſe provinciam. Quod ſi verum eſt, non ſtatuerem facile, Pauli Patrem Romae ſervitutis jugum ſubiiſſe, cum nobiliores fere & potentiores a Romanis in ſervitutem redigi non ſolerent. Liv. libr. I. cap. XXXIX. *Cum inter reliquas captivas cognita eſſet, ob unicam nobilitatem ab Regina Romana prohibitam ferunt ſervitio.* Et ſi vel maxime Romae ſerviiſſent Pauli Parentes, & manumiſſione liberi eſſent facti, eaque re Cives Romani, tamen illud jus amiſiſſent, quoniam jure poſtliminii in Patria iterum recepti erant. l. 5. §. 3. ff. de Capt. & Poſtl. Eandem tamen Clerici, quamvis tacito ejus nomine, ſententiam proponit Sigiſmundus quidam Lappeus Diſſ. de Apoſtoli Pauli ad Jus Romanae Civit. provocatione, edita Marburgi Anno 1717. Qui cum Heinſii ſententiam magna verborum oſtentatione & animi confidentia refellere aggreſſus eſſet, & Spanhemii ferculum ſatis liberaliter adpoſuiſſet, tandem illos *Anticyram* navigare jubet. Sed, quin eos praeverterit, nullus dubito, quod ſi aliter ſe habeat, por-

porcum Laribus immolare ſuadeo, ut parcius haec tantis Viris objicere diſcat.

III. Varias hic propoſuimus Virorum Eruditorum ſententias, quorum certe firmiores eſſent Copiae, ni ipſi inter ſe Duces diſſentirent; donatam cenſet Grotius, emtam Gronovius, & non obſcure Spanhemius, Manumiſſione acceptam Clericus. Sed duas potiſſimum priores conjecturas, ſi liceat, paulo latius inſpiciamus: Neque quis me audaciæ incuſet, ſi ea, quae adhuc ab omnibus, quantum ſciam, probata ſunt, examinare & condemnare audeam. Cum aliis perſuadere non valeam, tentaſſe tamen juvabit. Civitatem Romanam ſaepius donatam, ſaepius venditam fuiſſe negari non poteſt. A primis enim Urbis incunabulis ad Romanam Civitatem aditus peregrinis patuit; quod ſapientiſſimo ſaepe fecerunt inſtituto, ut ita Urbs incolis abundaret, quamobrem etiam hanc Romanorum conſuetudinem laudibus effert Dion. Halic. in Excerp. Peir. p. 528. Sic primus Urbis Conditor eodem die & hoſtes & victos & Cives vidit Sabinos. Flor. libr. I. cap. I. deinde ſub Coſſ. Livius libr. II. cap. XVI. *Pro magna reſuadere dixit, ut ex ſingulis populis Latinorum binis ſenatoribus, ſi Patres cenſuiſſent, Civitas daretur.* Et libr. XXVII. cap. V. *Mu-*

Mutines etiam Civis Romanus factus: rogatione ab Tribuno Pl. ex auctoritate Patrum ad plebem lata. Val. Max. libr. V. cap. II. ex. 8. *Duas etiam Camertium Cohortes mira virtute vim Cimbrorum ſuſtinentes, in ipſa acie adverſus conditionem foederis Civitate donavit.* Videatur quoque elegans fragmentum Polybii apud Strab. libr. VI. Geogr. p. 439. Gruter. in Inſcr. p. DLXXIII. num. 1.

IPSIS LI-
BERIS. POSTERISQUE. CIVITA-
TEM. DEDIT. ET
CONUBIUM. CUM. UXORI-
BUS. QUAS. TUM. HA-
BUISSENT.
CUM. ESSET. CIVITAS.
IS. DATA.

Vide ib. num. 2. & 3. Erat hoc fere in poteſtate Praeſidum Provinciarum, & eorum, penes quos ſummum erat imperium, ut, quem vellent, Civitate Romana donare poſſent. Cicer. libr. II. in Verr. cap. VII. *Hic eſt Dio, Judices, nunc beneficio Q. Metelli Civis Romanus factus.* Metellus Praetor tum fuerat Siciliae, ut patet in eadem Orat. cap. III. Macrobius libr. II Sat. cap. III. *Cum donaſſet Pompejus transfugam Civita-*

vitate Romana: Hominem bellum inquit (Cicero) *Gallis promittit Civitatem alienam, qui nobis noſtram non poteſt reddere.* Vel etiam totus Populus Romanus id faciebat. Vell. Pat. libr. II. cap. XVI. §. 3. *Cujus pietati plenam Populus Romanus gratiam retulit, ipſum viritim Civitate donando.* Frequens admodum poſterioribus temporibus fuit, cum ad ipſum etiam imperium peregrinis aditus daretur, cumque in Curiam reciperentur, teſte Suet. in Caeſare cap. LXXIII. §. 8. Qua de re canit Rutil. libr. I. Itin. ℣. 13.

Religioſa patet peregrinae Curia Laudi
Nec putat externos, quos decet eſſe ſuos.

Poſtea conſtitutione Antonini Caracallae omnes, qui in Orbe Romano erant, Cives Romani effecti ſunt. l. 17. ff. de Statu Hom. Ex quo intelligi debet Claudian. libr. III. in Laud. Stil. ℣. 150.

Haec eſt, in gremium victos quae ſola recepit,
Humanumque genus communi nomine fovit
Matris, non dominae ritu, civeſque vocavit,

Quos

Quos domuit, nexuque pio longinqua revinxit.

Confer Savaron. ad Sidon. Apoll. libr. I. Ep. VI. Hoc etiam ceteris populis in uſu fuit, ut ii, qui rem bene & e Rep. geſſerant, Civitate donarentur. Huc pertinet Annibalis illa cohortatio ad milites, cum in acie ſtaret apud Cic. pro Balb. cap. XXII. ex Ennio:

Hoſtem qui feriet, erit mihi Karthaginenſis,
Quiſquis erit, cujatis.

De Athenienſibus, qui ab hoc more non omnino alieni exſtiterunt, videndus eſt Meurſius in Fortuna Att. cap. V. Et Ubbo Emmius in deſcr. Reip. Athen. p. 464. Edit. Gron. Th. tom. IV. Et in App. de Reb. Athen. p. 607. Nicol. Damaſcenus in Excerp. Peir. p. 422. Nec tantum hoc inter homines obtinebat, ſed inter ipſos etiam Deos, quod falſe ridet Cic. libr. III. de Nat. Deor. cap. V. *Romulum noſtri, alioſque complures, quos quaſi novos & adſcriptitios Cives in Coelum receptos putant.* Adjungi his poterit Rupertus ad Flor. libr. I. cap. V. §. 1. Venditione praeterea accepiſſe exteros civitatem clarum fit ex eo, quod dicit χιλίαρχος ille in Act. Apoſt. cap. XXII. ℣. 28. Εγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν

τὴν Πολιτέιαν ταύτην ἐκτησάμην. *Ego multa pecunia Civitatem hanc comparavi.* Et ſic exiſtimandum eſt de pleriſque ſaltem Judaeis, qui in Aſia agebant, Civeſque Romani erant, quorum paſſim mentio fit in Joſephi Decr. Aſiat. & Rom. ut p. 6. 8. 10. &c. Hi tamen Judaei optimo jure Cives Romani non erant, cum is, qui eo jure Civis eſſe volebat, inter cetera etiam Romanorum ſacra ſequi debuerit, quod tamen neque in Municipiis obtinuit, quibus eadem de cauſa optimo jure non conceſſa fuit Civitas. Sigon. de Jure C. R. libr. I. cap. VIII. Hinc *Municipalia Sacra*, teſte Feſto in ea voce, *vocabantur, quae ab initio habuerunt ante Civitatem Romanam acceptam, quae obſervare eos voluerunt Pontifices, & ex eo more facere, quo adſueſſent antiquitus.*

IV. Vidimus ſaepiſſime datam fuiſſe Civitatem, aliquando etiam venditam, adeoque fieri potuiſſe, ut Pauli Parentes vel donatione vel emtione exſtiterint Cives Romani. Verum, ut mittam, Spanhemium, Gronovium alioſque, aeque ac eos, quorum exploſerunt ſententiam, fide dignum teſtem, vel probabilem ſaltem cauſam non attuliſſe, ex quibus oſtendant, Pauli Patrem Civitatem Romanam pecunia ſibi comparaſſe, vel etiam a Romanis

dono accepiſſe (Graecorum enim, quae proferunt, Scholiis tuto fides haberi non poteſt.) Ut haec, inquam, mittam, firmiſſimum, niſi omnino fruſtra ſim, contra eorum ſententiam praebent argumentum ipſa Pauli verba Actor. cap. XXI. comm. 39. Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος· Ἐγὼ ἄνθρωπος μέν εἰμι Ἰουδαῖος Ταρσεὺς τῆς Κιλικίας οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης. *Dixit vero Paulus: Ego quidem homo ſum Judaeus, Tarſenſis, Ciliciae non ignobilis civitatis civis.* Teſtatur hic loci Paulus, Civem ſe eſſe cujuſdam in Cilicia Urbis, per quam Tarſum intelligendam eſſe, quivis facile videt, unde paſſim Tarſenſis vocatur Paulus. Ut in Act. Apoſt. cap. IX. comm. 11. Natus enim erat Paulus Tarſi. Act. cap. XXII. comm. 3. Et ibi fuit Civis, non, ut tradit Hieron. de Script. Eccl. cap. V. ex oppido Giſchala originem duxit, quo a Romanis capto, cum Parentibus Tarſum commigravit. Recte id refellit Baron. in Ann. Eccl. ad Ann. Ch. XXXVI. p. 263. Si ergo Tarſi, ſeu, quod idem eſt, cujuſdam Ciliciae Urbis Civis fuerit Paulus, quo quaeſo modo Civitatem Romanam ſibi vindicare potuit: Legibus enim Romanis aliquis Romae & in alia ſimul urbe Civis eſſe non poterat, niſi in Municipiis, cum eo jure, quod eſſet Civis illius Municipii

etiam

etiam eſſet Civis Romanus. Exemplo res fiet clarior. Attico Civi Romano, cum Athenis ageret, oblatum fuit illius Civitatis jus, quo tamen uti noluit, eam ob rationem, quoniam, ſi Athenienſium Civitatem acciperet, perderet Romanam, ex ea Juris Civilis Romanorum Regula: *Amitti Civitatem Romanam, alia adſcita.* Apud Corn. Nep. Att. cap. III. De hac lege ita ſcribit Cicero pro Balbo cap. XI. *Duarum Civitatum Civis eſſe noſtro. Jure Civili nemo poteſt, non eſſe hujus Civitatis Civis, qui ſe alii Civitati dicarit, poteſt.* Adde l. 5. §. 3. ff. de Capt. & Poſtlim. *Captivus autem ſi a nobis manumiſſus fuerit, & pervenerit ad ſuos, ita demum poſtliminio reverſus intelligitur, ſi malit eos ſequi, quam in noſtra Civitate manere.* Notanter dicit *in noſtra Civitate manere*, quod non ſimpliciter ſignificat habitationem in aliqua urbe retinere, ſed Civitas hic eſt *jus Civitatis*, cujus locutionis exempla apud Latinos paſſim ſunt obvia. Captivus enim ille, manumiſſione Civis Romanus erat effectus, quod jus amittebat, ſi ſe iterum ad ſuos contuliſſet. Quo referenda ſunt verba ſequentia: *Et ideo in quodam interprete Menandro, qui, poſteaquam apud nos manumiſſus erat, miſſus eſt ad ſuos, non eſt viſa neceſſaria lex, quae lata eſt de illo, ut maneret*

 Ci-

Civis Romanus. Nam ſive animus ei fuiſſet remanendi apud ſuos, deſineret eſſe Civis: Sive animus fuiſſet revertendi, maneret Civis: & ideo lex eſſet ſupervacua. Dicit Pomponius, non neceſſariam fuiſſe legem, nam ſi hic Menander, ex ſervo factus Civis Romanus, voluiſſet apud ſuos manere, ipſo jure amiſiſſet Civitatem Romanam, quoniam duarum Civitatum Civis eſſe non poſſet: Si autem ei Romam revertendi animus eſſet, non neceſſe erat, ullam hac de re legem ferri, quoniam eſſet & maneret Civis Romanus. Sic de militibus Romanis, quos Gabinius Alexandriam adduxerat, & apud Ptolemaeum Regem reliquerat (Caeſar libr. III. Civ. cap. CIII. §. 5.) quique ibi remanſerant, & cum Aegyptiis ſeſe conjunxerant, jamque pro Aegyptiis ſeſe gerebant, ſcribit Caeſar libr. III. Civil. cap. CX. §. 2. *Hae conſtabant ex Gabinianis militibus, qui jam in conſuetudinem Alexandrinae vitae, atque licentiae venerant & nomen diſciplinamque Populi R. dedicerant, uxoreſque duxerant, ex quibus plerique liberos habebant.* Hi enim cum ſe in Alexandrinam urbem contuliſſent, & nomen moreſque patrios reliquiſſent, Romanam Civitatem amiſerant. Erant enim in hac urbe, ut inferius ſcribit Caeſar, *ca-*

pitis

pitis damnatis, exſulibus fugitiviſque omnibus certus receptus.

V. Illi itaque, qui in Civitatem Romanam recepti erant, ſuam Civitatem relinquere debebant, nec juris quidquam in Civitate, in qua nati erant, retinere poterant. Hinc *mutare Civitatem* dicitur is, qui in Romanam tranſit apud Cicer. pro Balbo cap. XIII. *Quibus ex Civitatibus nec coacti eſſent Civitatem mutare, ſi qui noluiſſent: nec, ſi qui eſſent Civitatem noſtram beneficio P. R. conſecuti violatum foedus eorum videretur.* Et cap. XXIII. *Multi in Civitatem recepti ex liberis foederatiſque populis ſunt liberati: nemo unquam eſt de Civitate accuſatus, quod aut populus fundus factus non eſſet, aut quod foedere Civitatis mutandae jus impediretur.* Eadem locutio occurrit cap. XVIII. Et eo modo *Civitatem ſuam relinquere.* Idem pro Balb. cap. XIV. *Ignoſco tibi, ſi neque Poenorum jura calles, reliqueras enim Civitatem tuam, neque noſtras potuiſti leges inſpicere.* Erat enim Balbi accuſator, de quo Cicero agit, Civis Romanus, qui Civitatem Gaditanam, quae erat Colonia Poenorum, reliquerat, ut patet ex cap. X. ejuſd. Orat. Huc referri meretur locus Livii libr. XXIII. cap. XXXI. ubi trecenti Equites Campani, qui cum Romanis in Sicilia meruerant, nec urbi

puae, quae in fide Romanorum non manſerat, ſuppetias tulerant, ita querentes inducuntur: *Quod, quorum hominum eſſent, ſcire ſe ipſi negabant, vetere patria relicta, in eam, in quam redierant, nondum adſciti.* Sic quoque verbo *tranſire* uſi ſunt hac in re Latini. Tacitus II. Ann. cap. XXIV. *Tum ſolida domi quies, cum Tranſpadani in Civitatem recepti, cum ſpecie deductarum per orbem terrae legionum, additis provincialium validiſſimis, feſſo imperio ſubventum eſt. Non poenitet Balbos ex Hiſpania, nec minus inſignes Viros ex Gallia Narbonenſi tranſiviſſe.* Simili ratione *fuiſſe* alicujus urbis *Civis* dicitur is, qui in Romanam tranſivit. Sic Ennius in Fragm. p. 144.

Nunc ſumu' Romanei, qui fuvimus ante Rudenei.

Ennium ipſum de ſe hunc verſum protuliſſe conjicit veriſimiliter Lipſius libr. V. Ant. Lect. cap. II. Conferenda de hac antiquitate eſt tota Ciceronis Oratio pro Balbo & poſterior pars Orationis pro Caecina, quas qui unquam inſpexerit, dubitare hac de re nullo modo poterit: plurima ex iis, ut & ex aliis, ad hanc rem ſpectantia attulerunt Hottom. ad Cicer. pro Arch. cap. III. Perionius de Graec. & Rom. Mag. libr. I. p. 2776. tom. VI. Ant. Gron. Go-

vea-

veanus Var. Lect. Jur. Civ. cap. VI. Salm. Obſ. ad Jus Att. & Rom. cap. XXVI. Sigon. de Jure Civium Rom. libr. I. cap. II. & ad Nepotem Att. cap. III. Boſius. Et ipſe hoc docuerat Spanh. in Orbe Rom. Exerc. I. cap. V. Sub poſterioribus tamen Principibus licuit in quavis alia urbe Civitatem habere, (non tamen, ut videtur, ſine ſpeciali Principis permiſſu.) Conferatur Rupertus in vere aureo Enchiridio ad Pompon. libr. I. cap. I. Scribit ad Plinium Trajanus libr. X. Ep. XXIII. *Civitatem Alexandrinam ſecundum inſtitutionem Principum non temere dare propoſui: ſed cum Harpocrati Jatraliptae tuo jam Civitatem Romanam impetraveris, huic quoque petitioni tuae negare non ſuſtineo.* Sed haec ita agebantur iis temporibus, cum diſciplina Romanorum in pejus rueret, nec amplius moribus antiquis ſtaret Reſpublica.

VI. Ex hac conſuetudine illuſtrari debet exſilium apud Romanos; nam cum invito adimere Civitatem non liceret, (Cic. pro Domo cap. XXIX.) tantum ei, quem ejicere ex urbe volebant, aqua & igni interdicebant, &, ne quis eum tecto reciperet, cavebant. (Plut. Mario p. 423. Edit. Par. 1624.) Neceſſarium tum ille habebat ſe ex urbe conferre, nec antea Civitas ei adimebatur, quam in aliam eſſet receptus.

Cic. pro Caec. cap. XXXIV. *Non admittitur his Civitas, ſed ab his relinquitur atque deponitur. Nam cum ex noſtro jure duarum Civitatum nemo eſſe poſſit, tum amittitur haec Civitas denique cum is, qui profugit, receptus eſt in exſilium, hoc eſt, in aliam Civitatem.* Simul ac autem receptus eſſet, jus omne Civitatis & Privilegia amittebat, ex quo explicari debet Quinctil. libr. VII. Inſt. Orat. c. I. cum ſcribat, *lex ad exſules nulla pertinet*, id eſt, exſul amittendo Civitatem ſeſe Romanis legibus & privilegiis tueri non poteſt, nec iis uti. Et ita facile carere poſſumus explicatione admodum quaeſita Sam. Petiti libr. II. Obſ. cap. V. Ex hoc etiam fonte Cicero in Orat. pro Domo cap. XXX. deducere conatur, ſe in exſilio Civitatem non amiſiſſe, quia nullibi erat receptus. Eo reſpicit ICtus Cajus libr. I. tit. VI. §. 1. *Item de poteſtate Patris exeunt filii, ſi Pater eorum in exſilium miſſus fuerit: quia non poteſt filium Civem Romanum in poteſtatem habere homo peregrinae conditionis effectus.* Ubi inſpici meretur Juriſprudentiae Romanae Decus Schultingius, ut & Ulricus Huberus part. I. Digr. libr. III. cap. VIII. Joachimus Stephanus de Juriſd. Vet. Gr. cap. XII. Abram. ad Cic. pro Sext. cap. XXXIV. & pro Balbo cap. XI. Manut. de Leg. cap.

XIX.

XIX. Pollet. in Foro Rom. libr. V. cap. XIX. p. 565. Spanh. in Orbe Rom. Exerc. I. cap. V. & quos laudavit Cel. Dukerus ad Flor. libr. III. cap. XVI. §. 2.

VII. Haec pluribus perſecuti ſumus; & fortaſſe nimis liberaliter: verum ſi procedat haec argumentatio, nullius momenti, ſi tantis Viris ea objicere liceat, erit Spanhemii Gronoviique ſententia, cum Paulus non ſimul Tarſenſis & Romanus potuerit eſſe Civis. Sed fruſtra erit hac in parte tota mea diſceptatio, ſi vera ſint ea, quae notat Zegerus ad Act. cap. XXI. comm. 39. Οὐκ ἀσήμου Πόλεως Πολίτης. *Non ignotae Civitatis Municeps, id eſt, non ignobilis Civitatis, nimirum Tarſenſis, Civis. Poſſet tamen & de Roma Civitatum nobiliſſima id dictum accipi, cujus Apoſtolum Municipem fuiſſe conſtat.* Haec ille. At quo referet verba τῆς Κιλικίας? certe in Cilicia fruſtra Romam quaeſierit, & quid erit Romam totius Orbis caput vocare non ignobilem urbem. Οὐκ ἄσημος πόλις dicitur de urbe clara ſatis, de urbe alicujus regionis Metropoli, non de urbe totius terrarum Orbis praecipua & celeberrima. Sic jucundus, & in quo animus a majoribus curis fatigatus recreetur non indignus Scriptor Achill. Tat. libr. VIII. Erot. p. 465. Ἐλεύθερός τε ὢν, καὶ πόλεως οὐκ ἀσήμου. *Homo*

liber & non obſcurae urbis Civis. Verba ſunt Clitiphonis, qui ex Urbe Tyro originem ducebat, ut ipſe teſtatur libr. I. Erot. p. 11. Tyrus autem erat Metropolis, ut evicit Ill. Spanh. de Uſu Num. Diſſ. IX. p. 588. Unde πρώτη *prima* vocatur, qua voce ſaepe inſigniuntur Regionis alicujus primariae Urbes. Paſſim hujus ſignificationis obvia ſunt exempla in Spanhemio de Uſu Num. eoque modo explicari poteſt ea vox in Act. Apoſt. cap. XVI. comm. 12. Πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας. *Metropolis illius partis Macedoniae.* Quamvis πρώτη & *Metropolis* aliquando ſint diverſae alicujus Urbis appellationes, uti obſervat Spanh. in O. R. Exerc. II. cap. XII. p. 356. In nummis paſſim etiam diſtinguuntur. Sic in ipſa Tarſo, cujus numiſma eſt in Sylloge Numiſm. Antiquorum p. 17. Πρώτη autem Tyrus dicitur apud Eunap. in Porphyrii Vita p. 13. Πορφυρίῳ Τύρος μὲν ἦν πατρὶς ἡ πρώτη τῶν ἀρχαίων Φοινίκων ἡ πόλις. Καὶ Πατέρες δὲ οὐκ ἄσημοι. *Porphyrio Tyrus erat Patria, prima priſcorum Phoenicum urbs. Parentes autem non ignobiles.* Quod dicit Auctor Parentes Porphyrii fuiſſe οὐκ ἀσήμους indicat non ignobili eum genere natum, nec tamen ex Principibus illius Civitatis fuiſſe. Sic Joſephus initio Vitae ſuae tradit, *ſibi genus eſſe*

οὐκ

οὐκ ἄσημον. Palaeph. de Incred. cap. XXIII. Βορέου παῖδες, ἀνδρὸς οὐκ ἀσήμου. *Boreae filii, Viri non incelebris.* Ex hiſce facile colligi puto, quam infirmo, ne gravius dicam, Zegeri ſententia nitatur talo.

CAPUT III.

Argumentum.

I. 2. *Male Pauli Civitatem ad tempora Claudii refert Spanh.* II. 3. *Refelluntur Viri D. quia Paulus nunquam Romae fuiſſe videatur, ut cenſum profiteretur, quod tamen facere debebant ii, qui proprio jure Cives eſſent.* III. *Quamvis hoc poſterioribus temporibus non neceſſe fuiſſe exiſtimet Perizonius, cujus argumenta examinantur.* IV. *Municipia ſuos habebant Cenſores.* V. *A quibus tamen Cives R. in Provinciis non cenſebantur.* VI. *Quare tutiſſimum videtur exiſtimare, eos, qui proprio jure eſſent Cives, Romae cenſum profeſſos fuiſſe, quod cum Paulus non fecerit, non potuit eo jure eſſe Civis.* VII. 4. *Caeſares quidem pluribus privatis Civitatem Romanam dederunt.* VIII. *Sed illi debebant nomen peregrinum in Romanum mutare.* IX. *Quod*

Quod tamen Paulus, qui olim Saulus vocabatur, non fecit, ergo alio jure Civis eſſe debuit. X. *Nec obſtat Ciceronis locus, cum licuerit Civibus Romanis in Provinciis morari.*

§. I. HIs, quae ſuperiori ſectione contra Spanhemium alioſque diſſeruimus, accedit etiam, Virum Ill. hanc Civitatem Pauli referre *ad Claudianorum temporum avaritiam*, cum pretio eſſet parabilis Romana Civitas. Hiſtoria quidem, quae refertur Act. cap. XXII. Imperante Claudio accidit; ſed in ea dicit Paulus, ſe Civem Romanum natum eſſe, igitur neceſſario ſequi debet, Patrem Pauli ſibi jam pecunia Civitatem Romanam comparaſſe. At quo tempore? Certe ſub Auguſto vel etiam ante eum. Nam Paulum ſub Auguſto natum eſſe, praeter alia colligi poteſt ex eo, quod illo tempore, quo Stephanus lapidibus fuit obrutus, νεάνιος vocatur. Actor. cap. VII. comm. 58 Νεάνιον autem eſſe Juvenem XXV. vel XXX. admodum annorum docuerunt hac eadem in re Viri Cel. van den Honert in libro, cui titulus voorberyding tot opening van Paulus Brief aen de Romeynen p. 114. & Hottingerus Diſſ. Bibl. V. Sect. V. §. 13. Stephanus autem ex veriori ſententia anno primo

vel

vel certe ſecundo poſt Chriſti reſurrectionem primus veritatis Chriſtianae teſtis mortem oppetiit. Chriſtus autem ex morte in vitam revocatus eſt Anno XV. poſtquam faſces Romani Imperii in Tiberium tranſlati erant. Ex his ergo conficitur facile, jam ſub Auguſto natum fuiſſe Paulum, & ſub eo veriſimiliter Patrem ejus jus Civitatis emiſſe ſeu accepiſſe. At Auguſtus ſolitus fuit Civitatem parciſſime dare, multo minus vendere. De quo Suet. Aug. cap. XL. *Magni praeterea exiſtimans ſincerum atque ab omni colluvione peregrini ac ſervilis ſanguinis incorruptum ſervare populum, & Civitatem Romanam parciſſime dedit, & manumittendi modum terminavit.* An vero ante Auguſtum vendita ſit Civitas, ego valde dubito, nec hujus rei facile exemplum proferri poſſe exiſtimo.

II. Huc etiam referri meretur, Paulum, ſi ipſo jure Civitatis ornatus fuiſſet, Romae cenſum profiteri debuiſſe. Certe id videtur fuiſſe P. R. inſtitutum, ut ſingulis luſtris Cives Romani praeſentes Romae cenſerentur, ut ita vires ſuas ipſa noſceret Reſp. Cicer. Act. I. in Verr. cap. XVIII. *Non committam, ut tum res judicetur, cum haec frequentia totius Italiae Roma diſceſſerit: quae convenit uno tempore undique Comitiorum, Judiciorum cenſendi-*

que

que cauſa. Et idem libr. I. ad Att. Ep. XVIII. *Nam, ne abſens cenſeare, curabo edicendum, & proponendum locis omnibus. Sub luſtrum autem cenſeri Germani Negotiatoris eſt.* Vell. Paterc. II. cap. XV. *In legibus Gracchi inter pernicioſiſſima numeraverim, quod extra Italiam Colonias poſuit, id Majores diligenter vitaverant, ut Cives Romanos ad cenſendum ex Provinciis in Italiam revocaverint.* Decianum, Romanum Civem, qui in Graecis Civitatibus negotiabatur, in certa tamen tribu Romae cenſum profeſſum fuiſſe conſtat e Cic. pro Flacco cap. XXXII. (Illi enim, qui in Civitatem allecti erant, in quadam etiam tribu collocabantur. Vell. Paterc. libr. II. cap. XX. §. 2.) Ex hoc more cenſendi explicandus D. Lucas in Euang. cap. II. comm. 4. ubi ſcribit, Joſephum ad Urbem Davidis, quae Bethlehem dicebatur, profectum eſſe, ut ibi cenſum profiteretur, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβὶδ, *quod erat ex familia & Patria Davidis.* Nam ut Romani Romae, ita Provinciales quique in ſua Civitate cenſum profiteri debebant. Si vero is caſus incideret, ut tum temporis, quo cenſus peragеretur, Romae quis adeſſe non poſſet, abſens videtur potuiſſe cenſeri, ſi ipſe jam antea in priores cenſus relatus eſſet. Tale quid

quid exſtat apud Gell. libr. V. Noct. Att. cap. XIX. *Filium adoptivum tam procedere, quam ſi ex ſe natum habeat: abſentes cenſere jubere, ut ad cenſum nemini neceſſe ſit venire.* Verba ſunt Scipionis in ea Oratione, quam Cenſor ad populum habuit. Vide Putean. ad Vell. Paterc. libr. II. cap. XV. Manut. de Civit. Rom. p. 27. & 32. Edit. Graev. Sigon. libr. I. de J. C. R. cap. XIV. & Spanh. in Orbe Rom. Qui vero cenſum profeſſi non erant, libertatem amittebant. Cic. pro Caecin. cap. XXXIV. *Cum autem incenſum vendit, hoc judicat: cum is, qui in ſervitute juſta fuerit, cenſu liberetur, eum, qui, cum liber eſſet, cenſeri noluerit, ipſum ſibi libertatem abjudicaſſe.* Ubi poſt Dion. Halic. libr. IV. cap. XV. conferendus eſt Hottom.

III. Clariſſimo quidem Perizonio in Diſſ. de Lege Voconia p. m. 184. cui accedit Graevius ad Cicer. libr. I. in Verr. cap. XLI. non videtur, poſtquam Perſeus Rex victus, & capite cenſi ſacramento adacti ſint, ulla amplius neceſſitate Romanos ad cenſendum coactos fuiſſe, & proinde etiam ſaepe cenſum neglexiſſe. Hoc firmat ex Cicer. pro Archia cap. V. *Cenſus noſtros requiris ſcilicet* &c. Sed ſi nulla neceſſitate ad cenſendum adigerentur Romani, non videntur accuſatores

Archiae

Archiae adeo plumbei & inſcii fuiſſe, ut cenſus requirerent, ſi cenſus ad jus Civitatis nihil faceret, neque redderet cauſas Cicero, cur cenſus Archias non eſſet, *quoniam* ſcilicet *apud exercitus fuiſſet*, ſed potiori jure adverſariis ignorantiam & inſcitiam objeciſſet. Nec ipſe quidem exiſtimo, cenſum dare Civitatem, de qua re ibi potiſſimum agit Cicero, ſed, ut ejus verbis utar, *tantummodo indicare, eum, qui ſit cenſus, ſe pro Cive geſſiſſe*; ex quo contrarium efficitur, *indicare eum, qui non ſit cenſus, ſe pro Cive non geſſiſſe*, adeoque neceſſe eſſe, ut cenſeatur is, qui ſe pro Cive gerere velit. Neque Perizonio ſuppetias fert Dion. Halic. libr. IV. cap. XV. ubi tradit, *legem hanc Servii de cenſu Romanos diu obſervaſſe*. Quae verba ad totam Servii legem referenda putem, non cum Viro Cel. ad ultima verba de venditione incenſi. Lex enim illa diu a Romanis ſervata, poſtea tamen variis mutationibus obnoxia fuit, ſic ex. gr. primo tempore *Reges* cenſum peregerunt. Val. Max. libr. III. cap. IV. exempl. 3. Mox *Conſules*. Pompon. in §. 17. ff. de Orig. Jur. Dein *Cenſores*. Immo ex Cicer. colligitur, ejus tempore hanc venditionem nondum in deſuetudinem abiiſſe pro Caec. cap. XXXIV. *cum incenſum vendit*, prae-

ſenti

ſenti ut loquuntur Grammatici, tempore. Ulpian. tit. XI. de Tutelis §. 11. *Maxima capitis diminutio eſt, per quam & Civitas & libertas amittitur, velut cum incenſus aliquis venierit.* Vide etiam tit. ff. de Cenſibus, & Sigon. libr. I. de J. C. R. cap. XIV.

IV. Municipiorum autem aliarumque Civitatum Cives non neceſſe habebant ad Urbem proficiſci, Romaeque Cenſum profiteri, cum ipſi ſuos habuiſſe videantur Cenſores, a quibus ſolennitas illa peragebatur. Cicer. libr. II. in Verr. cap. LIII. & cap. LVI. *Quinto quoque anno Sicilia tota cenſetur. Erat cenſa Praetore Peducaeo. Quintus annus tum te Praetore incidiſſet. Cenſa denuo eſt. Poſtero anno L. Metellus mentionem tui Cenſus fieri vetat: Cenſores dicit de integro ſibi creari placere.* Et hi ſunt *Cenſitores Provinciae Siciliae* apud Caſſiod. libr. IX. Var. Epiſt. XI. Similia occurrunt apud Gruter. in Corpore Inſcr. p. CLXXI. n. 8. & CDXVII. n. 5. CENSITOR PROV. LUG. & MXXV n. 2. CENSITOR PROVINCIAE LUGDUNENSIS. Hinc *tabulas* Municipiorum memorat Cicero pro Archia cap. IV. & V. Et hi omnes in ſuis Urbibus cenſebantur. Liv. libr. XLII. cap. X. *Qui Socii Latini Nominis ex edicto C. Claudii*

Conſulis redire in Civitates ſuas debuiſſent, ne quis eorum Romae, ſed omnes in ſuis Civitatibus cenſerentur. Nec tantum Municipia, verum etiam Coloniae ſuos habuerunt Cenſores. Quorum eſt mentio apud Grut. p. CDXXXIX. n. 5.

CENSITOR. CIVIUM.
ROMANORUM. COLONIAE.
VICTRICENSIS.
QUAE. EST. IN. BRITANNIA.
CAMALODUNI.
CURATOR.

Cui adde Sigon. libr. II. de Ant. J. Ital. cap. IV. Et Virum Cl. Othonem Diſſ. de Conſul. extra Romam cap. I. §. 4. De *Provinciis* confer Lipſ. ad Tac. libr. I. Ann. exc. K. Periz. in Aug. Orb. Deſcript. & Rupertum in Enchir. ad Pompon. de Orig. Jur. libr. II. cap. III. in fine.

V. Quod autem ſcribat Pighius tom. I. Ann. p. 166. *Creatos eſſe in Civitate quavis duos Cenſores, qui Civium Rom., quantus ubique cum in Urbibus, tum in Exercitibus numerus eſſet, in tabulas publicas referrent,* in eo me non habet ſibi adſentientem, cum ipſe Cicero rationem, quamobrem Archias cenſus non fuerit, hanc referat: *Proximis Cenſoribus cum Clariſſimo Imperatore L. Lu-*

cullo

cullo apud exercitum fuiſſe, ſuperioribus cum eodem Quaeſtore fuiſſe in Aſia. Orat. pro Arch. cap. V. Si ergo exercitus extra Italiam a Cenſoribus Provincialibus cenſerentur, cur Cicero hac utitur exceptione, quod cenſus non fuerit Archias. Praeterea opinionem hanc firmat, cum narret Livius libr. XXIX. cap. XXXVII. *Per Provincias Cenſores dimiſiſſe, ut Civium Rom. in exercitibus, quantus ubique eſſet referretur numerus.* Si autem Exercitus in Provinciis cenſerentur, nulla ſatis apta excogitari poterit ratio, cur potiſſimum per Provincias dimiſerint Cenſores, ut Civium Romanorum perageretur Cenſus. Clariſſime quoque patet ex Cicerone libr. I. ad Att. Epiſt. XVIII. loco jam laud. ubi dicit: *Germanos Negotiatores ſub luſtrum* Romae *cenſeri.* Si hi homines potuiſſent in Provinciis cenſeri, cur omnes ſe Romam contulerint ad Cenſum, cauſam nullam video.

VI. Verum, ne diutius tempus hac in re teramus, ego ſic exiſtimo, Cives Romanos, qui proprio jure Civitatis gauderent, quique in exteris terris morarentur, ſingulis luſtris, niſi graviſſima obſtaret cauſa, Romam profectos fuiſſe, & ibi nomen profeſſos. Quod ut magis credam facit ingens ſaepe multitudo, quae cenſa ſcribitur, ut ſane vix credi poſſet, eos

Romae habitaſſe, niſi ſub illis etiam contineantur hi, qui in exteris terris degebant. Videantur Rualdi Anim. in Plut. cap. XXIV. Si igitur is, qui proprio jure Civis eſſet Romanus, debuerit Romae Cenſum profiteri, quomodo Paulus aut ejus Parentes vel donatione vel emtione potuerunt eſſe proprio jure Cives Romani, cum nec vola nec veſtigium exſtet, Paulum antea Romam adiiſſe. Quod ſi nunquam fecerit, ſequitur, ſi vel maxime olim fuiſſet Civis, Civitatem eum amiſiſſe, cum cenſus non fuerit. Nonne praeterea Caeſar etiam Legem tulerat, ne quis Civis Romanus per tres continuos annos extra Italiam moraretur? Ita certe apud Suet. Caeſ. cap. XLII. *Sanxit, ne quis Civis major annis viginti, minorque decem, qui Sacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abeſſet.* Quod intelligendum de his, qui proprio jure Cives Romani erant, non de Municipiis; cum aliquis jure Municipii Civis eſſe potuerit, licet Italiam nunquam vidiſſet.

VII. Neque recte adferunt Viri Docti Caeſarem privatis pluribus Civitatem dediſſe, nam id argumentum facile in ipſos Auctores converti poteſt. Dicunt, Caeſarem tum Julium tum Auguſtum Civitatem dediſſe exteris, inter quos etiam eſſe potue-

tuerunt Pauli Parentes. Gronovius idem de venditione ſcribit, multos Judaeos emiſſe Civitatem, quod facere etiam potuerunt Parentes Pauli. Verum adhuc teſtimonium veteris ſcriptoris deſidero, ex quo pateat, hanc Civitatem ita datam ſeu venditam eſſe privato cuidam, ut liceret, quamvis Civis Romanus eſſet, in ſua tamen Urbe Civitatem retinere, nec Cenſum profiteri aut nunquam Romam adire. Non deſunt quidem exempla Caeſarem privatis Hominibus Civitatem dediſſe. Teſtatur id, praeter loca a Spanh. allata in O. R. Exerc. I. cap. XIV. etiam Cic. Orat. II. Phil. cap. XXXVI. *Neque ſolum ſingulis veniebant Immunitates, ſed etiam populis univerſis, Civitas non jam ſingillatim, ſed Provinciis totis dabatur.* Sed ideo dabat Caeſar, referente Suet. in Ejus Vita cap. XLII. *Ut libentius exteri Urbem incolerent, & ceteri appeterent.* Non ut Civitate accepta ex ea manerent, nec unquam adirent. Quamvis non deſint exempla, Civitatem extraneis donatam, qui tamen domicilium in Urbe non videntur collocaſſe. Tale quid occurrit apud Cicer. libr. XI. Fam. Epiſt. XXXVI. *Cum Demetrio Mega mihi vetuſtum hoſpitium eſt, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo Civitatem a Caeſare impetravit;*

qua in re ego interfui. Itaque nunc Publius Cornelius vocatur. Hoc loco nulla mentio eſt Civitatis, quam antea Megas habuiſſet, & ſi vel maxime habuerit, quod veritati magis conſentaneum videtur, relinquere debuit, ſimul ac Civis Romanus effectus fuit. Praeterea hic facile Cenſus profiteri potuit, utpote qui in Sicilia Italiae propinqua Inſula domicilium haberet, ex qua commodiſſimus in Italiam erat tranſitus. Cic. libr. II. in Verr. cap. III. Occurrit praeterea in eadem Epiſt. *Tabula, in qua nomina Civitate donatorum inciſa erant.*

VIII. Sed ex hoc Ciceronis loco novum contra Spanh. alioſque peti poteſt argumentum. Vocabatur hic Ciceronis amicus Demetrius Megas, verum poſtquam Civitate Romana donatus fuit, nomen etiam, quod exterum erat, mutavit, & Romanum adſumſit. Videntur enim ii, qui Civitate Romana donabantur, eodem modo ac Liberti nomen & pronomen ejus adſumſiſſe, cujus auxilio Civitatem adepti erant, ne cum Barbaris etiam ipſa barbara nomina adſciſcerentur; Romani enim Cives *nominibus* & *Cenſu* ab aliis diſtinguebantur, teſte Aſcon. ad Cicer. Prooem. Act. in Verr. cap. VIII. p. 52. Quod dixi de mutatione nominis patet e Cic. libr. II. in Verr. cap. VIII. *Quid ego nunc Sexti Pompeji Chlori teſtimonium recitem, qui cauſam*

ſam egit Dionis? hominis honeſtiſſimi, tametſi Civis Romanus virtutis cauſa jam diu eſt, tamen omnium Siculorum primi ac nobiliſſimi? Quid ipſius Q. Caecilii Dionis, hominis probatiſſimi & pudentiſſimi. Hic duo habemus hujus rei exempla. Primus eſt Chlorus, qui a Sext. Pompejo Civitatem acceperat, alter a Q. Caecilio Metello, ut patet ex eadem Orat. cap. VII. Idem deduci poteſt e Caeſare libr. I. de B. G. cap. XLVII. §. 4. *Commodiſſimum viſum eſt C. Valerium Procillum, C. Valerii Caburi filium, ſumma virtute ac humanitate adoleſcentem (cujus Pater a C. Valerio Flacco Civitate donatus erat) . . . ad eum mittere.* Hic Caburus nomen & praenomen *C. Valerii* ſuſcepit, quod ab eo in Civitatem receptus erat. Vel nomen quodcunque vellent Romanam adſumebant, uti colligitur e Cicer. libr. XIII. Fam. Ep. XXXV. *C. Avianus Philoxenus antiquus eſt hoſpes meus, quem Caeſar meo beneficio in Novocomenſes retulit. Nomen autem Aviani ſecutus eſt, quod homine nullo plus eſſet uſus quam Flacco Aviano.* Livius libr. II. cap. XVI. *Namque Atta Clauſus, cui poſtea Claudio fuit Romae nomen, ab Regillo magna Clientium comitatus manu, Romam transfugit. His Civitas data.* Unde & illi, qui e peregrinis Gentibus in Civitatem Romanam adoptati erant, Ro-

manorum nominibus inſigniuntur. Ita apud Hirtium in B. Afric. cap. XXVIII. §. 2. *Forte incidit in navem, in qua erant duo Titi Hiſpani adoleſcentes, Tribuni Legionis V. quorum Patrem Caeſar in Senatum legerat.* Videatur hac de re Magnus Antiquitatum Conquiſitor Sigonius de Nomin. Rom. cap. III. in fine, Onuph. Panvin. de Nom. Rom. p. 2046. Edit. Graev. tom. II. Ant. Paullus Manut. in Argum. Orat. Cicer. pro Balbo & ad libr. XIII. Fam. Epiſt. XXX. Freinsh. ad Flor. libr. III. cap. XXI. § 16. Haec autem, quae jam de nominibus Civitate donatorum diſſeruimus, ad Paulum noſtrum transferamus.

IX. Nomen Pauli, quod ante converſionem habuit, (nam de eo tantum nobis agendum erit, cum Paulus fuerit natus Civis Romanus) erat *Saul*, Hebraeis quidem & Benjamenitis proprium, a Civibus vero Romanis omnino alienum. Hotting. Diſſ. Chronol. V. §. 4. Nec ſtatuendum cum quibuſdam, ut Eraſmo ad Epiſt. ad Rom. cap. I. comm. 1. quamvis ſatis timide, Apoſtolum noſtrum ſimul *Paulum* & *Saulum* dictum fuiſſe, & ab initio duo haec nomina habuiſſe, quam ſententiam jure ſuo eruditiſſime refellit Vir ſingularis diligentiae Witzius Melet. Sect. III. §. 14. Si itaque Pauli Parentes vel emtione

ne vel donatione fuiſſent Cives Romani, Paulus cum Civis Romanus eſſet, etiam Romanum nomen ferre debuiſſet. Sed quid reponi mihi poſſit video; eos ſcilicet, qui ita nomen ſuum mutarent, antiquum nomen pro cognomine retinuiſſe, ideoque *Saul* fuiſſe cognomen Apoſtoli noſtri Patrium, cum nomen & praenomen fuerit Romanum. Sed ſi Paulus tria habuiſſet nomina, certe aliqua horum mentio fieret vel in Sacr. Litt. vel apud primaevos Eccleſiae Patres, nec in Epigraphis litterarum videtur haec praetermiſſurus fuiſſe. Praeterea ſtatuunt Eruditi, Apoſtolum noſtrum, nomen *Sauli* in *Pauli* permutaſſe, quoniam *Sauli* nomen apud exteras gentes, inter quas verſari debebat, incognitum erat. Hanc ſententiam profitentur ſummus Grotius ad Act. cap. XIII. comm. 9. Ludov. de Dieu in Epiſt. ad Rom. cap. I. comm. 1. Witſius in Melet. Leid. Sect. III. p. 49. Vitringa libr. III. Obſ. cap. III. §. 18. Et Clariſſimum quondam hujus Academiae Ornamentum Roëll in Epiſt. ad Epheſ. cap. I comm. 1. p. 40. Quibus addi merentur, quos laudat Solidiſſimus Alphenius Prol. in Epiſt. II. ad Corinth. cap. I. §. 4. Cur autem nomen ſuum mutaſſet, ſi duo alia Romanis cognita nomina habuiſſet, quibus potius uſus

fuiſſet, ne tam facile abſque cauſa Patrium nomen rejicere videretur, & ea re Judaeos offenderet.

X. Neque obſtat, quod in Epiſtola XXXVI. Cic. libr. XIII. Fam. Megas dicatur Siculus, & in Sicilia habitaſſe, cum ex eo concludi non oporteat, eum in urbe quadam Siciliae Civem permanſiſſe. Siquidem licebat iis, qui vel eo, vel quocunque demum modo Civitatem Romanam adepti eſſent, in aliis Provinciis habitare, & ibi ſedes ac domicilium collocare Cic. libr. II. in Verr. cap. III. & VI. Caeſar libr. II. Bell. Civ. cap. XIX. §. 2. *Quo edicto tota Provincia pervulgato, nulla fuit Civitas, quin ad id tempus partem Senatus Cordubam mitteret, nulluſque Civis R. paulo notior, quin ad diem conveniret.* & libr. III. B. C. cap. CII. §. 2. *Erat edictum Pompeji nomine Amphipoli propoſitum, uti omnes ejus Provinciae juniores Graeci Civeſque Romani jurandi cauſa convenirent.* Inſpice etiam ad Libri VII. B. G. cap. III. Dion. Voſſ. Hi erunt *Conventus Civium Romanorum*, quales ſaepe in Provinciis memorantur, qui ſunt *Civitates, ad quas Cives Romani convenire ſolent agendae ſuae aut publicae rei cauſa.* Quae verba ſunt Aſconii Paed. ad Cicer. Libr. II. in Verr. cap. XIII. In iis enim agebant hi, qui ipſo Civitatis jure gau-

gaudebant, unde *Colonias* & *Conventus* diſtinguit Hirtius B. Alex. cap. LVI. & *Negotiatores* & *Colonias* Cic. pro Fontejo cap. I. quoniam Cives Romani, qui in Provinciis degebant, fere eſſent Negotiatores ſeu Publicani. Plura Cel. Graevius in Praefat. ad Theſ. tom. I.

CAPUT IV.

Argumentum.

I. *Alia ſententia proponitur.* II. *In Aſia negotiabantur Judaei, qui ſibi in variis Urbibus Civitatem parabant.* III. *Quod facere etiam potuerunt Pauli Parentes, interque eas Urbes una forte habuit jus Municipii, quo jure tum facti ſunt Pauli Parentes Cives Romani.* IV. *Cui nihil obſtat Cicero, ſed potius favet. Qui proprio jure e ſua Civitate in Romanam tranſirent, jus cognationis amittebant.* V. *Alter modus, quo Paulus Civis eſſe potuit jure Municipii, cum jus Municipii aliquando quibuſdam in aliqua Urbe Familiis fuit datum.* VI. *Quo jure Pauli Parentes potuerunt eſſe Cives Tarſenſes & Romani. Idem diſcrimen in Coloniis obtinet.*

§. I. Ex

§. I. **E**X dictis patere puto, Virorum Eruditorum ſententias ſatis infirmo niti talo, & omnino Legibus Romanis adverſari. Quare pace tantorum Ingeniorum dixerim, in hanc ſententiam pedibus ire non poſſum ante, quam haec impedimenta ſublata ſint: interea alia erit excogitanda ratio. Verum dicere, quo jure Paulus fuerit Civis, quaeſtionemque intricatam, ad quam tanta nomina offenderint, expedire, res in primis ardua eſt & difficilis, & forte temeritatis crimine notari meretur. At liceat hic conjecturis indulgere, cum alio modo haec quaeſtio decidi poſſe non videatur.

II. Satis ni fallor cuivis conſtat, Aſiam antiquo tempore negotiationibus, &, quae eas comitari ſolent, divitiis admodum celebrem fuiſſe, unde multi Negotiatores ex Civibus praeſertim Romanis in eam ſe conferebant: ita Civium Romanorum, qui in Ponto negotiati eſſent, meminit Hirtius Bell. Alex. cap. LXX. § 5. Cic. libr. I. in Verr. cap. XXVII. *Tum Cives Romani, qui Lampſaci negotiabantur, concurrunt.* Et pro Flacco cap. XXIX. Inter eos etiam Judaei, utpote gens divitiarum & opum, ſi ulla unquam, cupidiſſima, erant, quales paſſim occurrunt in Joſephi Decr. Aſiat. & Rom. Et hos plurimum di-

divitiarum in Aſia aliiſque P. R. Provinciis corraſiſſe, quas quotannis Hieroſolymam deportarent, teſtatur Cic. pro Flacco cap. XXVIII. *Cum aurum Judaeorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus veſtris Provinciis Hieroſolymam exportari ſoleret, Flaccus ſanxit edicto, ne ex Aſia exportari liceret.* Hoc intelligi debet, de auro a Mercatoribus Judaeis collato ex ſuperſtitione in uſum Sacrorum aliarumque rerum. Hi autem Judaei, ut facilior & tutior ſibi negotiatio eſſet, in aliqua Urbe ſibi Civitatem pretio precibus acquirebant; multi ſe ad Romanos, (de quibus in laud. loco Joſephi & apud Gothofr. ad l. 8. C. Juſt. de Judaeis) alii ad alias Civitates conferebant. Cum autem per totam Aſiam negotiarentur, quo omnia faciliora forent, videntur in pluribus ſimul Urbibus jus Civitatis comparaſſe. Vidimus quidem ſancitum eſſe legibus Romanis, ne quis Romae & in alia ſimul Civitate Civis foret, at hoc in aliis extra Romam Urbibus licitum erat, ut in quot vellet Civitatibus aliquis Civis eſſe poſſet. Teſtis eſt Romanorum juris peritiſſimus Cicero pro Balbo cap. XII. *Nos non poſſumus & hujus Civitatis* (Romae) *& cujuſvis praeterea: Ceteris conceſſum eſt. Itaque in Graecis Civitatibus videmus Athenis Rhodios, Lacedaemonios, ceteros undique* ad-

adſcribi, multarumque eſſe eoſdem homines Civitatum. Ubi vide Abram Et pro Arch. cap. III. *Itaque hunc & Tarentini & Rhegini & Neapolitani Civitate ceteriſque praemiis donarunt.* Et cap. IV. *Venit Heracleam, quae cum eſſet Civitas aequiſſimo jure ac foedere, adſcribi ſe in eam Civitatem voluit.* Vide & Plutarch de Monarch. p. 826. Ad poſteriora tempora pertinet inſcriptio apud Reineſium. Cl. XI. num. 4.

C CALPURNIUS. ASCLEPIADES
PRUSA. AD. OLYMPUM. MEDICUS.
PARENTIBUS. ET. SIBI. ET.
FRATRIBUS.
CIVITATES. VII. A DIVO.
TRAJANO. IMPETRAVIT.

Et l. 27 pr. ff. ad Munic. *Ejus, qui manumiſſit, Municeps eſt manumiſſus, non domicilium ejus, ſed Patriam ſecutus. Et ſi Patronum habeat duarum Civitatum Municipem, per manumiſſionem earundem Civitatum erit Municeps.* Spanhem. in O. R. Exerc. I. cap. IV pleraque etiam ex iis, quae allata ſunt, adnotavit.

III. Cum igitur fuerit licitum extra Romam in pluribus ſimul Civitatibus eſſe Civis, quid obſtat, quo minus idem feciſſe cre-

credantur Pauli Parentes, ut ſuis inſervirent commodis, & duabus tribuſve Civitatibus ſimul adſcripti ſint, ex quibus una forte jus Municipii habuit, quo tum jure Pauli Parentes etiam facti ſunt Cives Romani. Nullum enim Auctorem reperire potui, qui doceret, vetitum eſſe in Municipio ſimul & in quavis alia Urbe Civis eſſe, neque dubitandum, quin hoc Legibus Romanis permiſſum fuerit, praeſertim cum in Municipiis ratio, quamobrem Romani ſuos Cives plurimarum Civitatum eſſe noluerint, ceſſet, cumque ceſſet ratio, ipſa etiam Legis diſpoſitio ceſſare videtur. Namque hoc jus a Romanis inſtitutum eſt, ne Leges & jura Urbis Romae, cum exterarum gentium Legibus & conſuetudinibus permiſcerentur. Haec vero ratio non procedit in Municipiis, cum illa fere propriis uterentur Legibus, qua de re ſuperius egimus. Hanc autem hujus Legis ferendae rationem Romanis fuiſſe docet Cicero pro Balbo cap. XIII. *O Jura praeclara atque divinitus jam inde a principio Romani nominis a Majoribus noſtris comparata, ne quis noſtrum plus quam unius Civitatis eſſe poſſet; diſſimilitudo enim Civitatum varietatem juris habeat neceſſe eſt.* Id, adducto hoc ipſo Ciceronis loco, eru-

eruditiſſime, ut ſolet, explicavit Cl. Schultingius ad Ulpian. tit. XX. §. 14.

IV. Sed conturbare nonnihil rationes meas videtur Cicero libr. XIII. Famil. Epiſt. XXX. *L. Manlius eſt Soſis. Is fuit Catinenſis, ſed eſt una cum reliquis Neapolitanis Civis Romanus factus, Decurioque Neapoli, erat enim adſcriptus in id Municipium ante Civitatem Sociis & Latinis datam.* Ibi Manlius Civis Neapolitanus factus dicitur *fuiſſe* Civis Catinenſis, quod indicare videtur, eum hanc Civitatem amiſiſſe. Sed Cicero recte explicari poteſt hoc modo, Manlium hunc primum fuiſſe Civem tantum Catinenſem, mox Neapolitanum, deinde Romanum; nam Civitatem Catinenſem eum non amiſiſſe, cum jure Municipii Civis Romanus effectus eſſet, ex eo colligo, quoniam Cicero in eadem Epiſt. ſcribat: *Ejus Frater Catinae nuper mortuus eſt. Nullam omnino arbitramur de ea hereditate controverſiam eum habiturum: & eſt hodie in bonis.* Manlius hic Catinae hereditatem adierat, & jure quidem, ut Ciceroni videtur, ſi autem non fuiſſet Civis Catinenſis eam hereditatem cernere non potuiſſet, cum is, qui proprio jure fieret Civis Romanus, amitteret in ſua Civitate omne jus cognationis, adeoque hereditatis ab inteſtato, eaque re nihil ex fratris bonis

vindi-

vindicare ſibi potuiſſet Manlius. Hujus Legis meminit Plinius in Paneg. cap. XXXVII. Ubi de hereditatibus agit: *Haec manſuetudo Legis veteribus Civibus ſervabatur: novi ſeu per Latium in Civitatem, ſeu beneficio Principis veniſſent, niſi ſimul cognationis jura impetraſſent, alieniſſimi habebantur, quibus conjunctiſſimi fuerant.* Nam qui in Civitatem Romanam recepti erant, a ſuis extranei habebantur, niſi ſimul cum Civitate jus cognationis a Principe impetraſſent. Ita recte hunc locum explicant Erud. Commentatores, quibuſcum facit Cel. Burm. de Vectig. p. 204.

V. Subjungendus jam eſt alter modus, quo Civis Romanus Paulus eſſe potuit. Municipium non fuiſſe Tarſum ſupra pluribus demonſtravimus ex variis, quae huic Urbi tribuuntur, nominibus; Verum, ſi parva fiat inter Municipia diſtinctio, facile haec Pauli Civitas conciliari poſſe videtur. Omnes, quos inſpicere licuit Romanarum Antiquitatum Conditores, Municipium eſſe ſcribunt *Urbem Civitate Romana donatam.* Sed vix dubito, quin non ſolum integrae Urbes, verum aliquando certa alicujus pars, jus Municipii habuerit, adeo ut ipſa Urbs eſſet libera, ſeu alio foedere Romanis conjuncta, quaedam tamen

in ea Urbe familiae, quae maxime partes Romanorum foverant, haberent jus Municipii, adeoque Civitatis Romanae. In hanc me opinionem induxit Livius libr. VIII. cap. XI. *Equitibus Campanis Civitas data: monumentoque ut eſſet, aeneam tabulam in aede Caſtoris Romae fixerunt.* Et cap. XIV. *Campanis Equitibus honoris cauſa, quia cum Latinis rebellare noluiſſent, Civitas ſine ſuffragio data.* Hic certis quibuſdam Capuae incolis Civitas Romana dabatur, cum alii extra Civitatem manerent, & dabatur ita, ut eam haberent *ſine ſuffragio*, quae diſtinctio obtinet in Municipibus, non in iis Civibus, qui proprio jure Civitatis donabantur, quibus nullibi Civitatem abſque ſuffragiis datam reperio. Praeterea Campani illi non Romam migrabant, ſed domicilium, &, ut colligi poteſt, Civitatem in Urbe ſua retinebant. Accedit, Conſulem Romanum, cum poſt Cannenſem cladem Campanorum legatos allocuturus eſſet, inter plurima Romanorum beneficia hoc praecipuum memorare, Civitatem magnae parti Campanorum datam eſſe. apud Liv. libr. XXIII. cap. V. *Adjicite ad haec, quod foedus aequum deditis, quod Leges veſtras, quod ad extremum Civitatem noſtram magnae parti veſtrum dedimus, communicavimuſque vobiſcum.* Si

jam

jam proprio jure Civitas eſſet data, non recte illud inter beneficia a Romanis in Campanos collata extolleretur, cum Liberi Populi id ipſo foedere cavere ſolerent, ne quis ex ſe Civis Romanus fieret, quam rem optime cognoſces ex Oratione Cicer. pro Balbo. Verum ipſa Capua aequum cum Romanis habebat jus, plurimi autem in ea Urbe Civitatem Romanam. Hinc paſſim inter Campanos, qui Cives Romani eſſent, & reliquos Campanos diſtinguit Livius XXVI. cap. XXXIII. & XXXIV. Lipſium vide ad Vell. Pat. libr. I. cap. XIV. Unde inter Campanos Civeſque Romanos mutua videntur fuiſſe connubia. Liv. libr. XXIII. cap. II. & libr. XXVI. cap. XXXIII. Quamvis Romae connubia cum vicinis gentibus aliquando permitterentur. Spanh. in O. R. Exerc. II. cap. XXII. p. 519.

VI. Si igitur ſtatuamus jus Municipii certis quibuſdam in aliqua Urbe Familiis conceſſiſſe Romanos, qui bene de Rep. meriti eſſent, conjicere reſtat, hoc quoque Urbis Tarſi incolis accidiſſe, ut quidam eſſent tantum Tarſenſes, quidam Tarſenſes ſimul & Romani Cives. Cui ſententiae favere videtur, quod legimus, partem Tarſenſium Dolabellae faviſſe, partem vero Caſſio ut veriſimile fiat, Caeſarem vel

Antonium eos jure Municipii donaſſe potiſſimum, qui a ſe ſteterant, deque ſe optime meriti erant. Refert id de Tarſenſibus Appianus libr. IV. Bell. Civ. p. 1004. Ταρσέων δ' ἐς στάσιν διῃρημένων, οἱ μὲν τὸν Κάσσιον ἐστεφανώκεσαν ἐλθόντα πρότερον, οἱ δὲ τὸν Δολοβέλλαν ἐπελθόντα. *Tarſenſibus autem in factiones diviſis, pars Caſſium coronaverant prius receptum, pars Dolobellam, qui venit poſterior.* Neque tum quidquam obſtat, *Liberos* dici Tarſenſes & *Socios*, cum eodem modo Campani *Socii* & *Liberi* appellentur apud Liv. libr. XXIII. cap. V. Neque ſolum Urbes exſtitiſſe, quarum pars haberet jus Municipii, pars tantum ſuas Leges, exiſtimo, verum etiam aliquando ita Colonias in quaſdam Civitates deductas, ut pars Colonorum Civitatem Romanam haberent, pars ſuis tantum viverent Legibus. Id ex Livio colligi puto libr. XXXIV. cap. IX. init. *Tertium genus Romani Coloni ab Divo Caeſare poſt devictos Pompeji liberos adjecti. Nunc in Corpus unum confuſi omnes; Hiſpanis prius, poſtremo & Graecis in Civitatem Romanam adſcitis.* Cujus rei exemplum quoque eſt apud Cicer. pro Sulla cap. XXI. Et ſic Colonias, quae in aliquam Urbem deducebantur, non ſemper cum veteribus incolis fuiſſe confuſas, ſed aliquod inter eos reman-

manſiſſe diſcrimen indicat Cic. libr. II. in Verr. cap. L. *Cum Agrigentinorum duo genera ſint, unum veterum, alterum Colonorum, quos T. Manlius Praetor deduxit Agrigentum.* Si itaque haec Municipiorum & Coloniarum ratio procedat, Paulus ex Majoribus, qui erant Cives Tarſenſes, & deinde ab aliquo Imperatore jure Municipii donati, natus eſſe potuit, & ſic utriuſque Urbis Civem ſe profiteri, ut Auſonius fecit de Claris Urb. XIV. ℣. 39.

Diligo Burdigalam: Romam colo, Conſul in hac ſum,
Civis in ambabus.

Ut ibi legit ex Reineſio Cl. Graevius & Chimentellus ad Marmor Piſanum de Honore Biſellii cap. V.

CAPUT V.

Argumentum.

I. *Tranſitus ad alteram Diſſertationis partem.* II. *Paulus quomodo fuerit vinctus. Varia vinculorum genera.* III. *Non licebat Civem Romanum vincire, ne eorum dignitas violaretur.* IV. *Romani in Caſtris ſua habebant vincula & Tribunalia.*

Livius & Vellejus Paterculus tentati. Rumpere vincula. V. *His Cuſtodiis Centurio praeerat ſeu Tribunus , vel gregarii etiam Milites.* VI. *Aliquando ipſi Magiſtratus. Praeterea dividebantur Cuſtodiae per Municipia , Socios &c.* VII. *Rei confeſſi in vincula ducebantur.* VIII. *Ex quibus cauſam dicebant.*

§. I. PRiori hujus Diſſertationis parte Civitatem Pauli Romanam explicare conati ſumus, quid autem ei haec profuerit Civitas in ſequentibus examinare eſt animus. Ad jus Romanae Civitatis bis provocaſſe reperimus Act. cap. XVI. & XXII. Priori loco jam verberatus erat, & in carcerem detruſus , poſteriori ei jam parabantur virgae. Ultimi hujus, de quo nobis praecipue in prioribus quaeſtio erat, judicii formam latius excutiamus: ubi haec examinare operae erit pretium: 1. Indignum fuiſſe Civi Romano vinciri, & in carcerem conjici, 2. Indignius ſi flagris in eum inquireretur, 3. Jure igitur Paulum ad Civitatem Romanam provocaſſe.

II. A Tribuno Militum , qui eum furori Judaeorum eripuerat, Paulus vinctus dicitur *duabus catenis* Act. cap. XXI. comm. 33. Ubi Tribunus ἐκέλευσε δεθῆναι ἁλύσεσι δυσί. *Juſſit vinciri catenis duabus.* Sum-

Summus Grotius ad h. l. & Erud. Smidius intelligunt de duabus catenis, quibus manus ambae ſtringerentur ex Actor. Sect. XII. comm. 6. & 7. Verum potius haec ita explico, Pauli manus & pedes vinctos fuiſſe ex Act. XXI. 11. ubi Agabus vinctis ſibi manibus pedibuſque praedicit, Paulum eodem modo vincturos eſſe Judaeos, & tradituros Romanis. Sic ſaepe manus pedeſque vinciri ſimul ſolebant, eo tamen modo, ut quis ire & ambulare poſſet. Plin. libr. VII. Epiſt. XXVII. *Senex macie & ſqualore confectus, promiſſa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque.* Philoſtr. libr. II. Icon. XI. Περιῆκται μὲν ἤδη τὼ χεῖρε ὁ Πὰν, δέδιε δὲ ἐπὶ τοῖς σκέλεσιν, ἐπειδὴ βούλονται αἱρεῖν αὐτά. *Jamque poſt terga Pan vinctus eſt manus, timetque cruribus, quod & ipſa conſtringere cupiant.* Alciphron libr. III. Epiſt. XXIV. Δεδήσεται τὼ χεῖρε, χοίνικας παχέιας ἐπισύρων. *Vincientur manus, & graves compedes trahet.* Varia enim erant vinculorum genera; inter ea, quibus pedes ſeu crura ligari ſolerent. Tibull. libr. I. El. VII. ✠. 43.

At mihi ſervandum credas, non ſaeva recuſo
Verbera, detracto non ego vincla pedum.

 Et

Et Ovid. libr. II. Am. El. II. ℣. 47.

Vidi ego compedibus liventia crura gerentem,
Unde Vir inceſtum ſcire coactus erat.

Huc conferantur, quae adnotavit Savaro ad Sidon. Apoll. libr. VII. Epiſt. XVII. & carm. XVI. ℣. 121. & Lucian. Saturn. p. 611. Erant praeterea, quibus manus onerabantur, catenae. Prop. libr. III. El. IX. ℣. 51.

Fugiſti tamen in timidi vaga flumina Nili,
Accepere tuae Romula vincla manus.

Sil. Ital. libr. XVII. ℣. 143.

Sceptiferas arta palmas vinxere catena.

Id colligitur praeterea ex Achille Tat. lib. III. Erot. p. 179. & Sil. Ital. libr. II. ℣. 340. Quibus adde Doctiſſ. Emmen. ad Virg. libr. II. Aen. ℣. 57. Et quoniam pluribus fere ſimul catenis ligari ſolerent rei, hinc Latini dicunt, *conjicere aliquem in vincula*, *addere manus in vincula.* Ita Graeci δεσμὰ num. plurali dicunt. Lucian. de Luctu p. 300. Achill. Tat. libr. IV. p. 321. & 355. In Actis Apoſt. XVI. 26. Ἀνεῴχθησάν τε παραχρῆμα αἱ θύραι πᾶσαι καὶ πάν-

πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη. *Et aperiebantur, illico fores, & omnium vincula ſolvebantur.* Cum quibus conveniunt haec Ovid. libr. III. Met. ℣. 700.

Sponte ſua patuiſſe fores, lapſaſque lacertis
Sponte ſua fama eſt nullo ſolvente catenas.

Vincula vero haec ut plurimum e ferro ſolebant confici, quod non obſcure indicat Lucian. Amor. p. 906. κ᾽ἂν τυραννικὴ βία δεσμὰ περιάψῃ, τὸν ἴσον ἐμαυτῷ περιθήσω σίδηρον. *Si etiam vis Tyrannica vincula circumdet, par ferrum mihi circumdabo.* Cui adde Heliod. Aethiop. libr. VIII. p. 374. & hinc σιδηροπέδαι ſunt *compedes* apud Cinnam. de Reb. Comm. libr. II. p. 32. Quamvis aliquando etiam aurea adhibita fuerint & argentea vincula pro dignitate ejus, qui iis conſtringebatur. Heliod. libr. IX. Aethiop. p. 408. Bernecc. ad Juſt. libr. V. cap. XI. § 4. Schegk. alioſque ad Vell. Paterc. libr. II. cap. LXXXII. §. 3.

III. Hoc modo Civi Romano vincula injicere jure Civili Romanorum indignum habebatur. Cic. libr. V. in Verr. cap. LXVI. *Facinus eſt vinciri Civem Romanum, ſcelus verberari, prope parricidium necari.* Et pro Rabir. cap IV. *Porcia lex virgas ab omni-*

um Civium Romanorum corpore amovit: hic miſericors flagella retulit. Porcia lex libertatem Civium lictori eripit. Quod eſt, interprete Turnebo ad illum locum: *Ne lictor Civem vinciret aut verberaret, cavit.* Unde ſi quis Romae in vincula duceretur, ſolebat ſaepe populum & Tribunos Plebis appellare. Liv. libr. III. cap. LVI. *Quod ſi indicta cauſa in vincula ducatur, iterum ſe Tribunos Pl. appellare.* Quocum confer praeterea initium capitis. Majeſtatem enim & ſplendorem Civium Romanorum vinculis deformari credebant, quod ex Livio patet, qui libr. XLIV. cap. XXXII. ita de Petillio & Perperna in vincula conjectis ſcribit: *Anicius Scodra recepta, nihil prius quam requiſitos Petillium Perpernamque Legatos ad ſe duci juſſit: quibus ſplendore ſuo reſtituto, Perpernam extemplo mittit.* Flor. libr. II. cap. II. §. 25. *Nec ultimo ſive carceris ſive crucis ſupplicio deformata majeſtas.* Appian. Alexand. libr. III. de B. Civ. p. 950. Ο δὲ ἀχθέντα ἰδὼν, ἐφιλοφρονεῖτο μὲν ἐς τὸ φανερὸν, καὶ τοῖς δήσασιν ἐπεμέμφετο, ὑπ' ἀγνοίας ἐνυβρίσασιν ἀνδρὶ τοσῷδε. *Ille vero adductum adſpiciens, comiter excepit in propatulo, objurgans illos, qui eum vinxerant, quod per ignorantiam tantum virum injuria affeciſſent.* Non fruſtra ergo timuit

Tri-

Tribunus, ut audivit, a ſe Civem R. vinctum eſſe Act. XXII. 29.

IV. Dein ita vinctum in caſtra ſeu παρεμβολὴν Paulum deducere juſſit Tribunus, Act. XXI. 37. Παρεμβολή caſtra notat hic & XXII: 24. XXIII. 10. & 16. monente Cl. Perizonio ad Aelianum libr. XIV. Var. Hiſt. cap. XLVI. Neque dubium mihi eſt, quin per hanc παρεμβολὴν *arcem Antoniam* intelligat, ubi praeſidia agere ſolebant Romani Milites in Urbe Hieroſolyma, teſte Joſepho libr. VI. de B. Jud. cap. XV. p. 919. Ων κατιόντες οἱ Φρουροὶ, καθῆστο γὰρ ἀεὶ ἐπ' αὐτῆς τάγμα Ρωμαίων. *Per quos ibant cuſtodes, praeſidia enim agebant ſemper in ea Romani Milites.* Videatur Beza & Schmid. ad Act. XXI: 34. A quibus tamen aliquo modo diſſentit Cl. de Dieu ad eund. locum. Solebant autem Romani aliaeque Gentes non ſolum in praeſidiis, verum etiam in ipſis caſtris ſua vincula & cuſtodias habere. Appian. Bell. Pun. p. 104. Ο Σκιπίων τινὰ λύσας τῶν αἰχμαλώτων ἔπεμψε. *Scipio quendam ſolvens ex vinculis miſit.* Livius XXII. cap. VII. *Annibal captivorum, qui Latini nominis eſſent, ſine pretio dimiſſis, Romanis in vincula datis.* M. Antonium, cum Cretam invadere vellet, *plures catenas in navibus quam arma portaſſe* narrat Flor. libr. III.

III. cap. VII. §. 2. Lipſ. de Mil. Rom. libr. IV. Dial. V. Ad quem morem referri quoque poſſet Livius XXIV. cap. XVI. *Et adjuvere captivi, qui rapto inter tumultum ferro conglobati* &c. ſi modo leviſſima mutatione pro *rapto*, *rupto* reponatur. *Rumpere vincula* e Cicer. eſt notum. *Rupto vinculo.* Suet Galb. cap. XVIII. *Ruptis catenis.* Horat. libr. II. Sat. VII. ℣. 70. *Capere arma* dicere ſolet Livius. Videantur Erud. Comment. ad Silium IV. ℣. 98. Attamen recepta lectio ſtabilitur ex Vell. Pat. libr. II. cap. III. §. 5. *Raptis ex ea urbe gladiis, primo Veſuvium montem petiere, mox creſcente in dies multitudine, gravibus variiſque cladibus* (ita lego pro *caſibus*) *affecere Italiam.* Hinc in praeſidiis Urbium Imperatores, vel quicunque ſummae rei praeerant, proprium habebant Tribunal. Liv. libr. XXVIII. cap XXVI. *Vocati deinde ad concionem, qui pridie venerant, ferociter in foro ad Tribunal Imperatoris, ut ultro territuri ſucclamationibus, concurrunt.* Hoc Tribunal plerumque in foro erat, utpote celeberrimo Urbis loco Cicer. libr. V. in Verr. cap. XLI. *In forum venit, Navarchos vocari jubet, iſte hominibus miſeris innocentibuſque injici catenas imperat.* Adde Livium XXIX. cap. IX. & XVIII. In Caſtris vero ſtativis in Prin-

Principiis, quae cauſa eſt, cur aliquando poenae ibi de ſontibus ſumtae ſint. Frontin. libr. IV. Strat. cap. I. §. 17. *M. Cato memoriae tradidit, in furto comprehenſis, ſi lenius animadvertere voluiſſent, in Principiis ſanguinem miſſum.* Vide Ampliſſ. Cuperum libr. IV. Obſ. cap. XIX. Conſtruebantur autem haec Tribunalia ex ceſpitibus. Stat. libr. V. Silv. II. ℣. 144.

Hic ſuetus dare jura Parens, hac ceſpite turmas
Affari.

Savar. ad Sidon. Apoll. carm. VII. ℣. 172. Lindenbr. ad Ammian. Marc. libr. XV. cap. VIII. & Stewech. ad Veget. libr. III. cap. VIII. p. m. 184.

V. Hae autem cuſtodiae fere Centurioni committebantur, quod colligitur e Liv. libr. XXXVIII. cap. XXIV. *Ortiagontis Reguli Uxor forma eximia cuſtodiebatur inter plures captivos, cui cuſtodiae Centurio praeerat.* Hirtio Bell. Afric. cap. LIV. §. 6. *Itaque tranſdidit ipſos Centurionibus, & ſingulis non amplius ſingulis additis ſervis in navi imponendos ſeparatim curavit.* Appian. libr. III. Civ. p. 1112. Neque tantum cuſtodiis, ſed ipſis etiam poenis, ſi ſumendae erant, praeeſſe ſolebat Centurio. Hirtius

tius B. Afric. cap. XXVIII. §. 4. *Qui cum ducerentur ad necem petiſſe dicitur major Titus a Centurionibus, uti ſe priorem quam Fratrem interficerent.* Et cap. XLVI. §. 1. *Ita percitus Scipio annuit Centurionibus, quod fieri vellet, atque ante pedes Centurionem interficit.* Et Appian. Alex. libr. IV. Bell. Civ. p. 966. Sic quoque praefuit Centurio, cum Paulum virgis violare vellent: eum namque allocutus legitur Act. XXII. 25. & ita praefuiſſe videtur, cum Paulus carceri mandatus eſſet Act. XXIII. 17. & 23. XXVII. 1. Neque tantum Centurionibus id oneris incumbebat, ſed ipſis Tribunis Militum cuſtodiae captivorum, in primis, qui honeſtioris ordinis eſſent, committebantur. Docet illud Liv. XLIV. cap. XXXI. *Deinde in cuſtodiam C. Caſſio Tribuno Militum traditus, vix gladiatorio accepto, decem talentis ab Rege Rex, ut in eam fortunam incideret.* Vel etiam per ordines militum dividebantur. Polyb. libr. III. Hiſt. cap. LXXXV. p. 327. Ὅσοι μὲν ἦσαν Ρωμᾶιοι τῶν ἑαλοκότων, ἔδωκεν εἰς φυλακὴν ἐπὶ τὰ τάγματα. *Quotquot quidem erant Romani captivorum, dedit in cuſtodias per ordines* Plin. libr. X. Ep. XXX. *Rogo Domine conſilio me regas, haeſitantem utrum per publicos Civitatium ſervos, an per Milites ſervare cuſtodias debeam.* *Cuſtodiae* hic ſunt illi qui cuſtodiuntur. Sic δεσμῶται pro ipſis

ipſis captivis. Act. XXVII. 1. ubi vide Grot. & Polletum Hiſt. Fori libr. V. cap. XIV. p. 523. Non ſatis tamen Latine dici cenſet Servius ad Virg. libr. XI. Aen. ℣. 184. Haec *cuſtodia militaris* appellatur ab Ulpiano in l. 4. §. 2. ff. Si quis caution. Vide & l. 3. & 12. ff. de Cuſtod. & Exhib. Reor. ex qua colligitur Militum cuſtodiam multo leviorem fuiſſe. Hac cuſtodia fuit ſervatus Paulus Act. XXVIII. 16. Videatur Joſeph. Scaliger ad Manil. p. 418. Edit. 1655. & Vir excelſi ingenii Bynkershoekius libr. I. Obſerv. cap. II. Quibus addantur, quos laudat Cel. Schulting. ad Pauli Sent. libr. V. tit. XXXI. §. ult. Et Cel. Voet. n. 10. de Cuſt. & Exhib. Reor.

VI. Saepe praeterea Rei Conſuli, Praetori, aliiſve Magiſtratibus in cuſtodiam tradebantur, quae *libera* appellatur, in quam fere dabantur illi, qui melioris ordinis & conditionis eſſent. Appian. libr. II. Civil. p. 713. Egregia contulit Lipſ. ad Tacit. libr. VI. Ann. cap. III. Viri Docti ad Vell. Paterc. libr. I. cap. XI. §. 1. Waſſ. ad Sall. Catil. cap. XLVIII. & ibid Cortius cap. XLVII. Quamvis etiam committerentur iis, qui non eſſent in Magiſtratu. Aſcon. Pedian. ad Orat. Cic. pro Milone cap. XIV. *Pompejus poſt Triumphum Mithridaticum Tigranis filium in catenis depo-*

ſuerat

ſuerat apud Flavium Senatorem. Sic Marius Fanniae cuſtodiendus traditus fuit teſte Plutarcho in Mar. p. 427. Solebant quoque per Municipia dividi, ut in iis cuſtodirentur. Vell. Paterc. lib. II. cap. XXXV. §. 3. *Cum alii ſuaderent, ut per Municipia Lentulus conjuratique cuſtodirentur.* Sall. Catill cap LIV. & Caſaub. ad Suet. Caeſ. cap. XIV. Vel per Latinas Civitates. Livius XXXII. cap. XXVI. per Italicas. Appian. libr. II. Civ. p. 713. Per Socias. Livius XXVI. cap. XVI. & libr. XXX. cap. VII. & XLV. libr. XXXIX. denique per quoſcunque vicinos populos. Liv. libr. XXIV. cap. XIX. in fine. & libr. XXVI. cap. XIV. Nonnunquam rei ſibi committebantur. l. 1. ff. de Cuſtod. & Exhib. Reor. Non ſatis accurate igitur Dougtaeus in Anal. Sacr. ad N. T. exc. LXV. ſcribit duplex tantum cuſtodiae genus in uſu fuiſſe apud Romanos, carcerem ſc. & liberam cuſtodiam.

VII. Rei, qui confeſſi erant, ne daretur effugiendi, & ſic poenae evitandae facultas, in carcerem conjiciebantur. Ita Cicer. Orat. III. in Catil. cap. VI. oſtendit, conjuratos, tum demum, cum ſceleris convicti forent, in carcerem detruſos eſſe. De qua re agit quoque Appian. libr. II. Civ. p. 714. Attamen & illi, de quo-

quorum crimine nondum clare ſatis patebat, quorumque nondum dicta erat cauſa, in carcerem fuerunt detruſi. Liv. libr. II. cap. IV. *Proditoribus extemplo in vincula conjectis, de Legatis paululum addubitatum eſt.* Et XXXVIII. cap. LVIII. *Scipio quum contenderet, omnem, quam accepiſſet pecuniam in aerario eſſe, in vincula duci eſt coeptus.* Adde Vell. Pat. libr. II. cap. VII. §. 2. & Sigon. libr. II. de Judic: cap. III. Ita illi, quibus vades deerant, recta in carcerem proficiſci debebant. Plaut. Perſ. Act. II. Sc. IV. ℣. 18.

Sa. *Vadatur hic me.* Pae. *utinam vades deſint, in carcere ut ſis!*

VIII. Si vero de Rei crimine ſatis conſtaret, in vincula conjectus cauſam ex iis dicere debebat. l. 3. §. 5. ff. de Cuſt. & Exh. Reor. Suet. Ner. cap. XXXVI. *Conjurati ex vinculis triplicium catenarum cauſam dixere.* Idem Paulo eveniſſe poſtea colligas ex Act. XXVI. 29. Sin autem res eſſet adhuc dubia, eo tempore vinculis liberandus erat. Plaut. Trin. Act. IV. Sc. III. ℣. 63.

Vide quaeſo homini ne facias injuriam,
Reus ſolutus cauſam dicit

Ubi vide Taubm. & Viros Doct. ad Curtium libr. VI. cap. IX. §. 26. Jure igitur Tribunus, cum Civem eſſe Paulum cognoviſſet, eum ex vinculis, quibus ut peregrinum conſtrinxerat, ſolvit, quo facilius & majore cum dignitate cauſam orare poſſet. Act. XXII. 30. Illi etenim, qui Cives Romani non eſſent, videntur cauſam dicere debuiſſe vincti. Cujus rei exemplum habemus apud Eunapium in Vita Juliani p. 117. Aliis vero populis non infrequens hic erat mos, ut Reos vinculis oneratos cauſam dicere & ſe in Judicio defendere cogerent. De Helvetiis illud tradit Caeſar libr. I. B. G. cap. IV. §. 1. *Ea res, ut eſt Helvetiis per indicium enunciata, moribus ſuis Orgetorigem ex vinculis cauſam dicere coëgerunt.* Hoc primum eſt, quo contra ſplendorem & dignitatem Civis Romani in Paulum conſuluerit Tribunus, ad ſecundum, graviuſque in Romanum facinus, tranſeo.

CAPUT VI.

ARGUMENTUM.

I. *Ordo Judicii apud Romanos.* II. *Verbera Romani inferebant vel Quaeſtionis cauſa.*

ſa. III. *Vel poenae infligendae gratia, & tum ipſam poenam praecedebant.* IV. Ἱμάντες *&* μάστιγες *explicantur. Honeſtiores ligno verberabantur.* V. *Servi fere loris puniebantur.* Μώλωπές *ſunt veſtigia verberum. Servilia verbera ex corio erant facta. Donati error.* VI. *His autem verberibus Cives Romanos ſubjicere Legibus Romae erat prohibitum.* VII. *Et quidem praecipue Lege Porcia, lata, ut videtur, a P. Porcio Laeca.* VIII. *Attamen Cives condemnatos verberare licebat, ut & peregrinos, ex qua cauſa haud dubie Paulum verberibus ſubjecit Tribunus. In militibus ceſſabat Lex Porcia.* IX. *Indicta cauſa quemquam condemnare non licebat, quod etiam aliae Gentes obſervarunt.*

§. I. CUm propter turbam confuſasque inter ſe voces ea, quae Paulo crimini darentur, ſatis intelligere non poſſet Tribunus, in eum flagris inquiri juſſit. Hic enim ſaepe erat judicii Romani ordo, praeſertim ſi cum ſervis & peregrinis res ageretur, ut Reum primo prehenderent, deinde vincirent, mox verberarent. Habes id apud Plaut. in Aulul. Act. II. Sc. V. ℣. 20.

Comprehendite,

Vincite, verberate, in puteum condite.

Et gradatim Cicero libr. III. in Verr. cap. XXIV. *Mitto vincla, mitto carcerem, mitto verbera, mitto ſecures.* Et quidem videtur Paulus vinctus ad ſupplicium ductus fuiſſe. Vincti enim fere ſuppliciis tradebantur damnati, ut docet Cicer. libr. V. in Verr. cap. XXVI. *Nullum eſt aut teſtimonium victoriae certius, quam, quos ſaepe metueris, eos te vinctos ad ſupplicium duci videre.* Etiam Dio in Excerptis Peireſc. p. 666.

II. Duas praecipue ob rationes olim verberibus Reos afficere ſolebant. 1. Ut crimen ex illis exſculpere poſſent. 2. Ut eſſet pars poenae vel ipſam poenam praecederet. Mos erat Romanis non ſolum, verum & aliis Gentibus receptus, ut eum, de cujus crimine non ſatis conſtaret, flagellis ſubjicerent. l. 14. C. de Quib. Cauſ. Infam. *Nullam exiſtimationis infamiam Avunculus tuus pertimeſcat ictibus fuſtium ſubjectus ob crimen quaeſtione habita.* Senec. Troad. ỳ. 578.

Verberibus, igni, morte, cruciatu, eloqui
Quodcunque celas, adiget invitam dolor.
Et pectore imo condita arcana eruet.

Con-

Confer Servium ad Virg. libr. VI. Aen. ℣. 573.

Tum demum horriſono ſtridentes cardine
ſacrae
Panduntur portae.

Mittuntur, inquit, poſt verbera ad aeternum ſupplicium, & eſt ſecutus ordinem juris antiquum. Nam poſt habitam quaeſtionem in Tullianum ad ultimum ſupplicium mittebantur. Quamobrem *tormenta* & *verbera* paſſim junguntur. Cic. in Topicis cap. XX. *Facit enim neceſſitas fidem, quae tum a corporibus, tum ab animis naſcitur, nam & verberibus, tormentis, igni fatigati, quae dicunt, ea videtur veritas ipſa dicere.* Cic. Orat. XI. Phil. cap. II. *Tum verberibus ac tormentis quaeſtionem habuit pecuniae publicae.* Et hoc modo optime illuſtratur Juven. Sat. VI. ℣. 479.

Hic frangit ferulas; rubet ille flagello,
Hic ſcutica: ſunt, quae tortoribus annua
praeſtent.
Verberat, atque obiter faciem linit.

Ubi Vet. Schol. *Tortores* per *Quaeſtionarios* explicat. Ad hunc fere modum Liv. libr. XLIV. cap. LV. *Adductus primo ita negare inconſtanter, ut parvo metu admoto, paratum indicem eſſe appareret conſpectum*

tortoris verberumque non ſuſtinuit. Ἐτασμοὶ καὶ μάστιγες, *quaeſtiones* & *verbera* junguntur libr. II. Macab. cap. VII. comm. 37. Videatur Grotius ad Matth. cap. XXVII. comm. 37. Hanc etiam ob cauſam Tribunus verberibus in Paulum inquirere juſſit Actor. XXII. 24. Hunc ſupplicii modum alii etiam praeter Romanos obſervarunt. Curtius libr. VI. cap. XI. §. 16. *At primo quamquam hinc ignis, illinc verbera, jam non ad quaeſtionem, ſed ad poenam ingerebantur.* Ob eandem cauſam vinctos caeſos verberibus fuiſſe exiſtimo ante, quam cuſtodiae mandarentur, de quo Tacit. libr. I. Ann. cap. XXI. *Blaeſus paucos maxime praeda onuſtos affici verberibus, claudique carcere jubet.* Et Alciphron libr. III. Epiſt. XLIII. Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ξένας ὑμᾶς ὑστριχίδι οὐκ ὀλίγαις οὐδ' εὐαριθμήτοις μάστιξι, τέλος ἀγαγὼν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπέθετο ὁ ἄγριος γέρων. *Poſtea cum nos cecidiſſet flagello ſuillis ſetis intertexto, non paucis nec facile numerandis verberibus, poſtremo abducens in vincula conjecit inhumanus ſenex.* Quod etiam Paulo evenit Actor. XVI. 23. Πολλάς τε ἐπιθέντες αὐτοῖς πληγὰς, ἔβαλον εἰς φυλακήν. *Et multa verbera iis infligentes, conjecerunt in carcerem.* Adde etiam comm. 37. ejuſdem ſectionis.

III. Altera verberandi ratio erat haec, cum ante poenam noxiis & ad extremum ſupplicium damnatis verbera infligerentur. Livius II. cap. LIX. *Ad hoc Centuriones duplarioſque, qui reliquerant ordines, virgis caeſos ſecuri percuſſit.* Et libr. XXVI. cap. XV. *Producti omnes virgiſque caeſi ac ſecuri percuſſi.* Plura confert Erudit. Salluſtii Interpres Cortius ad Catil. cap. LI. Hoc autem Romae fere in Comitio fieri ſolebat. Liv. libr. XXIV. cap. XX. *Quos cum Romam miſiſſet Conſul, virgis in Comitio caeſi omnes, ac de ſaxo dejecti.* Similiter libr. XXV. cap. VII. & Suet. Caeſ. cap. XLV. §. 11. Neque tantum hoc Romae, verum etiam in Provinciis exteriſque locis obtinebat teſte Livio XXVI. cap. XL. *Oppido recepto Laevinus, qui capita rerum Agrigenti erant, virgis caeſos ſecuri percuſſit.* Praecipue id accidebat, cum quis ſuſpendendus de cruce eſſet, ut ejus terga prius virgis lacerarentur, ut tradit Livius XXVIII. cap. XXXVII. & XXXIII. cap. XXXVI. Sic Dominus noſter, antequam cruci figeretur, verberibus caeſus fuit teſte Matth. XXVII. 26. & Marc. XV. 15. Praeter alios hoc jam obſervavit Lydius in Flor. Sparſ. in Paſſ. J. C. p. 140. & 174. Aliam hujus rei rationem inveſtigare conatur Emundus Merillius notis Philol. in Paſſ. Chr.

cap. X. Maxime id genus ſupplicii in ſervos conſtitutum erat, ſic Cicero, vel potius, qui ſub ejus nomine latere voluit, oratione antequam iret in exſilium cap. VII. *Servi, qui ad ſupplicium caeſi verberibus trahuntur, apud eos ſaepe diſputant, quos necare voluerunt.* Ubi de privatis Judiciis loqui videtur, cum in iis eodem modo flagellatos ſuppliciis tradidiſſe conſtet ex Livio II. cap. XLI. *Sunt, qui Patrem Auctorem ejus ſupplicii ferant. Eum cognita domi cauſa verberaſſe ac necaſſe, peculiumque filii Cereri conſecraviſſe.*

IV. Inſtrumenta, quibus Paulum caedere volebat Tribunus, vocantur μάστιγες. Act. XXII. 24. &, ſi cum Viris Eruditiſſimis explicare velimus comma 25, ἱμάντες. Μάστιγας proprie & ἱμάντας adverſus homines ſervos & vilioris conditionis adhibitos legimus. De priori voce id clariſſime colligi poteſt ex iniquiſſimo in Chriſtianos Scriptore Eunapio Vita Aedeſii p. 76. qui Martyras & Diaconos vocat *ἀνδράποδα δεδουλευκότα κακῶς, καὶ μάστιξι καταδεδαπανημένα. Qui fuerint ſervitia infida, & flagris peſſime ſubacta.* Dion. Halic. libr. IX. p. 597. Τὸν δὲ ἕτερον οἱ τῶν ἱερῶν Επίσκοποι συλλαβόντες; ἐν ἀγορᾷ μάστιξιν αἰκισάμενοι, καθάπερ ἀνδράποδον ἀπέ-

ἀπέκτειναν. *Alterum vero Pontifices comprehendentes, & in foro virgis caedentes, ut mancipium interfecerunt.* Poenam igitur μάστιξι armatam deſcribit Cebes in Tab. p. m. 185. Η μὲν τὴν μάστιγα ἔχουσα καλεῖθαι τιμωρία. *Illa quidem flagellum tenens eſt poena.* Simili ratione Virg. libr. VI. Aen. ℣. 570.

Continuo ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans.

Altera vox eſt apud Artemid. libr. II. Oneir. cap. LIII. Ἀεὶ δὲ ἀγαθὸν ξύλοις ἢ χειρὶ παίεσθαι, πονηρὸν δὲ ἱμάντι διὰ τοὺς μώλωπας. *Semper vero bonum eſt ſignum lignis aut manu verberari, malum vero loro propter vibices inflictos.* Ligno enim verberari erat honeſtiorum, ἱμάντι vero viliorum & ſervorum. l. 45. ff. de Injur. *Servi quidem flagellis caeſi Dominis reſtituuntur, liberi autem humilioris quidem loci fuſtibus ſubjiciuntur.* Capitol. in Pertin. cap. X. *Dum ſibi quidam ſervus, quaſi Fabiae eſſet filius ex Cejonii Commodi familia, Palatinam Domum ridicule vindicaſſet, cognitus, juſſus eſt flagellis caeſus Domino reſtitui.* Quare Caeſar Quirites ad flagra, id eſt, ſervilem conditionem perduxiſſe dicitur apud Juven. Sat. X. ℣. 108.

 Quid

Quid Craſſos, quid Pompejos evertit? & illum
Ad ſua qui domitos deduxit flagra Quirites?

Quo reſpicit Lucanus IV. ỿ. 217.

Ibitis ad Dominum? damnataque ſigna feretis?
Utque habeat famulos nullo diſcrimine Caeſar
Exorandus erit.

Inſpice Nannii Miſc. libr. II. cap. IX.

V. Lora ſeu ἱμάντες ſervorum propria fuiſſe videntur hanc praecipue ob cauſam, quod relinquerent in corporibus, ut ait Artem. Μώλωπας, quod cum Lucian. in Philopſ. p. 341. & Dion. Halic. in Excerpt. Peir. p. 538. ſcribit Livius II. cap. XXIII. *Ductum ſe ab creditore non in ſervitium, ſed in ergaſtulum & carnificinam eſſe, inde oſtentare tergum foedum recentibus veſtigiis verberum.* Ubi *veſtigia verberum* ſunt μώλωπες, quae *maculae* dici videntur apud Macrob. libr. VII. Saturn. cap. III. Ubi Aricides Philoſophus ex liberto quaerit: *Tu nobis abſolvas cur & de albis & de nigris loris ſimiles maculae gignantur.* Illud eſt *terga ſecare* apud Tibull. libr. I. El. X. ỿ. 21.

Ure

Vre meum potius flamma caput, & pete ferro
Corpus, & intorto verbere terga ſeca.

Ubi Conſule Eleg. Brouckh. Ovid. libr. II. Am. El. VII. ℣. 22.

Quis Veneris famulae connubia liber inire,
Tergaque complecti verbere ſecta velit.

Eodem modo loquitur Juven. Sat. X. ℣. 316. Et hoc erit *rumpere* aliquem *flagris* in l. 9. §. 3. ff. de Injur. Haec autem inſtrumenta *lora* veteribus dicebantur. Plaut. Captiv. Act. III. Sc. IV. ℣. 125. & Moſtell. Act. IV. Sc. III. ℣. 44.

Servorumque operam, & lora mihi cedo.

Schol. Cruquii ad Horat. libr. II. Ep. II. ℣. 15. *Secundum morem Romanorum, qui ſervos ſuos ad gradus habenis, id eſt, loris ligatos flagellabant, idcirco in media domo a gradibus ad timorem ſervis incutiendum habenae pendebant* Donat. ad Terent. Adelph. Act. II. S. I. ℣. 28. *Lora apud Veteres laura dicebantur, a Lauro triumphali, ſub qua mos erat captivos vinciri, ducique per pompam. Ideo autem, ut conditionis reminiſcantur, loris caeduntur mancipia.* At vereor, ne erret Donatus, cum a *lauru*

lora

lora derivet, nam lora facta fuerunt e corio, adeoque a lauru dici non potuerunt. Servilia enim verbera fere erant e corio. Sic *ſcytica* teſte Vet. Schol. Cruq. ad Horat. libr. I. Sat. III. ℣. 119. *Scutica, id eſt, lorum, gr.* σκυτικὴ ἀπὸ τοῦ σκύτος, *quod notat corium, lorum*. Ovid. Epiſt. IX. Her. ℣. 81.

Crederis infelix ſcyticae tremefactus habenis,
Ante pedes Dominae procubuiſſe tuae.

Conferendus omnino eſt Doct. Torrentius ad Horat. l. l. De his ſervilibus verberibus etiam intelligi debet Martial. libr. IX. Epigr. XCIV.

Tortorem metuis? podagra chiragraque ſecatur
Caïus & mallet verbera mille pati.

Liv. libr. XXXIX. cap. XVIII. *Tribunos militum in vincula conjectos, dein verberatos, ſervilibuſque omnibus ſuppliciis cruciatos trucidando occidit.* Plaut. Mil. Act. II. Sc. VI. ℣. 22. Plura reperire licet apud Gonſ. de Salas ad Petron. cap XI. Bongarſ. ad Juſtin. libr. I. cap. V. §. 2. Wiſſenb. in not. Nom. Phil. in Paſſ. ad Matth. cap. XXVII. comm. 26. Lipſ. de cruce

libr.

libr. II. cap. III. & Briſſon. libr. III. Ant. cap. IX.

VI. Eo modo in ſervos animadvertere licebat, non in Cives Romanos, in quam rem diſerta exſtant Scriptorum teſtimonia. Cic. libr. V. in Verr. cap. LIII. *Ut nunquam dubitaret, ſupplicia, quae in convictos maleficii ſervos conſtituta ſunt, ea in Cives Romanos expromere. Virgis quam multos ceciderit, quid ego commemorem?* Et cap. ſeq. Appian. Alex. libr. II. Civ. p. 731. Παρὰ τοῦτο Ῥωμαῖον εἶναι νομιζόμενον, ὁ Μάρκελλος ἐφ᾽ ὕβρει τοῦ Καίσαρος ἔξηνε ῥάβδοις, ἐφ᾽ ὅτῳ δή οὐ πασχόντων τοῦτο Ῥωμαίων. *Propter illud Romanum habitum, Marcellus in Caeſaris contumeliam virgis cecidit, quae poena Civi Romano quantumvis ſonti haud unquam infligitur.* Hoc autem facinus ſi in Civem Romanum commiſſum eſſet, Magiſtratus, qui tali ſe ſcelere alligaſſet, judicium ſubire debebat. Aſcon. ad Cicer. Orat. pro Corn. p. m. 128. *Cumque interim quendam Civem idem Metellus, ſervum eſſe contendens, vi arripuiſſet ac verberibus affeciſſet, Curio aſſertorem ei comparavit. Dein cum appareret eum exitum judicii illius futurum* &c. Vis enim haec erat neque ferendum in Cives & liberos facinus, ut ita ſervilibus poenis & lictorum virgis ſtatim ſubjicerentur, unde Civium quoque & li-

berorum corpora *verberibus violari* dicuntur apud Livium XXIX. cap. IX. *Cum violata jam virgis corpora Tribunorum vidiſſent, tum vero in multo impotentiorem ſubito rabiem accenſi.* Tacit. libr. III. Ann. cap. LXXVII. *Julianus ad L. Vitellium perductus & verberibus foedatus in ore ejus jugulatur.*

VII. Primis Reip. temporibus nulla quidem hac de re lex lata videtur, cum paſſim Cives verberatos reperiamus. Sed poſterioribus temporibus variis Legibus ſe contra verberum injuriam munierunt. Inter eas praecellit *Lex Porcia*, lata, ut quidem videtur, a P. Porcio Laeca, licet diſſentiant ii, qui M. Porcio Catoni Cenſorino hanc adſcribere malint, quibuſcum facit Paul. Manut. de Leg. Rom. cap XVI; & XIX. Godelevaeus ad Livium X. cap. IX. Sed Porcio Laecae tribuendam potius eſſe hanc Legem, non obſcure colligitur e nummo apud Urſin. in Ant. Num. Fam. Rom. p. 215. Ubi ab una parte eſt P. LAECA, ab altera PROVOCO. Quod optime obſervat ibid. Fulv. Urſinus. De hac Lege adſcribi merentur verba ex Oratione Caeſaris apud Sall. Catil. cap. LII. *Sed eodem illo tempore Graeciae morem imitati verberibus animadvertebant in Cives, de condemnatis ſummum ſupplicium ſumebant.*

bant. Poſtquam Reſp. adolevit, & multitudine Civium factiones valuere, circumveniri innocentes, aliaque hujuſmodi fieri coepere, tum lex Porcia aliaeque Leges paratae (forte rectius *perlatae*) *ſunt, a quibus Legibus exilium damnatis permiſſum eſt.* Nec diſſimilia ſunt illa Livii X. cap. IX. *Porcia tamen Lex ſola pro tergo Civium lata videtur, quod gravi poena, ſi quis verberaſſet necaſſetve Civem Romanum ſanxit.* Qui plura conferre velit, Eruditiſſ. Pighium evolvat tom. II. Ann. p. 255. Fabrum libr. II. Semeſt. cap. VI. Waſſ. ad Sall. Catil. cap. L. & Cortium cap. LI. Tradita tamen nobis ſunt exempla, etiam poſt Legem Porciam Cives Romanos virgis caeſos fuiſſe, ſed plerumque ea proferuntur, ut ſaevitia ejus, cujus juſſu id factum erat, reprehendatur. Cic. libr. I. In Verr. cap. XLVII. *Oblitoſne igitur hos putatis eſſe, quemadmodum ſit iſte ſolitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam Tribunus in concione egit, cum eum, quem virgis iſte ceciderat, in proſpectu Pi. R. produxit.* Et III. in Verr. cap. III. *Is non plus tibi etiam quam inimicus eſſe debeat, cum tua verbera, cum ſecures, cum cruces ad Civium Romanorum ſupplicia fixas recordetur.*

VIII. Si vero Civis Romanus condemnatus

natus eſſet, licebat eum virgis caedere; quod cum ex aliis, tum ex poena in Imperatorem Neronem conſtituta colligitur, ut nempe more majorum in eum animadverteretur, apud Suet. Ner. cap. XLIX. §. 3. *Cum comperiſſet nudi hominis cervicem inſeri furcae, corpus virgis ad necem caedi conterritus duos pugiones arripuit.* Cui adde Eutrop. libr. VII. cap. XV. Dion. Voſſ. ad Caeſar. libr. VI. B. G. cap. XLIV. Hottom. & Turn. ad Cic. pro Rabir. cap. III. Et ita Eques Romanus verberibus ſubjectus dicitur apud Plin. libr. IV. Epiſt. XI. licet praecipue a flagellorum injuria liber eſſet apud Romanos ordo Equeſtris, qua de re agit Laurent. de Juram. cap. V. Alios tamen quam Cives Romanos verberare permiſſum erat, quae etiam cauſa videtur, quare Tribunus verberibus in Paulum animadvertere juſſerit, quoniam exiſtimaret, Paulum eſſe hominem peregrinum. Ex eo quidam explicant Sall. Jug. cap. LXXII. *Poſtquam ſeſe parum expurgat condemnatus verberatuſque capite poenas ſolvit. Nam is Civis ex Latio erat.* Ubi conſule Erud. Cortium p. 726. Licet crudelitatis crimen Verri objiciat Cicero, cum hominem Siculum virgis caſtigare voluerit. libr. II. in Verr. cap. XXXVII. Sic quoque Militibus Romanis, qui foris bella gererent, Por-

Porciam legem nil profuiſſe docuit Sigon. libr. I. de J. C. R. cap. XV. Hinc in caſtris virgas adhibitas legimus apud Gallic. in Avid. Caſſ. cap. V. Nonnunquam etiam capitale ſumtum ſupplicium. Appian. Alex. B. Punic. p. 15. & 117. Cum alioquin de capite Civis niſi centuriatis Comitiis agere non liceret, & hinc Populum etiam de militibus judicaſſe, qui in bello deliquerant, docet Oroſius libr. IV. cap. III. *Romanos vero milites integrae legionis Romam miſit, qui Populi juſſu medio in foro virgis caeſi ſecurique percuſſi ſunt.*

IX. Ex dictis patet, quanta injuria affectus fuerit Paulus, cum ſervilibus verberibus ejus terga violare conarentur, praecipue *indicta cauſa.* Id enim Legibus Romanorum ante alia erat cautum, ne quis Civis Romanus *indicta cauſa* ſupplicio afficeretur. Teſtantur id Sacrae Litterae Actor. XXV. 16. & cum His Plautus, ex quo Romanorum Jus Civile pluribus locis eleganter explicari poteſt, in Curcul. Act. V. Sc. III. ℣. 16.

Pro Deum atque Hominum fidem!
Hoc pacto indemnatum atque inteſtatum me abripi!

Alia proferunt Taubm. ad Aſinar. Act. V. Sc.

Sc. II. ✝. 87. Cic. pro Domo cap. XIII. ubi inter cetera haec memorat : *Hoc nobis eſſe a Majoribus traditum, hoc eſſe denique proprium liberae Civitatis, ut nihil de capite Civis aut de bonis, ſine judicio Senatus, aut Populi, aut eorum, qui de quaque re conſtituti Judices ſunt, detrahi poſſit.* Idem I. Cat. cap. XI. Auguſt. de Civ. Dei libr. I. cap. XIX. *Vos appello Leges Judiceſque Romani, nempe poſt patrata facinora nec quemquam ſceleſtum indemnatum impune voluiſtis occidi:* Ubi conferatur L. Coqueus & Appian. libr. II. Bell. Civ. p. 714. Ideo Ciceroni dictus fuit dies, quaſi contra Leges indemnatos ſuſtuliſſet. Appian. libr. II. Civ. p. 721. & 837. Vell. Paterc. libr. II. cap. XLV. §. 1. Sed haec res eſt notiſſima & nulli fere non notata. Inter quos videri merentur Sigon. libr. I. de J. C. R. cap. VI. Et Vir Ampliſſ. G. vander Meulen ad l. 16. ff. de Orig. Jur. Neque hoc Romanorum, verum etiam aliorum Populorum Legibus prohibitum erat, utiliſſimo ſane inſtituto, ne potentiores pro arbitrio ſuo in inferiores dominarentur, & ſic eos, quos ſuis rationibus obſtare intelligerent, tollere e medio poſſent. Tale exemplum eſt apud Heliod. libr. VIII. Aethiop. p. 377. Πάντων γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ σοι τυγχανούσῃ, τὸ ἀναιρεῖν δίχα κρίσεως τῶν ἐν τέλει Περσῶν,

πρὸς

πρὸς τῶν νόμων ἀπηγόρευται. Cum enim omnia in tua poteſtate ſint poſita, interimere tamen ſine judicio Magiſtratuum Perſicorum, ſecundum Leges eſt prohibitum. Et Livium XXXVIII. cap. XXXIII. *Et Civitatem in pace futuram, ſi id feciſſent, pollicens, & illos nihil indicta cauſa paſſuros.* Confer Curt. libr. III. cap. XIII.

CAPUT VII.

Argumentum.

I. *Civis Romanus ſum, formula in provocationibus.* II. *Alia formula erat, Porro Quirites, unde quiritare & quiritatio. Macrobius tentatur. Proripere ſe in publicum. Plinius Emend.* III. *Dicitur hoc implorare Quiritium fidem, vel ſimpliciter implorare, ut & appellare fidem.* IV. *Praecipue Tribunos Plebis appellabant, qui inde Vindices dicti, quae vox Eutropio reſtituta.* V. *Hanc provocationem audire debebant Magiſtratus.*

§. I. QUiſquamne igitur jure mirari poterit, Paulum, tanta cum paſſus eſſet, ad Civitatem Romanam provocaſſe? Facere enim id ſolebant hi, qui a Civibus ſuis vel ab extra-

neis injuria adficiebantur, ut Cives ſe Romanos eſſe profiterentur, & Populi fidem inclamarent. Hac in re ſolennis erat formula, *Civis Romanus ſum*, quae non raro apud Latinos Scriptores eſt obvia. Cic. libr. V. in Verr. cap. LXII. *Cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari ac deligari, & virgis expediri jubet. Clamabat ille miſer, ſe Civem eſſe Romanum, Municipem Coſanum.* Et libr. X. Fam. Ep. XXXII. *Illi miſero quiritanti, Civis Romanus natus ſum, reſpondit, abi nunc, Populi fidem implora.* Quo loco conſule Manut. Simili ratione Paulus Civitatis Romanae jure ſe a flagris tuetur Act. XXII. 25. Εἰ ἄνθρωπον Ρωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον ἔξεστιν ὑμῖν μαστίζειν; *An hominem Romanum & eum indemnatum licet vobis verberare?* Hinc illud eſt apud Quinctil. Decl. VI. cap. XVII. *Me ipſe perdidi, teneor venale mancipium, & Civis Romanus merx fio.* Confer Briſſon. de Form. libr. VIII. p. 718.

II. Alia hac in re formula erat *Porro Quirites.* De qua ſic Macrob. libr. II. Sat. cap. VII. *In ipſa quoque actione, ſubinde ſe, qua poterat ulciſcebatur, inducto habitu Syri, qui velut flagris caeſus praeripientique ſe ſimilis exclamabat:*

Porro Quirites, libertatem perdimus.

Vel

Vel omnino falſus ſum, vel in hoc Macrobii loco pro *praeripientique* ſubſtituendum erit, *proripientique*. *Proripere* enim eſt cum impetu quodam ſe in publicum conferre, & proprie illis tribuitur, qui Populi auxilium expoſtulant. Liv. libr. II. cap. XXIII. *Nexu vincti ſolutique ſe undique in publicum proripiunt, implorant Quiritium fidem.* Caeſar libr. II. B. C. cap. XII. §. 1. *Inermes cum infulis ſeſe porta foras univerſi proripiunt, ad legatos atque exercitum ſupplices manus tendunt.* Quid vero *praeripere* hic ſit, non video. Eadem haec formula occurrit quoque in Priapejis carm. XXV.

Porro (nam quis erit modus?) Quirites,
Aut praecidite &c.

Hinc *quiritare* dicitur is, *qui Quiritium fidem clamans implorat*, notante Varrone libr. V. de L. L. p. 57. Vertranius ad Tacit. libr. XVI. Ann. cap. XXXIV. *Igitur flentes, quiritanteſque qui aderant.* Ita enim ibi legendum, non *queritanteſque*, quae vox etiam corrupta eſt apud Plin. libr. VI. Ep. XX. *Audires ululatus Foeminarum, infantium quiritatus, clamores Virorum.* Ut optime obſervat Buchn. *Quiritare* vox eſt notiſſima Livio. Ita libr.

XXXIX. cap. VIII. *Nulla vox quiritantium inter ſtupra & caedes*. Et cap. X. *Ne vox quiritantis, tum per vim ſtuprum inferatur, exaudiri poſſit*. Ita *quiritatio* eſt apud eundem libr. XXXIII. cap. XXVIII. De his formulis adeas moneo Erud. Petronii comment. ad cap. IX. & XXI. Sciopp. ad Priapeja l. l. Turneb. libr. XIII. Adv. cap. XXII. & Spanh. in O. R. Exerc. II. cap. XXIV. p. 547.

III. Qui ita Populi auxilium expoſtulabant, *Quiritium fidem implorare* dicuntur apud Liv. libr. II. cap. XXII. *Provoco & fidem Plebis imploro! adeſte Cives, adeſte Commilitones! nihil eſt, quod expectetis Tribunos, quibus ipſis veſtro auxilio opus eſt*. Et libr. XXXIX. cap. XLII. *Loquenti Gallo caput primum percuſſiſſe, deinde fugienti, fidemque Populi R. atque eorum, qui aderant, implorant, latus transfodiſſe*. Quem etiam vide libr. XXVII. cap. XXVIII. libr. XXX. cap. XXXVI. & libr. XXXI. cap. VII. Cicer. pro Roſcio Amer. cap. XI. *Populine Romani, veſtramve, qui ſummam poteſtatem habetis, hoc tempore fidem implorem?* Et pro Publ. Quintio cap. XXX. Plin. libr. III. Epiſt. IV. Idem eſt *appellare* alicujus *fidem*. Senec. Troad. ỷ. 665.

Coelitum appello fidem,
Fidemque Achillis. Pyrrhe, Genitoris tui
Munus tuere.

Et ſimpliciter *implorare* pro fidem implorare occurrit apud Livium libr. XXIX. cap. IX. *Nudari ac virgis expediri jubet, dum ſpoliandis iis (repugnabant enim militemque implorabant) tempus teritur.* Ubi conſule Cel. Gron. Cic. libr. V. in Verr. cap. XLVIII. *Quo fugient Socii, quem implorabunt.* Et pro Domo ad Pontif. cap. X.

IV. Implorare autem Quiritium fidem eſt auxilium plebis & praecipue Tribunorum expoſtulare. Hinc in eadem hac re ſolennis eſt locutio *appellare Tribunos*. Liv. libr. XXXVI. cap. III. *Nam cum cogerentur in claſſem Tribunos plebis appellarunt.* Et cap. LVIII. Cicero in Vatin. cap. XIV. *Appellariſne Tribunos Plebis, ne cauſam diceres?* Et pro Quint. cap. XX. Ad id enim proprie creati fuerunt Tribuni, ut minores contra vim & injuriam Patriciorum & potentiorum Civium defenderent & in libertatem vindicarent, quo reſpicit Aſcon. Ped. qui ad verba Cicer. Act. I in Verr. cap. XIII. *ſublata Populi Romani poteſtate*, haec notat: *ſcilicet ſublata provo-*

 ca-

cation ad Populum, *hoc eſt*, *ad Tribunos Plebis.* *Vindices* hanc ob cauſam appellantur Tribuni. Reperies id apud Sall. fragm. Hiſt. libr. III. p. 46. Edit. Waſſ. *Quoties a Patribus armata plebes ſeceſſiſſet*, *utique Vindices paraviſſet omnis juris ſui Tribunos plebis.* Similiter Lucan. libr. III. Pharſ. ℣. 146. ubi de Metello Tribuno Plebis:

> *Dignum te Caeſaris ira*
> *Nullus honor faciet*, *te Vindice tuta relicta eſt*
> *Libertas*,

Unde *Plebem in libertatem vindicare* dicuntur apud Sall. Jug. cap. XLVI. Quam vocem etiam Eutropio reſtituendam puto libr. I. Hiſt. Rom. cap. XIII. *Tum & ipſos ſibi Tribunos Plebis*, *quaſi proprios Vindices & Defenſores creavit.* Legitur in Editis *Judices.* At nihil certe minus, quam ad judicandum creati ſunt Tribuni Plebis, quod eleganter docet locus Gell. libr. XIII. cap. XII. *Quod Tribuni antiquitus creati videntur*, *nec cauſis quereliſque de abſentibus cognoſcendis*, *ſed interceſſionibus faciendis*, *quibus praeſentes fuiſſent*, *ut injuria*, *quae coram fieret*, *arceretur.* Hinc Cicer. pro Quint. cap. XX. *Magiſtratum hunc auxilii cauſa conſtitutum eſſe* ſcribit. Quare *auxilii latio ad-*

adverſus Conſules vocantur apud Livium libr. II. cap. XXXIII. Et TRIBUNI PLEBEI IN AUXILIUM PLEBIS CREATI dicuntur in fragm. Orat. Claudiae apud Gruter. p. DII. Ideoque auxilium ab iis petebatur. Cicer. pro Quint. cap. VII. *Appellantur Tribuni, a quibus cum eſſet certum auxilium petitum.* Ceterum quod Latini dicunt appellare Tribunos, Graeci per ἐπικαλεῖν exprimunt. Plut. Mario p. 407. Εκέλευσεν ἀπάγειν αὐτὸν τὸν Μέτελλον εἰς τὸ δεσμωτήριον. Εκείνου δὲ τοὺς ἄλλους ἐπικαλουμένου Δημάρχους, ἐβοήθει μὲν οὐδείς: *Mandavit ducere ipſum Metellum in vincula. Illo vero alios Tribunos appellante, opem nemo tulit.* Hujus ad Populum provocationis egregium exemplum eſt in Livio libr. XXIII. cap. X. Ubi Decius Magius unus e Principibus Campanorum, cum vinctus ad Annibalis caſtra traheretur, circumfuſam Civium multitudinem ita alloquitur: *Habetis libertatem, Campani, quam petiſtis, foro medio, luce clara, videntibus vobis, nulli Campanorum ſecundus vinctus ad mortem rapior.*

V. Si quis autem provocaſſet, Proconſul, vel qui poenam inferebat, a puniendo deſiſtere cogebatur. Habemus hic in Paulo exemplum, ut & in l. 4. §. 2. ff. ad Leg. Corn. de Sicar. *Plane ſi ipſi, qui hanc in-*

injuriam paſſi ſunt, proclamaverint, audire eos Praeſes Provinciae debet. Quo referendum id, quod ſcribit Cicero libr. V. in Verr. cap. LVII. *Ut jam illa vox & imploratio, Civis Romanus ſum, quae ſaepe multis in ultimis terris opem inter barbaros & ſalutem tulit, ea mortem illis acerbiorem & ſupplicium maturius ferret.* Neque ullum, quod magis ad indignationem movere potuerit Romanorum animos, facinus facile quis proferet, quam ſpretas quiritantium provocationes, ex qua re non levem Verri conciliat invidiam Cicero, ut in eadem Orat. cap. LXIII. *In crucem tu agere auſus es quemquam, qui ſe Civem Romanum eſſe diceret.* Alia, egregie hanc rem illuſtrantia, in ſeqq. illius Orationis capitibus reperire licet.

F I N I S.

ERRATA haec, ſi commodum erit, ut emendet B. L. rogo.

p. 5. lin. 3. lege *τείχωμα*. l. 11. *eſt* p. 9. l. 28. *praeſidium*. p. 12. l. 25. *poſitos*. p. 17. l. 24. *flammulae*. p. 72. l. 26. *ὑακίνθῳ* p. 75. l. 1. dele comma. p. 79. l. 22. lege *an*. p. 178. l. 14. *Otto*. p. 183. l. 18. *Romanum*.

CATALOGUS
VAN
BOEKEN

Dewelke by W. KROON Boekverkoper te Utrecht gedrukt en te bekomen zyn

Barchuſen (J. C.) De Origine & progreſſu Medicinæ Diſſertationes. In quibus Medicorum Sectæ, Inſtitutiones, Decreta, Hypotheſes, Præceptiones, &c. ab initio Medicinæ uſque ad noſtra tempora traduntur, in 4to.

Clemens (H. G.) Diſſertatio de Labro Aeneo a Moſe in Tabernaculi Atrio collocato, ad Illuſtrationem Exod. XXX. 17-21. XXXVIII. 8. in 8vo.

Geeſtelyke Gezangen van F. A. LAMPE, de tweede druk merkelyk vermeerdert; waer by gevoegt zyn Joach. Neanders Verbontsliederen en Dank-Pſalmen, beide uit het Hoogduits in de Nederlanſche taele op dezelve dichtmaten en zangwyzen overgezet door W. Kroon, met zangnoten verrykt in 8vo.

Haze, (Th. de) Naſpeuringe van den Leviathan in Jobs boek beſchreven, en van den Viſch die Jonas verſlond, uit het Latyn vertelt door W. Köhne Predikant te Jaersvelt, in 8vo. met kopere platen verſiert.

Köhne (W.) Paulus brief aen Titus ontledenderwyze

wyze verklaert, op des Apoſtels oogmerk toegepaſt, en vergeleken met den eerſten brief ten Timotheus, in 4to.

DE PERSIAENSCHE CROMWEL, of het leven en de wonderbare Gevallen van MIRI-WEIS, Vorſt van Candahar, tegenwoordige Protector van Perſien, met deszelfs afbeeldzel in koper geſneden, in 8vo.

De Kinderen Gods, door beſchryving hunner werkzaemheit, van de Kinderen des Duivels onderſcheiden, van de Opperſte Wysheit onderwezen, tot den Geeſtelyken ſtryd bemoedigd en toegeruſt, om 't gevaer waer in de Godlozen omkomen te ontvlieden, gewaerſchouwd, en eindelyk als Overwinnaers gekroond; in eenige Leerredenen der Gemeinte van Thiel voorgeſtelt, door haren ordinairen Leeraer *Timotheus de Witt*, en na zyn Overlyden, op veeler ſterk aenhouden, uitgegeven door zyn Eerw: Broeder *Cornelius de Witt* Bedienaer des H. Euangeliums op de Forten Iſabelle en Anthony by 's Hertogenboſch; met eene Voorrede van H. *van Alphen* Profeſſor der H. Godgeleertheit te Utrecht in 4to.

Digitized by Google